
Vedecké redakcia
Michał Szyszka

Socially

**Vzdelávanie, pomoc a podpora
v krízových situáciách**

Akademia WSB
WSB University

Vedecké redakcia
Michał Szyszka

Socially

**Vzdelávanie, pomoc a podpora
v krízových situáciách**

Wydawnictwo Naukowe Akademii WSB
Dąbrowa Górnicza 2022

Vedecké redakcia

Michał Szyszka

Socially: vzdelávanie, pomoc a podpora v krízových situáciách

Recenzenti

prof. Mgr. **Katarína Fichnová**, PhD.

prof. Mgr. **Lukasz Wojciechowski**, PhD.

Bezpłatná kópia

*Výhradnú zodpovednosť za obsah tejto publikácie nesú autori
a nemožno ju považovať za oficiálne stanovisko Európskej únie*

ISBN 978-83-66794-69-6

ISBN (e-book) 978-83-66794-70-2

Vydavateľ

Akademia WSB

ul. Cieplaka 1c

41-300 Dąbrowa Górnicza

tel. 32 295 93 59

e-mail: wydawnictwo@wsb.edu.pl

www.wsb.edu.pl

© Copyright by Akademia WSB

Kopírovanie vcelku, alebo ktorejkoľvek časti, je zakázané

Projekt okładki / DTP publikacji / Korekta tekstu

Patrycja Krzemiń

Zdjęcie na okładkę: <https://pixabay.com/pl/>

Druk

Drukarnia Wydawnictwa Nowiny

ul. Azotowa 21

41-503 Chorzów

www.drukarnia.nowiny.pl

Obsah

Katarzyna Sygulska, Katarzyna Zaremba

Staroslivost' o seniorov – vybrané aspekty 7

Agnieszka Wyciślik

Zelená aktivácia – hortiterapia pre seniorov 21

Alina Wołoch

Sociálne vylúčenie oznamovateľa 39

Kalina Lubas

Migrácia ako zdroj bezpečnostných rizík pre cudzincov na cestách 47

Aleksandra Pasięka, Justyna Iwaniak, Julia Szpik

Knižnice v čase pandémie – skúsenosti Akademickęj knižnice
Prof. Jerzyho Altkorna Akadémie WSB 63

Dominika Kijak

Riadenie školy v čase krízy / obmedzenia fungovania 73

Marcin Kazior

Bezpečnosť Hasičov Počas Hasenia Požiarov A Záchranných Operácií 87

Dagmara Górecka

Vyrastanie v „toxickej“ rodine. Deficity rozpoznávania
v detstve a následné fungovanie dospelých detí alkoholiko 101

Karolina Walancik

Univerzity tretieho veku v Poľsku ako dobrá prax edukačnej / sociálnej
aktivity seniorov 123

Michał Wnuk

Ochotnicza straż pożarna w systemie ochrony ludności w dobie pandemii.
Projekty ustaw dotyczące ochotniczej straży pożarnej
w dobie pandemii COVID-19. 133

Od redakcie

Pandémia Covid-19 viditeľne ochromila niektoré mechanizmy fungovania verejných a sociálnych služieb, vrátane centier pomoci, jednotiek vykonávajúcich intervencie, ktoré poskytujú rôzne formy pomoci a podpory. Mala výrazný vplyv na kvalitu života obyvateľov a na niektoré formy aktivít a predovšetkým na dostupnosť sociálnych služieb. Ako konkrétne ovplyvnila skúsenosť s pandémiou fungovanie jednotlivých subsystémov a inštitúcií sociálnej politiky? Aké nedostatky a výzvy sa ukázali ako kritické a aké stratégie a nové formy činnosti v konkrétnych podmienkach boli úspešne realizované? Ktoré zmeny boli dočasné a ktoré trvalé? Ako skúsenosť izolácie posilní naše konanie v budúcnosti? Snahou odpovedať na tieto otázky vymedzuje rámec a hlavné ciele tejto publikácie, ktorú ponúkame našim váženým čitateľom.

Táto monografia vznikla v rámci projektu Socially – odborné vzdelávanie sociálnych pracovníkov a pracovníkov sociálnej pomoci na poľsko-slovenskom pohraničí v mimoriadnych situáciách vrátane pandémie COVID-19 spolufinancovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja Interreg V-A Poľsko-Slovensko 2014-2020, prioritná os Rozvoj cezhraničného vzdelávania a celoživotného vzdelávania. Projekt realizovala Akadémia WSB spolu so slovenským mestom Čadca (partner projektu), pričom išlo o rozvoj a pokračovanie predchádzajúcej plodnej výskumnej a vzdelávacej spolupráce. Hlavným cieľom iniciatívy bolo zlepšiť kvalitu a rozsah odborného a profesijného vzdelávania v oblasti podpory špecializovaného vzdelávania zástupcov inštitúcií a organizácií vykonávajúcich úlohy v oblasti sociálnej pomoci. Aktivity boli zaradené do dôležitej priority sociálnej politiky, ktorou je zvyšovanie bezpečnosti a pracovných štandardov špeciálnej skupiny zamestnancov, t. j. ľudí pracujúcich so seniormi (v zariadeniach – DSS, DS, v komunitách a v podporných centrách) a s ľuďmi postihnutými bezdomovectvom (v centrách aj v otvorenom prostredí, okrem iného poskytujúcich streetwalkingové služby). Dôležitou aktivitou bola aj propagácia a implementácia osvedčených postupov, modelov a riešení v rámci práce so seniormi a práce s ľuďmi bez domova v podporovaných prostrediach, čo sa podľa názoru ľudí zapojených do projektu môže prejavovať v zlepšení kvality života a aktivizácii prijímateľov pomoci.

V priebehu diagnostiky, ktorá sa uskutočnila súbežne s prípravou projektu, sa poukázalo na to, že v kontexte poľsko-slovenského pohraničia pracovníci verejných služieb venujú osobitnú pozornosť potrebám vzdelávania v oblasti stratégií, metód a nástrojov práce s dvoma špecifickými skupinami klientov, ktorými sú seniori (ľudia vo veku 60+) a ľudia postihnutí bezdomovectvom. Obe tieto skupiny si vyžadujú špecifické formy podpory, osobitný prístup a nástroje kompenzácie a zároveň sú v čase pandémie obzvlášť zraniteľné. Komunikácia sa stala veľmi dôležitou bariérou, a to tak vo fyzickom rozmere (vzdialenosť, sociálna izolácia, karanténa), ako aj v symbolickom (krízová komunikácia, náchylnosť na dezinformácie v čase pandémie, nízka účinnosť typických informačných a presvedčovacích komunikačných štýlov). Preto práve táto problematika - podpora starších ľudí a fungovanie inštitúcií a verejných služieb v čase pandémie - spolu so vzdelávacími aktivitami realizovanými v rámci projektu, predstavuje hlavnú tematickú os tejto publikácie.

Počas epidémie sú starší ľudia obzvlášť zraniteľní a vyžadujú si osobitnú aktivitu a podporu zo strany verejných služieb/JOPS, ako aj podporu komunity a organizáciu účinných mechanizmov svojpomoci. Situácia v súvislosti s pandemiou zároveň negatívne ovplyvnila fungovanie pomáhajúcich profesií, ktoré o to viac potrebujú rôzne formy podpory, a to tak z hľadiska zachovania vlastnej bezpečnosti, ako aj z hľadiska stratégií pomoci/intervencie v novom kontexte. Pomoc uvedeným skupinám obyvateľstva je pre organizačné jednotky sociálnej starostlivosti výzvou, nie novou, ale stále aktuálnou, najmä v dynamicky sa meniacej realite, v prostredí, ktoré možno smelo nazvať turbulentným. Hoci v tejto oblasti nechýbajú osvedčené postupy a overené riešenia, stále pozorujeme vážne informačné nedostatky. Dá sa povedať, že akákoľvek forma podpory nových a overených riešení je v súlade so živými potrebami prostredia.

Prajeme vám príjemné čítanie a dúfame, že tak ako zrealizované aktivity cezhraničného projektu naplnia aspoň časť vašich informačných potrieb, a tak ako sa zrealizované školenia stali impulzom pre konštruktívnu diskusiu, výmenu skúseností a upevnenie vzťahov, tak sa táto publikácia stane kvasom pre ďalšie hĺbkové úvahy a hľadanie najlepších a najefektívnejších metód, aktivít a riešení.

ADr. **Katarzyna Sygulska**, Mgr. **Katarzyna Zaremba**

Pedagogická univerzita v Krakove (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie)

Staroslivosť o seniorov – vybrané aspekty

Senior care – selected areas

Abstrakt

Článok predstavuje niektoré aspekty týkajúce sa starostlivosti o starších ľudí. Pokiaľ ide o rodinnú starostlivosť, sú tu zahrnuté informácie ako význam rodinného prostredia, zmeny v rodine, charakteristika a problémy neformálnych opatrovateľov, formy pomoci zo strany štátu. Časť popisujúca ústavnú starostlivosť obsahuje údaje o domovoch sociálnej starostlivosti – napr. ich popis, úlohy či typy. Na záver sú uvedené odporúčania týkajúce sa zdravotnej starostlivosti o seniorov.

Kľúčové slová: seniori, starší ľudia, starostlivosť, rodina, domov sociálnych služieb

Abstract

The article presents some aspects of caring for elder people. In the area of family care included such information as: importance of the family, changes in the family, characteristics and problems of the family guardians, types of aid from the state. The part describing institutional care contains information about social welfare homes – their description, tasks, types. At the end of the text there are recommendations for healthcare for seniors.

Keywords: seniors, elder people, care, family, social welfare home

Úvod

V 17. storočí bola vo Francúzsku zavedená povinnosť pre potomkov starať sa o starých ľudí. Začali sa tiež zriaďovať opatrovateľské domy pre chorých seniorov. Koncom 19. storočia sa začali zavádzať dôchodky. Na začiatku 20. storočia sa ľudia dožívali približne 45 rokov. Demografické a sociálne zmeny, ktoré mali v Európe nastať, sa v tom čase nepredpokladali (Szarota Z., 2010, s. 7).

V Poľsku sa v posledných rokoch urýchlilo starnutie obyvateľstva. Počet seniorov – ľudí vo veku 60 rokov a viac - sa systematicky zvyšuje. V roku 2010 tvorili starší ľudia 19,6% celkovej populácie, zatiaľ čo v roku 2018 už takmer 25%. Najväčší počet seniorov je v relatívne mladom veku 60 až 64 rokov. Predpokladá sa, že v Poľsku bude v roku 2030 vo

veku 60 rokov a viac počet 10,8 milióna ľudí a v roku 2050 až 13,7 milióna. Predikuje sa, že v roku 2050 budú starší ľudia tvoriť 40% populácie (Situácia starších ľudí v Poľsku v roku 2018, ČSÚ, 2020). Priemerná dĺžka ľudského života sa predĺžila, k čomu prispel rozvoj medicíny, vedy a zlepšenie kvality života.

V súčasnosti pozorujeme zmeny v spoločnosti a v rodinnom prostredí. Viacgeneračných rodín je menej a obľúbenejšie sú malé rodiny zložené z rodičov a detí, čo ovplyvnilo sociálne postavenie starších ľudí (Szatur-Jaworsk B., Błęadowski P., Dzięgielewska M, 2006). Starnutie obyvateľstva ovplyvňujú zvyky, ktoré sa v priebehu rokov menili. Tieto zmeny súvisia s emancipáciou, vzdelávaním a nástupom žien do zárobkovej činnosti. Ženy chcú realizovať svoje vzdelávacie a profesionálne ambície, nielen sa realizovať ako manželky a matky. Súvisí to aj s oneskoreným rodičovstvom a menším počtom detí. Zvyšuje sa aj počet rozvodov, neúplných rodín, osamelých ľudí a ekonomickej migrácie, čo prispieva k zníženiu pocitu istoty starších ľudí (Szarota Z., 2010, s. 9). Sociálne, ekonomické a demografické faktory znižujú opatrovateľský potenciál rodiny, teda schopnosť zabezpečiť starostlivosť o závislého, chorého blízkeho. Okrem toho sa oslabili rodinné väzby a kontakty sa stali menej intenzívnymi (Hryniewicz J., 2012). Menej časté kontakty s príbuznými, ako aj slabšie citové väzby vedú k nepriaznivým zmenám v situácii starších ľudí, medzi ktoré patrí osamelosť a izolácia (Trafiałek E., 2012).

V súčasnosti sa počet príbuzných, ktorí sa môžu postarať o seniorov v rodine, znížil. Klesajúca pôrodnosť v Poľsku prispieva k tomu, že starostlivosť musia vo väčšej miere poskytovať inštitúcie. Súvisí to aj s predlžovaním dĺžky života jednotlivca, ako aj s predlžovaním trvania závislosti. V Poľsku prevláda názor, že o starších ľudí sa má starať rodina (Hryniewicz J., 2012).

Pojem starostlivosti

V najvšeobecnejšom zmysle je starostlivosť *„konanie voči osobám alebo veciam v dôsledku skutočného alebo potenciálneho ohrozenia ich existencie pri absencii alebo obmedzenej schopnosti týchto osôb prekonať ohrozenie alebo tieto veci vlastnými silami“* (Kelm, In Abanski L., 2013, s. 20). Pojem starostlivosť (vykonávanie starostlivosti) znamená *„činnosť spočívajúcu v poskytovaní podpory, stravy, prístrešia a/alebo starostlivosti deťom, slabým, postihnutým alebo bezmocným osobám vrátane starších osôb, ktoré takúto pomoc potrebujú. Starostlivosť zahŕňa poskytovanie emocionálnej podpory a pomoci staršej alebo postihnutej osobe v jej každodennom*

živote. Zatiaľ čo opatrovanie sa vzťahuje na tendenciu starať sa o deti a slabých bezmocných dospelých“ (Zych A., 2010, s. 110). Na druhej strane slovníková definícia pojmu starostlivosť obsahuje jeho tri významy:

1. starostlivosť o niekoho, o niečo;
2. súdny dohľad ustanovený súdom nad maloletým;
3. potreba osôb, ktoré sa o niekoho starajú (Slovník poľského jazyka – Słownik języka polskiego PWN).

Rodinná starostlivosť o starších ľudí

Starší ľudia len zriedka hodnotia svoje zdravie ako dobré alebo veľmi dobré. V roku 2018 označilo svoj zdravotný stav za veľmi dobrý len 1,9% seniorov, zatiaľ čo každý štvrtý (23,8%) ho označil za dobrý. Ženy hodnotia svoje zdravie horšie ako muži. Až 67% seniorov uvádza dlhodobé zdravotné problémy alebo chronické ochorenia (Situácia starších ľudí v Poľsku v roku 2018, GUS, 2020).

V prípade choroby, ktorá obmedzuje alebo znemožňuje samostatné fungovanie, je potrebná starostlivosť vrátane činností, ako je príprava jedla, nákupy, upratovanie, umývanie, obliekanie, starostlivosť o telo, vybavovanie úradných záležitostí, podávanie liekov, organizovanie lekárskej a ošetrovateľskej pomoci. Chorý človek tiež s niekým potrebuje tráviť čas, rozprávať sa, podporovať ho, udržiavať mu dobrú náladu.

Rodinné prostredie bolo pre jednotlivca vždy nesmierne dôležité v každom vývinovom období. Gerontologické výskumy zdôrazňujú, že aj pre seniorov je prirodzeným prostredím, v ktorom potrebujú duchovnú, fyzickú a materiálnu podporu (Szatur-Jaworská B., Błędowski P., Dzięgielewska M., 2006).

Projekt EUROFAMCARE (realizovaný vo viacerých európskych krajinách) poukázal na skutočnosť, že najčastejšie sa o rodičov starajú deti (51,1%), po nich nasledujú manželia (18,2%), nevesty a zaťovia (13,4%) a vnúčatá (6,6%), zatiaľ čo ostatní členovia rodiny sa o nich starajú oveľa menej. Štúdia zistila, že viac ako 85% opatrovateľov žije veľmi blízko seniora (v tom istom byte, dome alebo v jeho blízkosti) a približne 15% z nich cestuje za nimi autom, autobusom alebo vlakom. Priemerná doba, počas ktorej opatrovateľ pomáhal osobe vnúdzi, bola približne 6 rokov. Dve tretiny respondentov vykonávali svoju úlohu do 5 hodín denne. Každý piaty opatrovateľ sa staral o klienta aspoň 12 hodín počas dňa a každý desiaty opatrovateľ sa staral o klienta nepretržite. Projekt ukázal,

že takmer polovica respondentov vykonávala svoju úlohu z dôvodu väzby, lásky a príútanosti. Každý piaty uviedol pocit povinnosti a záväzku a len 2,1% uviedlo, že nemá inú možnosť (In Bojanowska E., 2012). Tieto výsledky zodpovedajú modelu starostlivosti, ktorý si starší ľudia želajú a v ktorom sa pomoc poskytuje v rodinnom prostredí.

Tím projektu „Malopolské observatórium sociálnej politiky“, („Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej“) na základe koncepcie Jolanty Perek-Białasovej uskutočnil výskum medzi 41 rodinnými opatrovateľmi seniorov. Najväčšiu skupinu tvorili ženy vo veku 50 až 69 rokov; najmladšia respondentka mala 28 rokov a najstaršia 85 rokov. V rodinách respondentov sa často stávalo, že o seniora sa starala len jedna osoba, zatiaľ čo ostatní príbuzní sa nezapájali vôbec, alebo len príležitostne. Starostlivosť o osobu v núdzi sa poskytovala v priemere približne 7 rokov - podobne ako v prípade vyššie opísaného projektu. 11 respondentov sa staralo o seniora 24 hodín denne a 5 respondentov sa staralo o seniora približne 10 hodín denne. Polovicu opatrovateľov tvorili ľudia s plateným zamestnaním. Hovorili o pozitívnom prístupe svojich nadriadených k ich osobnej situácii, ktorý sa prejavil napr. v skrátaní pracovného času alebo v pružnom rozvrhu. Z uskutočnených rozhovorov vyplynulo, že motívy pre opatrovanie blízkych starších ľudí boli nasledovné:

1. poskytnutie vzoru svojim potomkom a vnúčatám - odovzdanie dobrých postojov mladším generáciám; pocit istoty, že aj o nich bude postarané
2. túžba byť potrebný – najmä na dôchodku a s dospelými deťmi
3. pocit povinnosti alebo snaha splatiť „dlh“ – najmä pri starostlivosti o vlastných rodičov, ktorí sa o nich starali v detstve; vyjadrenie vďačnosti
4. náboženstvo – túžba získať Božiu priazeň, konať dobré skutky; viera v Boha poskytuje povzbudenie a motiváciu konať (Rodinní opatrovatelia starších ľudí – problémy, potreby, výzvy pre sociálnu politiku. Správa z výskumu, 2015).

Z výskumu Katarzyny Szostakowskej (uskutočneného medzi 20 opatrovateľmi) vyplýva, že opatrovateľská úloha má vplyv na formovanie nového modelu života v rodine, ktorý sa týka povinností vykonávaných v rôznych oblastiach každodenného života. Vzťahy opatrovateľa s blízkymi, najmä s manželkou/manželom, potomkami a súrodencami, sa menia. Ukázalo sa, že rôzne otázky súvisiace s opatrovateľskou funkciou sú rôzne a pre jednotlivcov nie sú samozrejmé. Rozdelenie povinností, časové a finančné preťaženie, tiež vytvárajú problémy a napätie v rodinnom prostredí (Szostakowska K., 2021, s. 218).

Podľa výskumnej správy Regionálneho centra pre sociálnu politiku v Krakove sa rodinní opatrovatelia stretávajú s rôznymi problémami. Situácia, v ktorej sa ocitli, spôsobila obrovskú zmenu v ich živote. Starostlivosť, ktorú podstupovali, bola spojená s veľkými obeťami

a mala negatívny vplyv na ich psychofyzické zdravie. Zároveň im opatrovateľská úloha, ktorú vykonávali, veľmi zriedkavo prinášala pocit uspokojenia. Na základe výskumu boli identifikované tieto problémy rodinných opatrovateľov:

1. Nedostatok voľného času – „na všetko“, na odpočinok, dovolenku, každodenné prechádzky, vlastné aktivity. Nadmerná práca viedla k stresu, frustrácii, ako aj k nechote plniť prevzatú úlohu a k vyhoreniu.
2. Zdravotné problémy – opatrovatelia opakovane poukazovali na psychofyzické dôsledky preťaženia povinnosťami. Okrem iného uvádzali stres, vyčerpanie, bezmocnosť, hnev, úzkosť či horšie fyzické zdravie.
3. Problémy vo vzťahoch s rodinou – najmä s manželským partnerom a deťmi. Väčšina času stráveného starostlivosťou a vyčerpaním viedla k zanedbávaniu iných sociálnych úloh, čo mohlo zhoršiť vzťahy s príbuznými.
4. Nedostatok kontaktov s ostatnými – väčšina opatrovateľov uviedla nedostatok sociálnych kontaktov, ale zároveň tento problém nehodnotili ako veľmi dôležitý.
5. Nedostatok informácií – nedostatok vedomostí o službách, príspevkoch, úhradách, starostlivosti, rehabilitácii, vybavení, ktoré môžu uľahčiť starostlivosť. Na tento problém upozorňovali nielen neformálni opatrovatelia, ale aj odborníci.
6. Nedôvera v inštitúcie – respondenti si pomoc inštitúcií spájali s byrokraciou a komplikovanými postupmi, čo viedlo k nechote voči nej. Okrem toho opatrovatelia často stotožňovali potenciálne využitie inštitucionálnej pomoci s vlastným zlyhaním.
7. Nedostatok opatrovateľských zručností – tento problém často uvádzali aj odborníci, lekári. Opatrovatelia uviedli, že ich kompetencie sa časom zvyšovali a že na začiatku boli ťažké aj tie najjednoduchšie činnosti.
8. Obmedzená komunikácia s klientom – z dôvodu zdravotných problémov, napr. zraku, sluchu, demencie, Alzheimerovej choroby. To sťažovalo rozpoznanie, či správy pacienta zodpovedajú skutočnému stavu.
9. Kontrola života opatrovateľa – závislí seniori sa báli, že budú opustení, nechceli zostať sami, čo obmedzovalo voľný čas opatrovateľa a spôsobovalo jeho osamelosť.
10. Finančné ťažkosti – tento problém bol najčastejším problémom opatrovateľov, najmä tých, ktorí nie sú zárobkovo činní. Naopak, tí, ktorí pracovali, často podporovali pacientov materiálne (Rodinní opatrovatelia starších ľudí - problémy, potreby, výzvy pre sociálnu politiku, Správa z výskumu, 2015).

Tieto údaje poukazujú na veľkú záťaž neformálnych opatrovateľov v rôznych oblastiach života. Ak je opatrovateľ zárobkovo činný, má vlastné deti a cestuje za pacientom ďaleko,

bremeno viacerých povinností je oveľa ťažšie. Preto je dôležité vyhľadať pomoc ostatných členov rodiny a odborníkov.

Starostlivosť o starších ľudí má aj výchovný rozmer; stáva sa lekciami zo života. Opatrovateľ môže v opatrovateľskej situácii vidieť svoju vlastnú osobu, naučiť sa trpezlivosť, pochopeniu, pokore a prijatiu staroby. Prevzatie opatrovateľskej úlohy mení vnímanie seniorov, opatrovateľov a samotného procesu starnutia. Potreba prevziať starostlivosť o nespôsobilého člena rodiny je často núdzovou situáciou, v ktorej treba okamžite konať. V dôsledku toho sa v následku prevzatej opatrovateľskej úlohy mení vnímanie budúcnosti. Táto budúcnosť sa stáva neistou, nepredvídateľnou a môže vyvolávať úzkosť. Opatrovateľ, ktorý pozoruje chorého blízkeho človeka ako čelí odchádzajúcemu času, sa môže naučiť prijať vlastnú starobu, ktorá je prirodzeným obdobím ľudského života (Szostakowska K., 2021).

Kvalitatívny výskum K. Szostakowskej ukázal, že dlhodobí opatrovatelia časom zmenili svoj prístup k inštitucionálnej starostlivosti. Po niekoľkých alebo viacerých rokoch opatrovania začali pripúšťať možnosť, že ich blízka osoba bude žiť v Dome sociálnych služieb (DSS). Túto zmenu ovplyvnili skúsenosti, ktoré zmenili spôsob uvažovania o rôznych oblastiach života. Táto zmena súvisela aj s akceptovaním možnosti vlastného pobytu v domove sociálnych služieb (Szostakowska K., 2021).

Opatrovatelia starších ľudí sa môžu poučiť z dostupných príručiek. Príkladom je publikácia s názvom „Porozumieť starobe. Príručka pre rodiny a opatrovateľov starších ľudí“. Táto príručka vznikla v súvislosti so sociálnou kampaňou „Porozumieť starobe“. Autormi štúdie sú – tím expertov Promedica24 – Iwona Pawluczuková, Przemysław Wiśniewski, Rafał Bakalarczyk a Marta Goroszkiewiczová. Monografia obsahuje informácie o fyziologických a psychologických zmenách v starobe, potrebách starších ľudí a starostlivosti o nich. Obsahuje aj opis vybraných ochorení spojených so starobou – choroby obehového, neurologického, dýchacieho a kĺbového systému, ako aj cukrovky, rakoviny, chronických rán a demencie. Čitateľ môže získať poznatky o ošetrovateľských a opatrovateľských činnostiach. Seniori a ich opatrovatelia tu nájdú aj údaje o rôznych formách podpory, ako sú dávky, príspevky alebo inštitucionálna pomoc (Porozumieť starobe. Príručka pre rodiny a opatrovateľov seniorov, 2018).

Seniori a ich opatrovatelia môžu získať:

- príspevok na opatrovanie pre osoby vo veku 75 rokov a viac;
- príspevok na starostlivosť (od Sociálnej poisťovne) pre seniorov vo veku 75 rokov a viac;
- úhradu za plienky/vložky (od Národnej zdravotnej služby);

- opatrovateľské služby pre osobu, ktorá potrebuje pomoc (treba požiadať v centre sociálnej pomoci);
- dočasné pracovné voľno (až 14 dní ročne) a príspevok na starostlivosť o staršieho člena rodiny (Albanski L., 2013, s. 61).

Ak starostlivosť presahuje možnosti rodiny seniora, môže získať pomoc od štátu. V rámci komunitnej starostlivosti je možné požiadať o:

- pomoc materiálnej, vecnej povahy;
- opatrovateľské služby (ekonomické, ošetrovateľské, špecializované);
- miesto v dennom centre alebo dennom domove;
- miesto v rodinnom dome alebo v domove dôchodcov;
- miesto v zariadení s nepretržitou starostlivosťou (Szarota Z., 2013, s. 36).

Domovy sociálnych služieb pre staršie osoby

Domov sociálnych služieb je jednou z inštitucionálnych foriem podpory ľudí, ktorí potrebujú celodennú starostlivosť iných osôb v situácii, keď im takúto pomoc nemôže poskytnúť rodina alebo ich okolie. Zariadenie je organizačnou jednotkou sociálnej starostlivosti, ktorá poskytuje nepretržitú starostlivosť osobám, ktoré ju potrebujú.

Tieto inštitúcie fungujú na základe:

1. zákona z 12. marca 2004 o sociálnych službách,
2. nariadenia ministra práce a sociálnej politiky z 23. augusta 2012 o domovoch sociálnych služieb.

Domovy sociálnych služieb sú organizačné jednotky sociálnej starostlivosti, ktoré poskytujú pomoc 24 hodín denne. Podľa toho, pre koho sú určené, sa rozlišujú tieto typy domovov (článok 56 zákona o sociálnej starostlivosti z roku 2004) na domovy sociálnych služieb pre:

1. starších ľudí,
2. chronicky somaticky chorých,
3. chronicky duševne chorých,
4. dospelých s mentálnym postihnutím,
5. deti a mladých ľudí s mentálnym postihnutím,
6. mentálne postihnutých,
7. závislých od alkoholu.

Z právnych predpisov vyplýva, že subjekt, ktorý zriaďuje daný domov sociálnych služieb, môže zlúčiť rôzne typy domovov. Toto zlúčenie sa môže uskutočniť za podmienok uvedených v predpisoch (článok 56a ods. 1 zákona o sociálnej starostlivosti z roku 2004). Typy DSS sa môžu kombinovať aj iným spôsobom, ako je uvedené v článku 56 ods. 1, za predpokladu, že každý z nich je umiestnený v samostatnej budove. V jednej budove môže byť spoločne prevádzkovaný domov sociálnej starostlivosti pre:

1. osoby staršie a chronicky somaticky choré,
2. chronicky somaticky choré a telesne postihnuté osoby,
3. starších ľudí a ľudí s telesným postihnutím,
4. dospelých s mentálnym postihnutím, deti a mladých ľudí s mentálnym postihnutím.

Podľa údajov Hlavného štatistického úradu GUS bolo v roku 2018 1831 stacionárnych zariadení sociálnej starostlivosti, t. j. o 108 zariadení viac ako v roku 2017, čo predstavuje rozdiel až 6,3%. 876 domovov je domovmi sociálnych služieb a 364 zariadení poskytujúcich nepretržitú starostlivosť o zdravotne postihnuté, staršie a chronicky choré osoby (Situácia starších ľudí v Poľsku v roku 2018 (Sytuacja osób starszych w Polsce w 2018, GUS 2020). Napríklad v Malopoľskom vojvodstve je až 93 domovov sociálnych služieb, kde môžu získať podporu osoby osamelé, staršie, chronicky duševne choré, telesne a duševne postihnuté, chronicky somaticky choré osoby a osoby závislé od alkoholu. Okrem toho môžu v týchto domovoch dostávať pomoc aj deti a mladí ľudia s mentálnym postihnutím (Register domovov sociálnych služieb a zariadení poskytujúcich 24-hodinovú starostlivosť, 2021).

Tabuľka 1. Počet DSS v Malopoľskom vojvodstve

Rok	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Počet DSS	94	94	94	94	95	93

(Vlastná štúdia na základe publikácie Register domovov sociálnych služieb a zariadení poskytujúcich 24-hodinovú starostlivosť, BIP, 2021).

Z uvedenej tabuľky vyplýva, že počet domovov sociálnych služieb v Malopoľsku sa za posledných 5 rokov veľmi nezmenil. Najvyšší počet domovov sociálnej starostlivosti v Malopoľskom vojvodstve bol v roku 2020.

Ľudia sú do týchto zariadení posielaní na základe:

- písomnej žiadosti osoby, ktorá žiada o umiestnenie do domova sociálnych služieb, predloženej centru sociálnych služieb príslušnému podľa miesta jej pobytu alebo bydliska v deň jej umiestnenia. So súhlasom žiadateľa alebo jeho právneho zástupcu

môže žiadosť predložiť iná oprávnená osoba, ako aj okresné centrum podpory rodiny alebo centrum sociálnej starostlivosti;

- rozhovoru s rodinným prostredím, ktorý uskutočnil sociálny pracovník v domove sociálnych služieb a ktorý obsahuje najmä pripomienky k nemožnosti poskytovania opatrovateľskej služby v mieste bydliska zo strany rodiny alebo obce (Vyhláška MPSVR SR o domovoch sociálnych služieb, 2012).

Tieto zariadenia poskytujú pobytové, opatrovateľské, podporné a vzdelávacie služby na úrovni povinného štandardu v rozsahu a formách vyplývajúcich zo subjektívnych a individuálnych potrieb osôb, ktoré v nich žijú (§ 55 zákona o sociálnej pomoci, 2004).

Tabula 2. Služby poskytované domovmi sociálnych služieb

Druh poskytovaných služieb	Charakteristika poskytovaných služieb
Životné potreby	DSS zabezpečujú: <ul style="list-style-type: none"> • ubytovanie, • stravu, • oblečenie a obuv, • hygienu.
Starostlivosť	Spočíva na: <ul style="list-style-type: none"> • poskytovaní pomoci v základných životných činnostiach, • opatrovaní, • pomoci potrebnej pri vybavovaní osobných záležitostí.
Podpora	Spočíva na: <ul style="list-style-type: none"> • umožnení účasti na pracovnej terapii, • zlepšení kondície a aktivizácii obyvateľov, • umožnení uspokojovania náboženských a kultúrnych potrieb, • zabezpečení podmienok pre rozvoj samosprávy obyvateľov domova, • stimulovaní udržiavania a rozvíjania kontaktov s rodinou a miestnou komunitou, • činnostiach zameraných na podporu samoobsluhy klienta domova v rámci jeho možností, • pomoci pri osamostatňovaní sa v zamestnaní, najmä terapeutického charakteru, ak klient spĺňa podmienky na takéto osamostatnenie, • zabezpečení bezpečného uschovania peňazí a cenností, • financovaní výdavkov na nevyhnutné veci osobnej potreby pre obyvateľov domova, ktorí nemajú vlastný príjem, vo výške nepresahujúcej 30% stanoveného príspevku, • zabezpečení, aby sa dodržiavali práva obyvateľov domova a aby mali obyvatelia prístup k informáciám o svojich právach, • zabezpečení, aby sa sťažnosti a žiadosti obyvateľov domova podávali a vybavovali efektívne.

(Vlastná štúdia na základe: Nariadenia ministra práce a sociálnej politiky z 23. augusta 2012 o domovoch sociálnych služieb (zmenené a doplnené 17. 01. 2018).

Dôležitým typom služieb poskytovaných domovom sociálnych služieb sú opatrovateľské služby, ktoré sú založené na poskytovaní pomoci pri každodennej starostlivosti,

životných aktivitách a osobných záležitostiach. Služby starostlivosti a podpory zabezpečujú obyvateľom domova:

- poskytovanie sociálnej práce;
- organizáciu pracovnej terapie v terapeutických dielňach aj v ergoterapeutických dielňach a v prípade ľudí žijúcich doma;
- prístup do knižnice alebo referenčného miesta a dennej tlače, ale aj možnosť oboznámiť sa s legislatívou týkajúcou sa domovov;
- organizovanie festivalov a príležitostných osláv a možnosť zúčastniť sa na kultúrnych a turistických podujatiach;
- kontakt s kňazom a účasť na náboženských obradoch v súlade s náboženstvom obyvateľa;
- pravidelný kontakt s riaditeľom domova v určité dni v týždni a v určitom čase, ktorý sa oznámi na prístupnom mieste;
- zabezpečenie pohrebu v súlade s náboženstvom zosnulého obyvateľa domova (Nariadenie ministra práce a sociálnej politiky o domovoch sociálnych služieb, 2012).

Odporúčania týkajúce sa zdravia a zdravotnej starostlivosti o starších ľudí

V správe odbornej komisie pre starších ľudí sa zdôrazňujú odporúčania v oblasti zdravia a zdravotnej starostlivosti o seniorov. Uvádzajú sa len niektoré odporúčania, ako napr.:

1. Univerzálny model primárnej starostlivosti prispôbeného potrebám vyplývajúcim z funkčných, environmentálnych a sociálnych deficitov starších ľudí.
2. Interakcia medzi poskytovateľmi zdravotnej starostlivosti a centrami sociálnej starostlivosti a medzi komunitnými sestrami a sociálnymi pracovníkmi.
3. Zavedenie opatrovateľa (osvedčené v iných krajinách) zamestnaného obcou ako spojovacieho článku medzi starším človekom a jeho rodinou v rámci miestnej starostlivosti a zdravotníckych služieb.
4. Navrhnuť vo všetkých obciach plány rozvoja zdravotných a opatrovateľských služieb pre starších ľudí na základe reálnej diagnózy situácie a ich potrieb.
5. Verejný skrining starších ľudí vrátane testov používaných v iných krajinách na prvotnú a čo najskoršiu diagnostiku demencie.

6. Zaviesť „povinnú zdravotnú prehliadku seniorov“ s cieľom identifikovať potreby v oblasti zdravia a starostlivosti, aby bolo možné primerane reagovať.
7. Podpora zriadenia a prevádzky mobilných tímov poskytujúcich integrované zdravotné, rehabilitačné, opatrovateľské a ošetrovateľské služby.
8. Zavedenie geriatrickej do systému zdravotnej starostlivosti a presun zdravotnej starostlivosti o najstarších, ale aj najviac zanedbávaných seniorov do geriatrickej.
9. Zvýšiť počet zamestnancov v oblasti zdravotnej starostlivosti a sociálnej pomoci a podporovať odbornú prípravu v oblasti geriatrickej.
10. Rozšírenie zoznamu chorôb, ktoré umožňujú využívanie paliatívnej a hospicovej starostlivosti (Situácia starších ľudí v Poľsku - výzvy a odporúčania, Správa Odborného výboru pre starších ľudí, 2020).

Vyššie uvedené odporúčania sú len niekoľkými príkladmi pomoci starším ľuďom. Pri starostlivosti o starších ľudí treba zohľadniť všetky ich potreby, starostlivosť o starších ľudí by mala byť založená na osobnom prístupe. Zdravotnícky a sociálny personál by mal mať vysokú kvalifikáciu.

Záver

Jedným z najdôležitejších aspektov starnúcej spoločnosti je poskytovanie podpory a starostlivosti seniorom v ich každodennom živote. Táto starostlivosť je mnohostranná, a preto je veľmi dôležité podporovať tých, ktorí im chcú pomôcť, či už v rodinnom prostredí alebo v domove dôchodcov. Je dôležité neustále rozvíjať a zlepšovať úroveň starostlivosti, ako aj rozpoznávať komplexné problémy a skutočne posudzovať individuálne potreby seniorov. Pri starostlivosti o starších ľudí je veľmi dôležité, aby všetci úzko spolupracovali na zlepšení ich fungovania a kvality života.

Bibliografia

1. Albański L. 2013: *Pedagogika opiekuńcza jako dyscyplina naukowa*, [v:] L. Albański, S. Gola, *Wybrane zagadnienia z pedagogiki opiekuńczej*. Jelenia Góra: Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa.
1. Albański L. 2013: *Opieka rodzinna*, [w:] L. Albański, S. Gola, *Wybrane zagadnienia pedagogiki opiekuńczej*. Jelenia Góra: Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa.

2. Bojanowska E. 2012: *Ludzie starsi w rodzinie i społeczeństwie*, [w:] J. Hrynkiewicz (red.) *O sytuacji ludzi starszych*. Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa.
3. Hrynkiewicz J. 2012: *Los starca zależy od kontekstu społecznego – wprowadzenie*, [w:] J. Hrynkiewicz (red.), *O sytuacji ludzi starszych*. Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa.
4. *Opiekunowie rodzinni osób starszych – problemy, potrzeby, wyzwania dla polityki społecznej*.
5. *Raport z badania*. Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Krakowie. Kraków 2015, Raport Aktywna Integracja Kraków2015. indd (obserwatorium.malopolska.pl) [prístup: 6.12.2021].
6. *Rejestr domów pomocy społecznej oraz placówek zapewniających całodobową opiekę*, <https://bip.malopolska.pl/muw,a,3261,rejestr-domow-pomocy-spoecznej-oraz-placowek-zapewniajacych-calodobowa-opieke.html> [prístup: 10.12.2021]
7. *Słownik języka polskiego PWN*, hasło: *opieka*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/opieka.html> [prístup: 7.12.2021].
8. *Sytuacja osób starszych w Polsce w 2018r.* 2020: Warszawa, Białystok: Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Białymstoku, <https://stat.gov.pl/obszarytematyczne/osoby-starsze/osoby-starsze/sytuacja-osob-starszych-w-polsce-w-2018-roku,2,1.html> [prístup: 3.12.2021].
9. *Sytuacja osób starszych w Polsce – wyzwania i rekomendacje 2020*: Raport Komisji Ekspertów Ds. Osób Starszych. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Sytuacja-osob-starszych-w-Polsce.pdf> [prístup: 10.12.2021].
10. Szarota Z. 2010: *Starzenie się i starość w wymiarze instytucjonalnego wsparcia*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego.
11. Szarota Z. 2013: *Wsparcie społeczne i polityka społeczna wobec późnej dorosłości i starości*, [w:] R. J. Kijak, Z. Szarota, *Starość. Między diagnozą a działaniem*. Warszawa: Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.
12. Szatur-Jaworska B., Błędowski P., Dziegielewska M. 2006: *Podstawy gerontologii społecznej*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
13. Szostakowska K. 2021: *Rodzinna opieka nad seniorem - trudna lekcja życia*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.
14. Trafiałek E. 2012: *Warunki integracji i ryzyka dyskryminacji ludzi starszych w rodzinie i środowisku lokalnym*, [w:] J. Hrynkiewicz (red.), *O sytuacji ludzi starszych*. Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa.

15. *Zrozumieć starość. Poradnik dla rodzin i opiekunów seniorów (Pochopiť starobu. Príručka pre rodiny a opatrovateľov seniorov)* 2018: Zespół Ekspertów Promedica24, I. Pawluczuk, P. Wiśniewski, R. Bakalarczyk i M. Goroszkiewicz. Warszawa: Fundacja Zaczyn i Promedica24.
16. Zych A. 2010: *Leksykon gerontologii*. Kraków: Wydawnictwo Impuls.

Legislatíva

17. Nariadenie ministra práce a sociálnej politiky z 23. augusta 2012 o domovoch sociálnych Služieb.
18. Zákon z 12. marca 2004 o sociálnej pomoci.

Mgr. Ing. arch. kraj. **Agnieszka Wyciślik**

Akademia WSB

Zelená aktivácia – hortiterapia pre seniorov

Green activation – hortitherapy for seniors

Abstrakt

Článok sa zaoberá otázkami súvisiacimi s hortiterapiou (záhradnou terapiou) vo vzťahu k starším ľuďom. Kapitoly obsahujú text zaoberajúci sa témou aktivizácie voľného času seniorov. Štúdia prezentuje pozitívny vplyv prírody a záhradkárstva na seniorov podložený odbornou literatúrou. Aktivita v prírode, a to tak v pasívnej forme, t. j. relaxácia, ako aj v aktívnej forme (práca v záhrade, pracovná terapia s využitím rastlinného materiálu), zlepšuje kvalitu života starších ľudí. Obsah predstavuje aj návod na vytvorenie terapeutickkej záhrady s rôznymi možnosťami stimulácie aktivít a pôsobenia na mnohých úrovniach zlepšenia fungovania ľudí v pokročilom veku.

Kľúčové slová: hortiterapia, seniory, starší ľudia, aktivácia, zelene plochy, voľný čas, záhradná terapia, aktívna a pasívna terapia, okrasné rastliny, záhrada, polysenzorika, terapeutická záhrada, vplyv záhrad.

Abstract

The article discusses issues related to hortitherapy (garden therapy) in relation to the elderly. The text focuses on activation and leisure time for seniors. The positive impact of nature and garden work on seniors, with support of professional literature, the study presents. Activity in green areas, both in the passive form – relaxation, and in the active form (gardening, occupational therapy with the use of plant material), improves the quality of life of the elderly. The article also presents guidelines for the creation of a therapeutic garden with a variety of possibilities to stimulate activity of people in advanced age on many levels.

Keywords: hortitherapy, seniors, elderly people, activation, leisure time, garden therapy, active and passive therapy, ornamental plants, garden, polysensorics, therapeutic garden, influence of gardens.

Úvod

Kto na to nemá čas, nestarne.

Benjamin Franklin

Článok opisuje teoretický model **hortikoterapie** ako užitočného riešenia pre ľudí v neskorej dospelosti. Súčasné koncepcie aktívneho starnutia odkazujú na dodržiavanie ľudských práv, základných hodnôt a princípov fungovania, ako sú nezávislosť, dôstojnosť, starostlivosť, sebestačnosť, ako aj účasť na spoločenskom živote, socializácia, účasť na verejných podujatiach, profesionálny rozvoj v ekonomike. Zdravé starnutie zahŕňa aj vzdelávanie a podporu fyzickej aj duševnej kondície seniorov (Wielgos-Struck R., Kotarski H., 2018, s. 7). V tejto súvislosti je rozvoj starších ľudí prostredníctvom kontaktu s prírodou, pobytu na čerstvom vzduchu, jedným z prvkov komplexného procesu **aktivizácie seniorov**. Z hľadiska doterajších výskumov ide o osobitnú formu aktivizácie seniorov, ktorá sa formuje na mnohých úrovniach, a to aj ako alternatíva trávenia **voľného času**. Hortiterapia podporuje prácu so staršími ľuďmi tým, že zmierňuje príznaky prirodzeného procesu starnutia a zohľadňuje rôzne potreby súvisiace s patologickými zmenami telesných a duševných funkcií. Správne vytvorená **terapeutická záhrada** zohľadňujúca potreby starších ľudí sa môže stať základom pre aktivizáciu seniorov. Riešenia opísané v literatúre o aplikácii aktívnych a pasívnych foriem hortikoterapie možno považovať za návod na rozvoj priestoru, ktorý pomôže terapeutom, ale aj zvýši chuť dôchodcov konať.

Aktivácia starších ľudí

Gerontológia ako veda o starnutí (Fabiś A., Wawrzyniak J., Chabior A., 2015, s. 13) predstavuje teórie procesu starnutia v rôznych dimenziách – biologickej, psychologickej, sociálnej a funkčnej. Podľa štúdií sa napriek neustálemu poskytovaniu empirických výskumných materiálov žiadna z teórií nepovažuje za základ a je spojená s mnohými rozpormi (Timoszyk-Tomczak C., 2017, s. 194). **Teória aktivity** (1949) R. S. Cavana, E. W. Burgessa, H. Goldhamera, ktorú dokončil R. J. Havighurst, je však široko populárna a naznačuje, že starší ľudia fungujú v starobe lepšie (oceňujú svoju hodnotu, pociťujú spokojnosť, sú šťastnejší), ak pokračujú vo vysokej miere aktivity zo stredného veku - čo je nevyhnutný aspekt úspešného, aktívneho napredovania v čase (Kilian M., 2020, s. 15). Podľa tejto teórie je aktivita (sociálna, fyzická, intelektuálna) druhom pozitívnej adaptácie na novú situáciu, ktorá zvy-

šuje kvalitu existencie jednotlivca tým, že funguje a zvláda nové výzvy. Postup starnutia prebieha rovnomerne, pretože starší ľudia sú naďalej aktívni, ale kľúčovou podmienkou psychickej pohody sa stávajú formy tejto aktivity, ktoré majú kompenzovať deficit profesionálnej činnosti (Zalega T., 2016, s. 94). Adaptácia na neskorú dospelosť sa prejavuje využívaním vzorcov a hodnôt, ktoré sú charakteristické pre stredný vek - stratené základné roly môžu byť nahradené úplne novými (Czekanowski P., 2012, s. 79).

Proces starnutia nemožno zastaviť ani zvrátiť, ale možno ho spomaliť (Szarota Z. 2004, s. 38). Na to, ako človek starne, majú zo 75% vplyv podmienky prostredia a len z 25% gény (Kirkwood T., 2005, s. 72-84). Prostredníctvom vonkajších inhibičných faktorov, ako je aktívny životný štýl, cvičenie alebo stimulácia intelektu, možno znížiť rýchlosť starnutia (Szarota Z., 2004, s. 38). Ako uvádza aj Zych A., plodné, aktívne, hodnotné a zdravé starnutie s gráciou ovplyvňujú – prevencia starších ľudí, prozdravotné správanie, hygiena seniorov, racionálny životný štýl a pokroky lekárskej vedy, ale najmä geriatrickej (Zych A., 2015, s. 152).

Ako správne poznamenáva I. Stuart-Hamilton., osoby, ktoré napriek svojmu vysokému veku vedú aktívny životný štýl, sa vyznačujú lepším duševným stavom a žijú dlhšie. Sú menej vystavení pocitu bezmocnosti a osamelosti. Starší ľudia vďaka prijatiu realizácie sú optimistickjší a lepšie sa ovládajú, čo samozrejme môže byť ilúziou, ale nič to nemení na tom, že je to spojené s nádejou na úspech počas realizácie úlohy. Okrem toho sa ukazuje, že starší ľudia, ktorí sa venujú mnohým aktivitám, vykonávajú rôzne sociálne funkcie a majú vyššiu mieru psychickej pohody v porovnaní s ľuďmi s obmedzenými aktivitami (Zalega T., 2016, s. 96).

Spokojnosť so životom nie je jedinou otázkou, ktorá bude mať pozitívny vplyv na proces starnutia. Zapojenie sa do aktivít prinesie výsledky aj v iných dimenziách. Budú to okrem iného nezávislosť - samostatnosť pri vykonávaní základných životných činností seniorom, vďaka zlepšeniu fyzickej kondície sa zlepší zdravotný stav, aktivita zníži involúciu, psychicky sa uvoľní, voľný čas bude vyplnený príjemným a neoceniteľným spôsobom, seniori sa budú socializovať v spoločenskom živote prostredníctvom integrácie s inými ľuďmi (Pikuła N., 2011, s. 78). V momente opustenia súčasného života (profesionálneho, rodinného) by mali seniori vyplniť svoju prázdnotu iným typom činnosti, aj keď to zahŕňa úplnú zmenu životného štýlu (Szczeszek K., 2008, s. 124-125). Činnosti, ktoré majú významný vplyv na seniorov, možno klasifikovať z hľadiska záujmov a aktivít: domácko-rodinná aktivita (vedenie domácnosti spolu s rodinnými kontaktmi), kultúrna aktivita (čítanie, počúvanie rádia, sledovanie televíznych programov), pracovná aktivita (uspokojovanie potreby uznania, užitočnosti, zvyšovanie sociálneho statusu), spoločenská aktivita (účasť na organizovaných aktivitách v kluboch seniorov, dobrovoľníctvo), vzdelávacia činnosť (osobnostný

a intelektuálny rozvoj, spoznávanie nových ľudí, rozširovanie vedomostí, cvičenie pamäti), náboženská činnosť - účasť na rituáloch súvisiacich s vyznávanou vierou, tiež ako príslušnosť k skupine s podobnými hodnotami - duchovný rozmer formuje postoj k starobe a smrti (Świdarska M., 2014, s. 82-83), rekreačná činnosť - pohyb, voľný čas, trávenie voľného času (Róžański T., 2016, s. 393).

Mobilizácia seniorov k fyzickej aktivite prispeje k odstráneniu predpojatých zdravotných problémov. Tento typ prevencie je jedným z najúčinnějších spôsobov zmiernenia účinkov veku. Fyzická aktivita zmierňuje stres, zabraňuje agresii, pôsobí proti depresii, zlepšuje intelekt, ale aj zmierňuje bolesť, čo znižuje užívanie liekov - vďaka tomu sa človek cíti fit oveľa viac (Laskowska-Szcześniaková M., Kozak-Szkopek E., 2013, s. 291).

Štát a spoločnosť sú povinné vytvárať ľuďom vhodné životné podmienky. Vďaka realizácii podporných opatrení sociálnej politiky majú starší ľudia veľa možností podpory na pozadí environmentálneho, sociálneho a medzigeneračného dialógu a aktivizácie (Szarota Z., 2013, s. 23-24). Na vypracovanie a prispôsobenie politiky aktívneho starnutia sa používa index aktívneho starnutia (AAI) so základným nástrojom, ktorý zahŕňa prvky formujúce materiálny rozmer života (prístup k dávkam, finančná podpora) a nemateriálne prvky (pocit bezpečia, aktivita seniorov, možnosť realizovať svoje vášne). AAI sa skladá z 22 ukazovateľov, ktoré sa pohybujú v oblastiach zamestnanosti, sociálnej aktivity, zdravia, bezpečného a nezávislého života a schopnosti i pripravenosti využívať potenciál starších ľudí. Počas priekopníckej štúdie v roku 2012 sa Poľsko umiestnilo na poslednom mieste v rámci krajín Európskej únie s indexom 27,3, čo pomohlo zaviesť program ASOS (Vládny program sociálnej aktivity starších osôb). V roku 2018 sa Poľsko umiestnilo na 21. mieste s ukazovateľom 31 (Európska komisia, 2019), čo v priebehu času ukázalo nárast ukazovateľa, ale stále je Poľskopod priemerom (Rada ministrov, 2020). Programy v tematickej oblasti účasti seniorov na spoločenskom živote a podpora všetkých foriem aktivít seniorov, vrátane občianskej, spoločenskej, kultúrnej, športovej, náboženskej a umeleckej činnosti vo svojich cieľoch má realizovať rôzne aktivity, ktoré budú podporovať aktívne trávenie voľného času. Napr. Teória aktivity zdôvodňuje predpoklad aktívneho občianstva a sociálnej i kultúrnej aktivity, ako aj teóriu športu, kultúry, náboženstva, športu a umenia (Korycki A., 2020, s. 38-41). *Teória aktivity zdôvodňuje predpoklad, z ktorého vychádzajú rôzne intervenčné programy pre seniorov - aktivita v neskorej dospelosti je prospešná a vedie k zvýšeniu životnej spokojnosti* (Halicki, 2006, s. 262) (Róžański T., 2020, s. 137).

Voľný čas je špecifickou paradigmou, ale je možné ho tráviť aktívnym spôsobom, čo sa týka aktivizácie starších ľudí. V neskorej starobe dochádza k poklesu záujmu o voľný

čas – znižujú sa funkčné schopnosti a vyskytuje sa averzia v dôsledku zmenšovania ľudských zdrojov (Janke M., Davey A., Kleiber D., 2006, s. 285-303).

Starší ľudia majú najmä z dôvodu nedostatočnej pracovnej aktivity, menšieho počtu povinností, ovdovenia, zdravotného postihnutia alebo osamelosti veľa voľného času. Vo voľnom čase sa môžu realizovať rôznymi spôsobmi, venovať sa svojim koníčkom, pokračovať vo svojich súčasných záujmoch alebo hľadať úplne nové (Kieszkowska A., 2001, s. 52). *Voľný čas je jednou z troch (popri pracovnom čase a čase uspokojovania fyziologických potrieb) významných oblastí života moderného človeka* (Orłowska M., 2020, s. 413). *Predstavuje prvok spoločenského života, ktorý sprevádza človeka od počiatku vekov* (Pięta J. 2014, s. 61). *Je to čas, ktorý sa dá spotrebovať dobrovoľne; interpretuje sa ako chvíľa zábavy, oddychu či aktivity, ktoré nevyžadujú žiadne povinnosti* (Hersch G., 1990, s. 55-72).

Analýzy vykonané na poľských senioroch ukazujú, že starší ľudia sú predovšetkým ženy v domácnosti, ktoré sa sťažujú na izoláciu, osamelosť, nadbytok času, s typicky ľahostajným životným štýlom (Banach K., 2007, s. 403-410). Ťažkosti s využívaním príliš veľkého množstva voľného času pociťuje 30% seniorov (Brzezińska M., 2011, s. 64). Prílišná voľnosť môže viesť k nude, neefektívnemu využívaniu voľného času, čo môže viesť k pocitu zbytočnosti a nedostatku uspokojenia. Preto je veľmi dôležité, aby výber voľnočasových aktivít zohľadňoval možnosti a potreby seniorov, udržiaval disciplínu a tvorivo ich podfarboval (Kilian M., 2020, s. 211-212). *„Ak niekoho práca v záhrade baví, nebude pre neho táto činnosť povinnosťou, ale potešením“* (Kilian M., 2020, s. 210-211). V štúdiách z rôznych oblastí môžeme nájsť odkazy na trávenie času s prírodou, z čoho vyplýva presvedčenie, že kontakt s prírodou má pozitívny vplyv na človeka. Hortiterapia ako podporná liečba nie je ešte dostatočne preskúmaná, populárna, známa a docenená (Stepulak M., Stepulak A., 2021, s. 92-94). Stojí však za to využiť ho pri práci so staršími ľuďmi na spestrenie ich času v prospech fyzického aj duševného zdravia.

Hortiterapia aj pre seniorov

V citovaných funkciách vzdelávania seniorov orientovaného na sebaurčenie v štúdiu Fabiś A., Wawrzyniak J., Chabior A. rozlišuje egzotickú funkciu, ktorá ovplyvňuje osobnostný rozvoj, získavanie potešenia z učenia, zvládanie existenčných problémov, vzťahy s ostatnými, terapiu a duchovný rozvoj (Fabiś A., Wawrzyniak J., Chabior A., 2015, s. 180-183). Forma terapie, ktorá tu môže byť hortiterapiou, umožní učiť sa, ako zvládať krízy, ako sa dozvedieť

o možnostiach podpory. Zavedenie podpornej liečby prispeje k zvýšeniu sebaúcty (Szofram J., Meyer S., 2004, s. 32-35). Kontakt s prírodou ovplyvňuje rozvoj fyzického a duševného zdravia, sociálnej angažovanosti, ale aj ako formu vykonávania profesionálnej alebo dobrovoľníckej práce.

Terapia je pôsobenie na človeka, pri ktorom nie je potrebné použiť chirurgické alebo farmakologické prostriedky. Ako plánovaný postup bude zahŕňať rôzne činnosti terapeuta, ktoré s prispôbenými nástrojmi ovplyvnia osoby s rôznymi poruchami. Nie je to však podmienkou. V prípade záhradnej terapie môže mať každý užívateľ záhrady prospech zo zlepšenia nálady a postoja k životu. Terapia poskytuje širokú škálu výhod pre fyzické zdravie, duševné zdravie (emócie, kognitívne schopnosti) a sociálne schopnosti (Fired G., Wichrowski M., 2009, s. 56).

Názov rastlinoterapie, t. j. hortikuloterapie (alebo hortikultoterapie) pochádza z latinských slov hortus, zdrobnene horticulus – záhrada, záhradka a môže znamenať aj záhradná terapia (Szulc W., 2011, s. 176). Hortiterapia, nazývaná aj záhradná terapia, je jednou z foriem terapie podporujúcou tradičné rehabilitačné metódy, ktorá je určená pre presne vymedzené skupiny pacientov s diagnostikovanými poruchami a zdravotnými problémami (Płoszaj-Witkowska B., 2017a, s. 7).

Už v ergoterapii bola vyčlenená estetická terapia (Janus E., Nowak J., 2015) a v rámci nej disciplíny nazývané sylvoterapia, talasoterapia, krajnoterapia (terapia prostredníctvom pobytu v krásnom prostredí a krajine) a hortikuloterapia sú základom pre existenciu a definíciu vedeckého termínu, ktorý je predmetom tohto článku. Ich spoločným základom je kontakt s prírodou. V nekonvenčnej medicíne sa využíva talasoterapia – používanie prímorských zdrojov (Kiłtyka-Dadasiewicz A., Gorzel M., 2015, s. 43). Odvetvím ergoterapie je sylvoterapia. Ide o stimuláciu tela k samoliečbe pobytom v prítomnosti stromov a kríkov (Dabski M., 2015, s. 45). Látky vylučované rastlinami cez receptory, ako sú listy, kvety alebo kôra, majú protizápalové, analgetické, baktericídne a fungicídne vlastnosti, zatiaľ čo zvyšné šťavy a oleje ovplyvňujú pozitívnu náladu a dodávajú vitalitu. Stromy majú pozoruhodný vplyv na ionizáciu vzduchu a prostredníctvom záporného elektrického náboja, ktorý je pre človeka prospešný, zabezpečujú rovnováhu elektrostatického napätia. Najviac iónov produkujú brezy, buky, čerešne, duby, javory, lipy, borovice a vrb (Blaszkal (ps.), 2015).

Výskumy (Ulrich, R. S., 1979, s. 17-23) ukazujú, že u pacientov z rôznych nemocníc sa v prítomnosti zelene znižuje hladina stresu, výrazne sa zlepšuje ich zotavenie, a to aj v priebehu niekoľkých minút pobytu v prírode. Pôsobí to na ne tak priaznivo, že sa skraca aj čas liečby, znižuje sa podávanie liekov proti bolesti, zlepšujú sa výsledky laboratórnych a klinických testov (Dabski, M., 2015, s. 42-46). Bolo tiež preukázané, že sa znižuje hladina

stresu, pričom ukazovateľmi boli nižšia srdcová frekvencia a lepšia nálada u kardiologických pacientov (Ulrich R. S., 1984, s. 420-421, Wichrowski M., Whiteson J., Haas F., Mola A., Rey M. J., 2005, s. 270-274). Štúdie u žien s diagnózou rakoviny prsníka preukázali zlepšenie kognitívnych funkcií (Cimprich B., 1993, s. 83-92). Rozšírená mimopracovná činnosť, akou je napríklad záľuba v záhradkárčení, rozvíja pohybové a lokomočné funkcie, dodáva vitalitu a zvyšuje vytrvalosť (Lantz B., 2006, s. 35-38). Na druhej strane, rozširovanie vedomostí o vegetácii bude stimulovať učenie sa o okolitom svete, pretože zlepšuje sekvenčnú pamäť (Taft S., 2004, s. 16-23).

Hortiterapia, ktorú vykonávajú odborníci a terapeuti, zlepšuje duševné aj fyzické zdravie prácou v prírode. Vplyv rastlín v terapii je určený pre ľudí s ochoreniami, ako sú *duševné, mentálne, telesné, zmyslové, geriatrické, alkoholová a drogová závislosť a sociálne vylúčenie* (Płoszaj-Witkowska B., 2017a, s. 7). Telesné postihnutie môže zahŕňať osoby po nehodách, mŕtviciach, ochrnutí, s motorickým postihnutím. Zmyslové poruchy sú najmä poruchy zraku a sluchu. Mentálne dysfunkcie sa vyskytujú u autistických pacientov, pacientov v strese, pacientov s Alzheimerovou chorobou, pacientov s depresiou. Mnohé zariadenia, ako sú domovy dôchodcov, centrá pre liečbu závislostí, materské školy, integračné školy, poradenské centrá, denné centrá, botanické záhrady, agroturistika, sa zaoberajú pracovnou terapiou s programom prispôbeným potrebám dotknutých osôb. Na niektorých miestach sa rastlinné farmy kombinujú so živočíšnou výrobou. V týchto centrách sa pacientom poskytuje aj výchovná, terapeutická a pedagogická starostlivosť (Płoszaj-Witkowska B., 2017a, s. 7-9).

Užívatelia záhrady majú k dispozícii dve formy terapie – **pasívnu a aktívnu**. Pasívna forma spočíva predovšetkým v samotnom pobyte s prírodou vo forme odpočinku, prechádzok, pozorovania okolitej prírody, polysenzorického pôsobenia prostredníctvom kontaktu s vegetáciou a prvkami záhradnej techniky. Má relaxačný, antistresový účinok, znižuje agresivitu, upokojuje. Zmysly stimulujú obdivovanie pestrého okolitého terénu, vdychovanie rôznych vôní rastlín a zvukov na čerstvom vzduchu. Aktívna forma pozostáva z vykonávania rôznych činností v záhradách či na zelených plochách. Patria sem práca s pôdou (príprava, kyprenie substrátu), výsev semien do zeme alebo pod fóliu, výsadba (z nádob, holý koreň) a presádzanie (z kvetináčov alebo cieľových miest). Nesmieme zabúdať na rozmnožovanie, ktoré sa vykonáva delením častí rastliny, čo je časovo veľmi náročný a presný postup. Všetky činnosti súvisiace so starostlivosťou (zalievanie, hnojenie, prerezávanie, odstraňovanie odkvitnutých rastlín, príprava miesta na jar, ochrana pred zimou), pestovateľské činnosti (prešívanie, zaštipovanie) a zber predtým vypestovaných prírodných produktov, ako je zelenina a ovocie. Aktívnou formou je aj tvorba rôznych rastlinných dekorácií (kvetinové kompozície,

umelecké diela s účasťou rastlinných prvkov). Hortiterapia môže byť celoročnou terapiou, pretože máme k dispozícii črepníkové rastliny, sušené rastliny, zimné záhrady, skleníky či fólie. Aj údržba záhradného náradia zlepši pohodu každého záhradníka. Vďaka týmto aktivitám mnohí pacienti zabúdajú na svoje postihnutie a približujú sa k normálnemu životu (Płoszaj-Witkowska B., 2017b, s. 76).

Záhrada nestora

Záhrada nestora, ktorá sa nazýva terapeutická, je špecifickým typom krajinskej architektúry, ale v konečnom dôsledku má byť úžitková. Hlavným cieľom je zlepšiť pohodu prostredníctvom úzkeho kontaktu s prírodou a starostlivo vybranými druhmi. Dôležitú úlohu zohráva bezpečnosť používateľov. Mali by sa používať vhodné funkčné cesty, ktoré sa križujú v pravých uhloch, v slučkách, bez slepých uličiek. Veľkosť, výška a tvar záhonov by mali ukázať krásu a rozmanitosť rastlinného materiálu. Tento priestor by mal byť odlúčený od ruchu mesta a mala by sa v ňom vytvoriť mikroklima. Nemala by chýbať drobná architektúra, ako sú lavičky, koše, informačné tabule, pergoly, altánky vysadené popínavými rastlinami ovplyvnia vizuálny zážitok, ale aj zdravie.

Rastliny by nemali byť jedovaté, a ak je potrebné vysadiť takéto druhy, je potrebné o tom informovať tabuľkou. Na to treba pamätať, pretože konzumácia jedovatých rastlín by mohla byť životu a zdraviu nebezpečná. Mohlo by to byť nebezpečné najmä pre osoby so zrakovým postihnutím, staršie osoby alebo osoby s mentálnym postihnutím. Druhy s týmito vlastnosťami sa však vyznačujú napríklad absorpciou škodlivých terpenoidov a polyfenolov. V prípade otravy je vhodné vyhľadať lekára. Ako príklady jedovatých rastlín môžeme uviesť: ricín lekársky, náprstník fialový, diptam jaseňolistý, kolokvičník obyčajný, penica záhradná, chrpa poľná, pasienka lekárska, akonitia silná, obrázky talianske, snežienka obyčajná, ranostaj zimný, šachor cisársky, snežienka jarná, zimozel jesenný, konvalinka, lekno biele (Janovská B., 2017, s. 59-70). Je potrebné spomenúť ošetrovanie na ochranu rastlín, pretože to tiež súvisí so škodlivým organizmom. K dispozícii sú chemické látky proti chorobám, vírusom a hubám. V prípade liečivých záhrad sa odporúča mechanické odstraňovanie škodcov alebo burín. Použitie prípravkov by malo byť poslednou možnosťou, a ak áno, vyberajú sa tie, ktoré sa odporúčajú pre amatérske a ekologické pestovanie.

Terapeutická záhrada pre starších ľudí by mala zohľadňovať psychofyzické schopnosti používateľov, ich predchádzajúce návyky, činnosti a voľnočasové aktivity, ktoré predtým

vykonávali. Každý človek je jedinečný a neopakovateľný jedinec, neexistuje zlatá stredná cesta na realizáciu konkrétnej vysnívanej záhrady, ale usmernenia by sa mali zamerať na zohľadnenie ťažkostí, ktoré sa v starobe vyskytujú každý deň. Podľa usmernení pre prácu so špecifickou skupinou, akou sú starší ľudia (Brzezińska M., Graczkowska M., Kwaśniewska A., 2015, s. 15-24) možno poskytnúť usmernenia pre navrhovanie terapeutickú záhrady, ktorá spĺňa potreby seniorov s rôznymi dysfunkciami, a rozšíriť ich o rozsah záhradného umenia¹.

VŠEOBECNÉ POKYNY:

- Zapojenie užívateľov záhrady do všetkých fáz tvorby záhrady môže priniesť veľa spokojnosti a radosti – plánovanie záhrady určením prvkov, ktoré by mala obsahovať, zapojenie do výstavby zeleného priestoru s ohľadom na možnosti, starostlivosť o rastliny a starostlivosť o spoločnú záhradu, čistenie alebo činnosti na prípravu priestoru na jar, zimu.
- Pre seniorov je dôležitá výzdoba a príprava na rôzne oslavy - v záhrade môžeme použiť tabuľky s názvami druhov rastlín, smerovníky, informačné tabule. Všetky by mali byť farebné, odolné voči poveternostným vplyvom a vlastnoručne pripravené.
- Odevy, ktoré sú dôležité pri rôznych udalostiach, môžete v záhrade nahradiť farebnými zásterami, pracovnými odevmi, farebnými studenovodičmi. Každý nositeľ si môže nechať na oblečení vyšší svoje meno alebo osobný nápis.
- Na uľahčenie práce v záhrade by sa mali vopred pripraviť krátke, ale výstižné úvodné aktivity podľa záhradníckeho umenia a potrieb rastlín.
- Seniori si so sebou radi berú drobnosti ako suveníry - jesenné lístie na sušenie, farebné kvety, rastliny v kvetináčoch, ktoré si sami zasadili, alebo ovocie či zeleninu, ktorú si sami vypestovali.
- Prístup k hygienickým zariadeniam by mal byť veľmi dôležitým prvkom v záhradách pre seniorov.

USMERNENIA PRE OSOBY SO SLUCHOVÝM POSTIHNUTÍM:

- Záhrada by mala mať rôzne špeciálne nástroje, ako sú zvončeky, zvonkohry a strunové nástroje, ktoré stimulujú sluchové receptory.
- Zvlášť cenné sú rastliny, ktoré vydávajú zvuky - okrasné trávy, šumenie ich stebiel vo vetre. Široká a úzka listová čepeľ má vynikajúci vplyv na zvuk. Šum je dobre počuteľný

¹ Záhradné umenie je osobitný druh umenia, v ktorom sa človekom vytvorená kompozícia realizuje prostredníctvom inšpirácie tvarmi vytvorenými prírodou. V tejto jednote a zároveň protirečení spočíva akási snaha o neustále vytváranie krásy v stále nových formách (Bogdanowski J., 1996, s. 5).

aj v zime, keď trávy vyschnú, ale zaujímavý je fenomén diastázy – pripomína zvuk praskania, keď sa steblá ráno ohrievajú slnkom (Henschke M., 2017, s. 17).

- Veľký vplyv na sluch majú aj rastliny s plodnicami, ktoré vydávajú zvuky, ako napríklad černucha damascénska, fazuľa veľkokvetá, májka, zimolez záhradný, trasochvost, mechúr napučaný a hruška južná.
- V záhrade by nemali chýbať ani stromy - šumenie pod nohami je na jeseň po opadaní lístia rovnako príjemné.
- Upokojte svoje zmysly zvukom vody - ideálne sú vodopády, kaskády, fontány.
- Záhrada priláka faunu – vtáky, hmyz, obojživelníky – vtáčí spev je najvítanejším zvukom. Ale ozve sa aj bzučanie alebo kvákanie žiab.
- Zvukové efekty sa dosiahnu aj navrhovaním drobnej architektúry, potom budete počuť vŕzganie štrkových uličiek, klepot pod nohami na drevených mostoch.
- Sociálne kontakty ľudí s poruchami sluchu sú ťažké, ale jedinečná atmosféra na lavičke medzi zeleňou pomôže konverzácii.

USMERNENIA PRE OSOBY SO ZRAKOVÝM POSTIHNUTÍM

- Starší ľudia potrebujú silnejšie osvetlenie – v záhrade by sa malo zvoliť intenzívne osvetlenie ciest.
- Zabezpečte, aby osvetlenie pri ergoterapeutických stoloch s rastlinným materiálom bolo vhodne umiestnené tak, aby používatelia nezakrývali zdroj svetla.
- V záhrade by ste sa mali vyhnúť blikajúcim svetlám a rôznym farbám osvetlenia.
- Väčšina seniorov má korekčné šošovky, preto je dobré pripomenúť im, aby si na prechádzky do záhrady na záhradnícke alebo pestovateľské činnosti a na zdobenie rastlín priniesli okuliare.
- Čas na záhradnícke aktivity by sa mal predĺžiť kvôli potrebe spracovať vizuálne podnety.
- Pri prechádzkach v záhrade venujte zvýšenú pozornosť povrchu, po ktorom bude senior chodiť, na hlavných chodníkoch by nemali byť cestičky s rôznou štruktúrou, je vhodné chodiť so zvercom pod pazuchou a rozprávať mu o okolí, čo ho tiež povzbudí k rozprávaniu a interakcii.
- Na ceste by nemali byť žiadne vyčnievajúce, neviditeľné prvky, ktoré by mohli spôsobiť zakopnutie.
- Napriek zmenám v záhrade (rast rastlín, vzhľad počas ročných období) by sa samotné usporiadanie nemalo meniť a na hlavných cestách by nemali byť žiadne ďalšie prvky (kvetináče, sochy).

- Kontrasty a svetlé odtiene najlepšie vnímajú zrakovo postihnutí. Obrisy a tvar ciest a záhonov by mali byť jasne vyznačené, napr. inou farbou obruby.
- Lesklým materiálom by ste sa mali vyhýbať.
- Videnie je možné vďaka slnečnému svetlu, ktoré dopadá na zem. Rozptyl svetla spôsobuje, že vidíme nespočetné množstvo farieb, a tento efekt môžeme dosiahnuť vysadením rastlín v rôznych farbách.
- Zeleň rastlín upokojuje a sústreďuje, rôzne druhy a tvary kvitnúcich rastlín majú relaxačný účinok.
- Odporúča sa vysádzať rastliny vo veľkých farebných skupinách. Odporúčajú sa levandule, nezábudky, hortenzie, sléz, ostrice, Blumov koleus, ashwagandha a aktinídia škvrnitá. V terapeutických záhradách sa používajú sadové rastliny - drieň, čerešne, marhule, čerešňové paradajky, paprika, karfiol, kapusta.
- *Svetlé farby oživujú a rozveseľujú, žltá stimuluje tvorivé myslenie a červená zvyšuje krvný tlak a frekvenciu dýchania. Príliš veľké nahromadenie červenej alebo ružovej farby môže spôsobiť podráždenosť a emocionálnu nestabilitu. Tlmené, chladné odtiene pôsobia upokojujúco, znižujú krvný tlak a srdcovú frekvenciu. Je však dôležité mať na pamäti, že tmavé odtiene môžu prehĺbiť negatívne pocity a spôsobiť depresiu (Dziedzic A., 2017, s. 16).*
- Treba sa vyhnúť zavedeniu mnohých farieb (čo by mohlo spôsobiť chaos), ale môžeme použiť tri farby označené vrcholmi trojuholníka vpísaného do farebného kruhu. Teplé farby nás približujú, studené farby vzdalujú.
- Vizualný zážitok je ovplyvnený výškou, tvarom, veľkosťou rastlín, textúrou, habitusom a morfológickými charakteristikami (listy, kvety, plody). Kompozícia by mala byť atraktívna počas celého vegetačného obdobia, ale aj mimo neho.

USMERNENIA PRE OSOBY SO ZNÍŽENOU POHYBLIVOSŤOU

- V dôsledku oslabenia a demineralizácie kostí majú starší ľudia obmedzenú jemnú motoriku. Je potrebné aktivizovať starších ľudí vykonávaním presných činností v záhrade (výsev semien, sadenie rastlín, presádzanie rastlinného materiálu, rozmnožovanie rastlín, strihanie stoniek, pletie, estetické postupy, výroba kvetinových dekorácií).
- Pri poruchách hrubej motoriky sa odporúča chôdza v záhrade a činnosti ako zalievanie, hrabanie, kosenie, príprava pôdy, hnojenie, príprava náradia.
- Rôzne činnosti v záhrade by nemali byť pre seniora náročné, ale predovšetkým príjemné a práca by mala byť rozdelená do menších krokov.

- Je veľmi dôležité organizovať priestor (Kowalski K., 2010) záhradného priestoru pre osoby používajúce barle, balkóny alebo invalidné vozíky je veľmi dôležitá. Je podstatné, aby bol v záhrade dostatok priestoru na voľný pohyb, vhodná šírka chodníkov (pre osobu na vozíku nie menej ako 120 cm, 90 cm je prijateľných, ale na úseku nie dlhšom ako 150 cm, manévrovacie priestory a podesty 150x150 cm, priečne sklony nesmú byť väčšie ako 2%), v prípade aktivít pri stoloch by mali byť opierky rúk invalidných vozíkov umiestnené pod doskou stola.
- V chodbách by nemali byť žiadne ďalšie zariadenia a prvky, ale mali by byť umiestnené v jednej línii.
- Kvetinové záhony (vysadené plochy) môžu mať podobu vyvýšených kvetináčov, aby k nim mali vozičkári dobrý prístup.
- Záhradné náradie by malo mať predĺžené rukoväte.
- Každých 30 metrov by sa malo zriadiť miesto na odpočinok.
- Pri prekonávaní aj malých výškových rozdielov v teréne by sa mal použiť nájazdový obrubník (sklon do 5% pre invalidné vozíky, do 15% pre ostatné osoby so zdravotným postihnutím) a rampy.
- Povrchy by mali byť stabilné a neklzavé.

USMERNENIA PRE ĽUDÍ S DEMENCIOU

- Ľudia s narušenými kognitívnymi funkciami, ako sú pamäť, myslenie, orientácia, chápanie, počítanie, komunikácia, učenie, plánovanie, majú ťažkosti v každodennom živote, takže aktivitami v terapeuticknej záhrade môžeme prispieť k zlepšeniu duševnej pohody seniorov.
- Starší ľudia postihnutí Alzheimerovou chorobou môžu vykonávať záhradnícke činnosti v počiatkových štádiách, ale keď prejdú do stredne ťažkého štádia, bude potrebné upraviť činnosti a prísne dohliadať na používateľa.
- Záhradkárčenie pre starších ľudí s demenciou sa odporúča formou hry, ale musíme si uvedomiť, že sú to dospelí ľudia, takže nie je vhodné zaobchádzať so seniormi ako s malými deťmi, používať zdrobneniny.
- Prostredníctvom záhradníckych aktivít sa budeme snažiť zachovať duševné a fyzické schopnosti seniorov čo najdlhšie. Na zmiernenie postupujúcej demencie je užitočné zabezpečiť bezpečnosť pri rôznych záhradníckych činnostiach (vyhýbajte sa používaniu ostrých nástrojov a mechanických zariadení), stabilitu (vykonávaním podobných činností, napr. v pevne stanovených denných časoch, alebo sadením

v rovnakom vzore) a udržiavanie medziľudských kontaktov (užitočné je organizovať skupinové činnosti pri hrabaní, sadení a siatí semien).

- Pri poruchách správania, psychotických a afektívnych poruchách sa oplatí na istý čas vzdať prác v záhrade, kým sa stav nezlepší, farmakologické zásahy majú zvyčajne dobrý účinok a pacient by sa mal vrátiť k ľahším aktivitám, aj keby to malo byť len na čerstvom vzduchu s ostatnými užívateľmi záhrady.
- Budete musieť predviesť činnosti, ktoré plánujete v záhrade vykonávať. Povzbudzujte a spočiatku vykonávajte tento program spolu so starším pracovníkom. Najlepšie je zvoliť jednoduché aktivity (výsev semien, hrabanie alebo výtvarné práce s časťami rastlín – lepenie listov, kvetov, kompozície z rezaných rastlín – kvetináče).
- Pokyny na vykonávanie činností by mali byť podané jednoduchým spôsobom, rozčlenením schémy na jednotlivé informácie tak, aby nadbytočné množstvo neodradilo seniora a aby bola úloha nakoniec splnená. Ak má sadenie vykonať senior, najprv mu povedzte, aby vzal do ruky kvetináč s rastlinou. Ak účastník inštrukciám nerozumie, ukážte mu ich. Potom ich požiadaajte, aby uvoľnili koreňový bal a po vykonaní predchádzajúcich pokynov im dajte ďalšie pokyny. Neskôr rastlinu zalejte a odložte. Vysvetlite, ako vykopať dieru v pôde a až potom hovorte o jej naplnení zeminou z vrečka. Následné pokyny sú uvedené v intervaloch – vyberte rastlinu z kvetináča a vložte ju do jamky, zasypte zeminou z vrečka, pritlačte rastlinu, vytvorte okolo rastliny priehľbinu, zalejte novovysadené rastliny.
- Odporúča sa organizovať skupinové aktivity (do 8 osôb na približne 1-1,5 hodiny). Aktivity by mali byť zaujímavé a rôznorodé, aby aktivizovali seniorov v rôznych štádiách ochorenia. Ľudia s ťažkým deficitom sa zvyčajne pohybujú v blízkosti ľudí s menej závažnými stavmi.
- Pri činnostiach, ktoré si vyžadujú pohyb, je užitočné odkazovať na orientáciu podľa telesnej schémy, napr. vezmite hrable do ľavej ruky, pod ľavou rukou, chytajte hrable pravou rukou.

Zhrnutie

Koncepcia teórie aktivít by sa mala neustále uplatňovať a preberať v práci so staršími ľuďmi. *„Úspešné starnutie teda vo svetle tejto teórie nachádza svoj výraz v podnikaní aktivít v doteraz známych formách, ako aj v nových“* (Mandrzejewska-Smól I., 2017, s. 84). Novým prístupom

k aktivite seniorov môže byť hortiterapia alebo pestrý kontakt s prírodou. Pestré aktivity vykonávané v záhrade udržujú vitalitu starších ľudí. Záhradná terapia ovplyvní mnohostrannú činnosť starších ľudí: kultúrnu, sociálnu, vzdelávaciu, náboženskú a predovšetkým rekreačnú. Podceňovanie aktívneho starnutia v porovnaní s európskymi krajinami poukazuje na potrebu rozvíjať aktivity pre starších ľudí, zlepšovať formy aktivity vo veku starnúcej spoločnosti.

Príroda sa vždy objavovala v ľudskom živote. Nie je to prvok modernej generácie, ktorej činnosti sa treba učiť od začiatku, čo by mohlo spôsobiť znechutenie hneď na začiatku interakcie. Trávenie času v záhrade sa môže stať vášňou, nemusí byť nutne vnímané ako nutkanie a povinnosť tejto činnosti. Najmä preto, že štúdie, ktoré sa zaoberali rôznorodým kontaktom s prírodou, preukázali pozitívne účinky na obyvateľstvo. Terapeutická záhrada nielenže zvýši aktivizáciu, ale bude užitočná aj pri práci so staršími ľuďmi s rôznymi dysfunkciami. Každá záhrada sa môže premeniť na terapeutickú záhradu vďaka jej rôznorodému využitiu v aktívnej a pasívnej forme (polysenzorické, kognitívne, relaxačné, rekreačné, motorické účinky).

Bude potrebné podporovať takéto aktivity medzi staršími ľuďmi a zaviesť terapeutické záhrady v rôznych opatrovateľských centrách alebo domovoch dôchodcov.

Bibliografia

1. Banach K., 2007: *Czas wolny w życiu ludzi starszych*. [w:] *Życie w starości*, Bugajska B. (red.), ZAPOL, Szczecin.
2. Blaszkal (ps.) 2015: *Przyjazne drzewa*. Pobrano z: <https://blaszkal.wordpress.com/2015/08/28/przyjazne-drzewa/> [Dostęp: 17.02.2022].
3. Bogdanowski J. 1996: *Style, kompozycja i rewaloryzacja w polskiej sztuce ogrodowej. Wybrane problemy*. Wydanie IV poszerzone, Zakład Graficzny Politechniki Krakowskiej, Kraków.
4. Brzezińska M. 2011: *Proaktywna starość. Strategie radzenia sobie ze stresem w okresie późnej dorosłości*, Difin, Warszawa.
5. Brzezińska M., Graczkowska M., Kwaśniewska A. 2015: *Aktywizator seniorów. Scenariusze zajęć*. Difin, Warszawa.
6. Cimprich B. 1993: *Development of an intervention to restore attention to cancer patients*. „Cancer Nurs”, 16(2).
7. Czekanowski P. 2012: *Społeczne aspekty starzenia się ludności w Polsce. Perspektywa socjologii starości*. WUG, Gdańsk.

8. Dąbski M. 2015: *Rola i kształtowanie zieleni w otoczeniu szpitali*. „Przestrzeń i forma”, 24.
9. Dziedzic A., Majkowska-Gadomska J. 2017: *Znaczenie oraz wykorzystanie roślin warzywnych i ziół w terapii*. [w:] *Hortiterapia*. Płoszaj-Witkowska B. (red.), UWM, Olsztyn.
10. Fabiś A., Wawrzyniak J., Chabior A. 2015: *Ludzka starość, Wybrane zagadnienia gerontologii społecznej*. Impuls, Kraków.
11. Fired G., Wichrowski M. 2009: *Hortiterapia: składnik terapii psychospołecznej w Centrum Hassenfelda*. „Psychiatria po Dyplomie”, 6(1).
12. Henschke M. 2017: *Znaczenie traw ozdobnych w hortiterapii*. [w:] *Hortiterapia jako element wspomagający leczenie tradycyjne*. Krzymińska A. (red.), Rhythmos, Poznań.
13. Hersch G. 1990: *Leisure amd Aging*. „Phisical and Occupational Therapy in Geriatrics”, 9(2).
14. Janke M., Davey A., Kleiber D. 2006: *Modeling change in older adult's leisure activities*. „Leisure Sciences”, 28(3).
15. Janowska B. 2017: *Czy ozdobne rośliny zielne mogą być niebezpieczne dla zdrowia?* [w:] *Hortiterapia jako element wspomagający leczenie tradycyjne*. Krzymińska A. (red.), Rhythmos, Poznań.
16. Janus E., Nowak J. 2015: *Arteterapia*. Pobrane z: <https://www.mp.pl/pacjent/rehabilitacja/terapia-zajeciowa/130228,arteterapia> [Dostęp: 17.02.2022].
17. Kieszkowska A. 2001: *Przegląd badań nad aktywnością ludzi starzejących się i starych*. [w:], *Demograficzne i indywidualne starzenie się*. Zych A. (red.), „Wyzwania edukacyjne”, AŚ, Kielce.
18. Kilian M. 2020: *Funkcjonowanie osób w starszym wieku*. Difin, Warszawa.
19. Kiłyka-Dadasiewicz A., Gorzel M. 2015: *Elementy talasoterapii i możliwości ich rozwoju w kosmetologii*. „Kosmetologia Estetyczna”, 4.
20. Kirkwood T. 2005: *The biological science of human aging*. [w:] *Age and Ageing*, Cambridge.
21. Korycki A. 2020: *Aktywizacja społeczna i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu seniorów z niepełnosprawnościami. Wyzwania dla współczesnej polityki społecznej*. Dyfin, Warszawa.
22. Kowalski K. 2010: *Projektowanie bez barier – wytyczne*. Broszura informacyjna, Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji, Warszawa. Pobrane z: https://www.power.gov.pl/media/13910/projektowanie_zus.pdf [Dostęp: 16.02.2022].
23. Krzymińska A. 2017: *Dotyk w hortiterapii*. [w:] *Hortiterapia jako element wspomagający leczenie tradycyjne*. Krzymińska A. (red.), Rhythmos, Poznań, s. 104.
24. Lantz B. 2006: *Therapeutic gardening with physical rehabilitation patients*. „Journal of Therapeutic Horticulture”, 17.

25. Laskowska-Szcześniak M., Kozak-Szkopek E. 2013: *Uwarunkowania pomyslnego starzenia*. „Forum Medycyny Rodzinnej”, 7(6).
26. Orłowska M. 2020: *Czas wolny jako środowisko życia [w:] Podmioty edukacji jako przedmiot badań i refleksji pedagogicznej*, Pedagogika i edukacja wobec kryzysu zaufania, wspólnotowości i autonomii, Madalińska-Michalak J., Klimczak J. (red.), UW, Warszawa.
27. Pięta J. 2014: *Pedagogika czasu wolnego*, FREL, Warszawa.
28. Pikuła N. 2011: *Etos starości w aspekcie społecznym*. WAM, Kraków.
29. Płoszaj-Witkowska B. 2017a: *Hortiterapia*. Płoszaj-Witkowska B. (red.), UWM, Olsztyn.
30. Płoszaj-Witkowska B. 2017b: *Hortiterapia – terapia wspomagająca rehabilitację dzieci i dorosłych*. UWM, Olsztyn.
31. Raport (2019) *2018 Active Ageing Index*, UNECE, European Commission. Pobrane z: https://unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Active_Ageing_Index/ACTIVE_AGEING_INDEX_TRENDS_2008-2016_web_with_cover.pdf [Dostęp: 16.02.2022].
32. Różański T. 2016: *Wybrane problemy czasu wolnego ludzi starszych w Polsce*. [w:] *Starość. Poznać, przeżyć, zrozumieć*, Halicka M., Halicki J., Kramkowska E. (red.), UwB, Białystok.
33. Różański T. 2020: *Czas wolny ludzi starszych w świetle teorii aktywności*. „Studia Paedagogica Ignatiana”, 23(1).
34. Rzeczypospolita Polska. Rada Ministrów, (2020) *W sprawie ustanowienia programu wieloletniego na rzecz Osób Starszych „Aktywni+” na lata 2021-2025* Uchwała M.P. 2020 poz.1125 z dn. 16 listopada 2020.
35. Stepulak M., Stepulak A. 2021: *Zastosowanie Hortiterapii w pracy z dziećmi z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym*, „Społeczeństwo Edukacja Język”, T.13.
36. Szarota Z. 2004: *Gerontologia społeczna i oświatowa. Zarys problematyki*. AP, Kraków.
37. Szarota Z. 2013: *Starość między diagnozą a działaniem*. Kijak R., Szarota Z. (red.), Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa.
38. Szczeszek K. 2008: *Spokojny wieczór życia? – rozważania nad czasem wolnym w okresie starości*. [w:] *Starość w perspektywie studiów pedagogicznych*, Tokaj A. (red.), WSH, Leszno.
39. Szofram J., Meyer S. 2004: *Horticultural therapy in a mental health day program*. „Journal of Therapeutic Horticulture”, 15.
40. Szulc W. 2011: *Arteterapia. Narodziny idei, ewolucji teorii, rozwój praktyki*. Dyfin, Warszawa.
41. Świdorska M. 2014: *Aktywność człowieka w wieku podeszłym*. „Pedagogika Rodziny”, 4(3).
42. Taft S. 2004: *Therapeutic horticulture for people living with cancer: the healing gardens program at cancer lifeline in Seattle*. „Journal of Therapeutic Horticulture”, 15.

43. Timoszyk-Tomczak C. 2017: *Teoria gerotranscendencji – jej potencjał i ograniczenia*. „Gerontologia polska”, nr 25.
44. Ulrich RS. 1984: *View through a window may influence recovery from surgery*. „Science”, 224(4647).
45. Ulrich, R.S. 1979: *Visual landscapes and psychological wellbeing*. „Landscape Research”, 4.
46. Wichrowski M., Whiteson J., Haas F., Mola A., Rey MJ. 2005: *Effects of horticultural therapy on mood and heart rate in patients participating in an inpatient cardiopulmonary rehabilitation program*. „J Cardiopulm Rehabil”, 25(5).
47. Wielgos-Struck R., Kotarski H. 2018: *Aktywni seniorzy. Obszary wdrażania polityki senioralnej w skali lokalnej*. WUR, Rzeszów.
48. Zalega T. 2016: *Segment osób w wieku 65+ w Polsce. Jakość życia – Konsumpcja – Zachowania konsumentów*. WNWZUW, Warszawa.
49. Zych A. 2015: *Piękni osiemdziesięcioletni, czyli paradygmat „starzenia się z wdziękiem” a realia życia*. [w:] *Realność złego starzenia się. Poza polityczną i społeczną powinnością*, Zdrowie-Nauka-Polityka, Buliński L. (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
50. Górską-Kłęk L. 2016: *ABC „Zielonej Opieki”*. „Biblioteka nestora”, DOPS, Wrocław, T.7.

Alina Wołoch

Sociálne vylúčenie oznamovateľa

Abstrakt

V médiách a medzi verejnosťou sa čoraz častejšie hovorí o tzv. „whistlebloweroch“ – oznamovateľoch vnútorných nedostatkov. Ľudia si čoraz viac uvedomujú funkciu takýchto ľudí, ale stále existuje veľká skupina ľudí, ktorí týchto „spoločenských strážcov verejného poriadku“ vnímajú ako udavačov či donášačov. Ide o model, ktorý sa za posledné desaťročia ustálil a ktorý napriek civilizačnému vývoju stále často vedie k vylúčeniu ľudí, ktorí v dobrej viere a z obavy o spoločné dobro, nahlásia porušenie zákona.

Kľúčové slová: whistleblower, oznamovateľ, sociálne vylúčenie

Abstract

There is more and more talk in the media and among the public about so-called “whistleblowers”. People are becoming more and more aware of the function of such individuals, but a significant part of society still perceives these “social guardians of public order” as informers, snitches. This is a pattern that has become established over the past decades and which, despite the development of civilization, still often leads to the exclusion of people who in good faith and out of concern for the common good report violations of the law.

Keywords: whistleblower, informer, social exclusion

Úvod

Len málo ľudí vie alebo chápe, kto je v skutočnosti „whistleblower“. Spoločnosť si vytvorila obraz oznamovateľa ako udavača alebo informátora, hoci nesprávne a nespravodlivo. Podľa definície osoba, ktorá podáva správu, tak robí v dobrej viere a v presvedčení, že poskytnuté informácie sú pravdivé, s cieľom dosiahnuť dobro spoločnosti alebo dobro jednotlivca. O to nepochopiteľnejšie je podnikanie odvetných krokov voči takýmto osobám či už v profesionálnej alebo spoločenskej oblasti. Cieľom publikácie bolo predstaviť súčasnú sociálnu situáciu oznamovateľa s dôrazom na možné odvetné opatrenia, ktoré vedú k vylúčeniu takýchto osôb zo spoločnosti.

Oznamovateľ (whistleblower) v spoločnosti

Podľa definície Európskeho parlamentu oznamovateľ oznamuje alebo zverejňuje informácie o nezákonných, zakázaných činoch alebo činoch ohrozujúcich verejný záujem (uznesenie EP 217: s.6 v bode 14). V Poľsku sa pojem whistleblower používa zameniteľne s pojmom „udavač“ alebo „informátor“, napriek tomu, že medzi týmito pojmami je zásadný rozdiel. Whistleblower koná vo vlastnom záujme, zatiaľ čo oznamovateľ koná vo verejnom, spoločenskom záujme tým, že poskytuje informácie o nezákonných alebo neetických aktivitách Kozak-Maśnicka M., 2021). Oznamovateľ je teda akýmsi hrdinom, ktorý sa napriek možným spoločenským dôsledkom a nepochopeniu rozhodne zverejní svoje poznatky vo verejnom záujme. Strach z negatívnych dôsledkov nahlasovania je však v spoločnosti hlboko zakorenený. Ľudia sa obávajú odporu, obťažovania alebo úradných následkov. Ako uvádza Kozak-Maśnicka M.: *Vnímanie oznamovateľa v negatívnom svetle by sa malo považovať za prvok národnej kultúry v oblasti postojev, etiky, ktorý nemožno ignorovať pri zavádzaní mechanizmov ochrany oznamovateľov* (Liberties, 2021).

V Poľsku je len málo inštitúcií, ktoré sa starajú o situáciu oznamovateľov. Jednou z nich je Nadácia Batory, ktorá sa už roky snaží prijať opatrenia na zlepšenie sociálnej situácie oznamovateľov a na ich ochranu pred odvetnými opatreniami. Problémom je, že téma whistleblowerov sa zdá byť pre verejnosť zaujímavá len kvôli kontroverzii, ktorú vyvoláva (Arcimowicz J., Bieńko M., Łaciak B., 2018, s. 10), hoci v skutočnosti cieľom podania oznámenia nie je vlastný prospech, ale ochrana spoločného dobra. Oznamovateľ je vedený zmyslom pre spravodlivosť, vnútorne bojuje v potrebe kolegiálnej solidarity, v súlade so svojím svedomím je zároveň v rozpore s očakávaniami spoločnosti a morálnou normou - neoznamovať. (Waszak M., 2020, s. 16). Strach z neprijatia okolím, ktorý postihuje ľudí, ktorí sa stavajú proti kolegiálnej solidarite, je často prevažujúcim argumentom pre ochranu, ktorú možno takémuto oznamovateľovi zaručiť. Podľa koncepcie anómie výhovoriek M. Kosewského je „osoba, ktorá vedome porušuje zákon, pociťuje potrebu zachovať si svoju dôstojnosť“. Preto bude hľadať ospravedlnenie pre svoje konanie tým, že sa odchyľi od všeobecne uznávaných hodnôt a bude sa snažiť o akceptáciu svojho konania v podobnej skupine ľudí, čo môže iniciovať sociálnu anómiu. Subkultúra vytvorená ako dôsledok týchto činností bude založená na presvedčeníach a normách legitimizujúcich nedodržiavanie všeobecne uznávaných hodnôt (Kosewski M., 2008). Lojalita voči kolegom a priateľom, aj keď spáchali trestný čin, je vyššia ako pochopenie pre konanie na ochranu spoločného dobra, čo môže byť spôsobené nedostatočným pochopením spoločnosti pre tento pojem a nedôverou voči vnucovaným a záväzným právnym normám (Waszak M., 2020, s. 21).

Transparency International – mimovládna organizácia, ktorá sa zaoberá prevenciou korupcie, uvádza, že whistleblower zverejňuje alebo oznamuje informácie o korupcii, trestnej činnosti, neplnení povinností vyplývajúcich z nezákonných rozhodnutí, situáciách ohrozujúcich verejné zdravie a životné prostredie, zneužívaniu moci, neoprávnenom používaní verejných prostriedkov, hrubom plytvaní verejnými zdrojmi alebo nehospodárnom nakladaní s verejnými zdrojmi, konflikte záujmov a aktivitách zameraných na zakrytie týchto zneužití (Kobylińska A., Folta M., 2015 s. 7). Správy sa môžu týkať akejkoľvek formalizovanej organizačnej štruktúry, či už ide o súkromné subjekty – verejné alebo sociálne inštitúcie. Dôležité je, že môžu byť spojené s rizikom odvety, pričom oznamovateľ je zvyčajne na strane porazeného. Okrem krokov zo strany zamestnávateľa sú však často najbolestivejšie kroky zo strany okolia, ktoré nechápe, a teda neakceptuje rozhodnutie zverejniť nezrovnalosti a od oznamovateľa sa vzdáva. To často vedie k sociálnemu vylúčeniu týchto ľudí. Pre oznamovateľa je to dvojitá záťaž, pretože pri oznamovaní nezrovnalostí zvyčajne bojuje s vlastnými pochybnosťami, analyzuje oprávnenosť poskytnutia informácií a možné dôsledky svojho konania. O to dôležitejšie je, aby boli podporovaní a pochopení, ale na oplátku sú často odmietaní a označovaní za informátorov, čo je priama cesta k sociálnemu vylúčeniu takýchto osôb. To má za následok, že nemajú rovnaký prístup, okrem iného, k dôstojnému a šťastnému životu. Vylúčenie znamená nemožnosť hovoriť a byť vypočutý podľa pravidiel komunity – to znamená sociálnu marginalizáciu. V takýchto prípadoch je veľmi ťažké zmeniť súčasný stav. Sociálne vylúčenie ľudia, ich hlas a názory na spoločnosť, v ktorej žijú, sa neberú do úvahy a tí, ktorí sú pri moci, nemusia mať záujem o zákony, ktoré priamo zasahujú týchto jednotlivcov (Liberties, 2021).

Na splnenie týchto potrieb vydala Európska únia smernicu Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1937, ktorá zdôrazňuje kľúčový význam oznamovateľa pri ochrane verejného blaha. Prostredníctvom smernice chce EÚ zaručiť ochranu oznamovateľom najmä pred odvetnými opatreniami, vzhľadom na skutočnosť, porušenia trestného alebo správneho zákona predstavujú významné ohrozenie verejného záujmu. Smernica zaväzuje krajiny EÚ zaviesť kanály na dôverné oznamovanie v súkromných a verejných inštitúciách a zaviesť ustanovenia, ktoré budú chrániť oznamovateľov pred odvetnými opatreniami. Pred uverejnením smernice bolo Poľsko povinné prijať vnútroštátne predpisy v tejto oblasti aj na základe minimálne dvoch aktov medzinárodného práva - článku 33 Dohovoru OSN proti korupcii a článku 9 Občianskoprávneho dohovoru Rady Európy o korupcii (Zbierka zákonov 2007, č. 84, položka 563), ktoré definovali oznamovateľa ako osobu, ktorá v dobrej viere a na základe primeraných dôvodov oznámi príslušnému orgánu akýkoľvek incident týkajúci sa

trestných činov stanovených v súlade s dohovorom. Okrem toho sa v ňom ako motivácia pre podanie správy uvádza dôvodné presvedčenie, že zverejnené informácie boli pravdivé, aj keď sa nakoniec ukáže, že neboli. Dôležitým ustanovením smernice je preto nutnosť podať oznámenie v dobrej viere a v presvedčení, že oznamované skutočnosti sú pravdivé. Zároveň zdôrazňuje požiadavku chrániť osoby, ktoré poskytli neúplné informácie alebo ktoré poskytli informácie v dôsledku neúmyselnej chyby. Je tiež potrebné chrániť oznamovateľov z hľadiska zverejňovania informácií a základných práv. Smernica obsahuje predpisy o ochrane oznamovateľov, ktorí sú zamestnaní v súkromnom aj verejnom sektore. Má sa vzťahovať nielen na zamestnancov, ale aj na samostatne zárobkovo činné osoby, osoby s podielmi v spoločnostiach, dobrovoľníkov, stážistov a všetky osoby, ktoré vykonávajú úradné povinnosti pod dohľadom a vedením dodávateľov a subdodávateľov spolupracujúcich so subjektom (Bolesta Ľ, 2018, s. 37). Smernica tiež ukladá povinnosť chrániť najbližších rodinných príslušníkov a spolupracovníkov oznamovateľov. Dôležité bude tiež chrániť záujmy týchto osôb a zabrániť napríklad vypovedaniu zmluvy o poskytovaní služieb, strate licencie, nátlaku. Smernica obsahuje neúplný zoznam odvetných opatrení – okrem skutočných represálií sú zakázané aj hrozby a pokusy o ne (Wurm M., 2021). Štáty EÚ boli tiež povinné zakázať všetky formy represíí voči oznamovateľom (článok 19 smernice).

Ďalším dôležitým opatrením na ochranu oznamovateľov sú zmeny v súdnom konaní týkajúce sa dôkazného bremena, ktoré bolo doteraz na strane diskriminovaného oznamovateľa (článok 21 ods. 5 smernice). Podľa nových predpisov je to zamestnávateľ, kto musí preukázať, že sa zamestnancovi za podanie oznámenia neprípustne neodplácal. Smernica tiež stanovuje sankcie pre tých, ktorí bránia alebo sa pokúšajú brániť oznamovaniu, odplácajú sa alebo nezachovávajú dôvernú identitu oznamovateľov (smernica EÚ 2019/1937, s. 23).

Vnútroštátnym aktom, ktorým sa vykonávajú ustanovenia smernice, je zákon o oznamovateľoch, ktorý by mal byť uverejnený do 17. decembra 2021. Návrh zákona, ktorý bol po verejnej konzultácii zverejnený včas, nadobúda konečnú podobu. Tieto právne akty by mali nielen povzbudiť osoby, ktoré majú vedomosti o možných porušeníach, aby tieto informácie poskytli príslušným útvarom, ale aj zabezpečiť ich záujem a zabezpečiť, aby si zachovali svoje postavenie v spoločnosti a v komunite. Do zavedenia európskych nariadení bol oznamovateľ chránený len niektorými ustanoveniami pracovného práva a trestného zákonníka, ale v súdnych sporoch musel svoj prípad preukázať. Zamestnanci doteraz prehrali väčšinu súdnych sporov so zamestnávateľmi najmä kvôli problému s dokazovaním, že dôvod výpovede bol zdanlivý alebo že odhalené nezrovnalosti sa potvrdili v skutočnosti (Wojciechowska-Nowak, A. 2011). Takáto porážka na súde posilnila presvedčenie verejnosti, že oznamovateľ neposkytol pravdivé

informácie alebo že jeho úmysel podať oznámenie nebol motivovaný záujmom o verejné blaho alebo o dobro pracoviska.

Zavedenie týchto nariadení je založené predovšetkým na rozlišovaní medzi oznamovateľmi a udavačmi. To však pravdepodobne nestačí na to, aby sa ľudia, ktorí majú najväčší strach, že budú stigmatizovaní ako udavači, rozhodli poskytnúť informácie o nezrovnalostiach, ktoré majú k dispozícii. Navyše, pre implementáciu nových predpisov bude obzvlášť nevýhodné považovať whistleblowing za nástroj pomsty voči zamestnávateľovi alebo skrytý boj so spolupracovníkmi (Waszak, M., 2020, s. 23).

Pozitívne je, že výsledky prieskumu CBOS o whistlebloweroch, ktorý si objednala Batoryho nadácia, ukazujú, že úroveň spoločenskej akceptácie whistleblowingu a whistleblowerov je relatívne vysoká, hoci to samozrejme závisí od motivácie whistleblowerera. Spoločnosť absolútne akceptuje oznamovanie prípadov ohrozenia života a zdravia, fyzickej bezpečnosti, bezpečnosti zamestnania alebo korupcie (CBOS, 2012). Z prieskumov napríklad vyplýva, že verejnosť nerozumie nahlasovaniu tankovania firemných pohonných hmôt do súkromných vozidiel. Takýto signál daný zamestnávateľovi by u väčšiny respondentov spôsobil zámerný odstup, neprijemnosť a vylúčenie z kolektívu.

Spoločenské vnímanie whistleblowerov je podľa vyššie uvedených výskumov čoraz lepšie, o čom svedčia aj pojmy, ktoré sú im pripisované. Predovšetkým sú vnímaní ako odvážni, lojálni a spoločensky prospešní jednotlivci. Vo vnímaní asi 10% spoločnosti sú to udavači, naivní alebo hlúpi ľudia. Čo však nepomáha pri budovaní pozitívneho obrazu oznamovateľa, je presvedčenie spoločnosti, že zamestnávateľ nereagoval na oznámené nezrovnalosti správne alebo vôbec. Očakávania sú v tejto súvislosti celkom jasné – zamestnávateľ by mal na oznamovateľa reagovať pozitívne, využiť záujem zamestnancov o dobro pracoviska a minimalizovať nezrovnalosti v budúcnosti.

Ďalšia štúdia poukazuje na to, že naša spoločnosť nie celkom chápe pojem verejného záujmu, a preto sú ľudia ochotní akceptovať určité nezrovnalosti, ktoré sa vyskytujú na pracovisku. Najdôležitejším faktorom, ktorý bráni zverejneniu nezrovnalostí, je v skutočnosti strach z vylúčenia z komunity a z toho, že bude uznaný za oznamovateľa. To potvrdzuje, aké je potrebné upraviť postavenie oznamovateľov a zároveň viesť informačné a vzdelávacie kampane pre verejnosť (Makowski G., Waszak M., 2019).

Zhrnutie

Štúdie vykonané v posledných rokoch ukazujú rastúci trend informovanosti verejnosti o úlohe oznamovateľa a potrebe poskytnúť mu primeranú ochranu. Zároveň je dôležité, aby sa aktivity vykonávali na všetkých úrovniach – od implementácie príslušných právnych predpisov až po vzdelávanie verejnosti a zverejňovanie prípadov, v ktorých vďaka informáciám poskytnutým whistleblowermi získali verejné alebo súkromné subjekty hmatateľný prospech, ktorý bol odovzdaný kolegom alebo verejnému záujmu. Bude však trvať mnoho rokov, kým sa vybuduje pozitívny obraz oznamovateľa. Našou spoločnou úlohou je podporovať ich, reagovať na pokusy vylúčiť zo spoločnosti ľudí, ktorí prejavujú najväčší záujem o túto spoločnosť a ohrozujú svoje vlastné potreby a postavenie v spoločnosti tým, že prijímajú opatrenia na ochranu verejného záujmu, teda nášho spoločného dobra. Právne predpisy zavedené na medzinárodnej úrovni sú dobrým krokom k primeranej ochrane osôb, ktoré oznamujú porušenie zákona; poskytujú určitý základ pre posilnenie postavenia oznamovateľa v spoločnosti; bez účasti nás, ľudí, ktorí sú oznamovateľom najbližšie, však nikdy nebudú dostatočné.

Bibliografia

1. Arcimowicz J., Bieńko M., Łaciak B. 2018 – *Skarżypyty, donosiciele, sygnaliści*, Instytut Stosowanych Nauk Społecznych UW, Warszawa.
2. Bolesta Ł. 2018 - *Sygnalizacja jako przejaw obowiązku lojalności wobec pracodawcy?* *Annales*, Vol 65 No 2, Lublin.
3. Centrum Badania Opinii Społecznej 2012 – *Bohaterowie czy donosiciele? Co Polacy myślą o osobach ujawniających nieprawidłowości w miejscu pracy?* Warszawa.
4. Kobylińska A., Folta M. 2015 – *Sygnaliści – ludzie, którzy nie potrafią milczeć*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
5. Kosewski M 2008 – *Wartości, godność i władza. Dlaczego porządni ludzie czasem kradną, a złodzieje ujmują się honorem*, Vizja Press&It, Warszawa.
6. Makowski G., Waszak M. 2019 – *Gnębieni, podziwiani i... zasługujący na ochronę. Polacy o sygnalistach*, Fundacja im. Stefana Batorego, Forum Idei, Warszawa.
7. Waszak M. 2020 – *Strażnicy demokracji. Nowe perspektywy ochrony sygnalistów*, Fundacja im. Stefana Batorego, Forum Idei, Warszawa.
8. Wojciechowska-Nowak A. 2011 – *Ochrona prawna sygnalistów w doświadczeniu sędziów sądów pracy*, Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa.

Zdroje a internetové stránky

1. Wurm M. – *Die Whistleblower-Richtlinie der EU: Was sind die Konsequenzen für Unternehmen?* – <https://se-legal.de/die-whistleblower-richtlinie-der-eu-was-sind-die-konsequenzen-fur-unternehmen/>
2. Kozak-Maśnicka M. 2021 – *Sygnalista w organizacji – kapuś czy bohater*, <https://www.prawo.pl/biznes/kim-jest-sygnalista,507181.html>
3. Liberties 2021 – *Wykluczenie społeczne: Definicja, wpływ, przykłady, perspektywy na przyszłość*, <https://www.liberties.eu/pl/stories/wykluczenie-spooleczne/43579>

Právne akty

1. Návrh zákona o ochrane oznamovateľov – články 56-58.
2. Uznesenie Európskeho parlamentu z 24. októbra 2017. – (2016/2224(INI)).
3. Smernica EÚ 2019/1937.

Kalina Lubas

Akademia WSB

Migrácia ako zdroj bezpečnostných rizík pre cudzincov na cestách

Migration as a source of threats to the security of moving foreigners

Abstrakt

Priestorový pohyb cudzincov so zvýšenou mobilitou a dostupnosť nelegálnych spôsobov prekračovania hraníc majú prioritný vplyv na bezpečnosť migrantov. Faktory tlaku (pull -faktory) nevedomých migrantov ich motivujú k tomu, aby sa pokúsili dostať do cieľových krajín. Výsledkom je viacstupňová vyčerpávajúca cesta spojená s porušovaním zákona a rizikom viktimizácie migranta. Cieľom je predstaviť hlavné migračné ohrozenia, ich zdroje a riziká. Nápor migrantov, ktorý sa od roku 2021 nezmeniteľne prejavuje na poľsko-bieloruskej hranici, slúžil ako dôvod na to, aby sa k tejto otázke pristupovalo z poľskej perspektívy. Medzi použité výskumné metódy patrí analýza dokumentov predložených Európskou komisiou, Európskym parlamentom, Europolom, pohraničnou strážou, IOM, UNODC a CBOS.

Kľúčové slová: bezpečnosť migrantov, migračné riziká, migračná kríza, pull faktory, push faktory, nelegálna migrácia.

Abstract

Spatial movements of foreigners, taking into consideration the increased mobility and availability of illegal methods of crossing the borders, have a major impact on migrant's safety. Despite the pushback factors, unaware migrants motivated by other (attracting) factors, make attempts to reach the destination countries. The effect is a multi-stage exhaustive journey, related to the violation of law and the risk of victimisation of the migrant. The aim is to present the main threats to migration, their origin, and risks. The influx of migrants observed at the Polish-Belarusian border invariably since 2021, served as a reason to consider the issue from the perspective of Poland. The research methods applied include the analysis of the documents submitted by the European Commission, the European Parliament, Europol, the Border Guard, IOM, UNODC and CBOS Public Opinion Research Center.

Keywords: migrant's safety, migration threats, migration crisis, pull factors, push factors, illegal

Úvod

Fenomén migrácie, ktorý sa v posledných rokoch dynamicky formuje a rozvíja, je základným procesom, ktorý umožňuje migrantom nájsť si vhodné miesto na život, pobyt alebo zamestnanie mimo krajiny pôvodu. Množstvo známych definícií migrácie vypracovaných podľa kritérií rôznych vedných disciplín svedčí o mnohorozmernosti pohybu migrujúceho obyvateľstva. Migranti môžu požiadať o ochranu alebo emigrovať s cieľom zlepšiť svoje životné alebo pracovné podmienky v rámci Európskej únie. Dôvodom je najmä existencia hrozieb, ekonomická nestabilita alebo nedostatok pracovných príležitostí v krajine pôvodu. V dôsledku tejto situácie tieto faktory vedú k nutnosti prekračovať hranice. Preto by sa pre tento typ javu dalo rozumne použiť označenie medzinárodná migrácia spôsobená nevyriešenými alebo opakujúcimi sa konfliktami alebo nestabilnou ekonomickou situáciou. Podľa definície, ktorú uvádza IOM v Slovníku migrácie, fenomén medzinárodnej migrácie znamená opustenie miesta bydliska osobami, ktoré prekračujú štátnu hranicu, aby sa dostali do krajiny, ktorej nie sú štátnymi príslušníkmi (International Organization for Migration 2019, s. 113). Teda budú označovaní ako cudzinci z pohľadu krajiny, ktorej nie sú štátnymi príslušníkmi.

Medzi migrantmi sa jednoznačne prejavuje prax výberu „najvhodnejšej“ cieľovej krajiny (wPolityce.pl 2021, Migranti si vyberajú Nemecko). Tento model takto vytvára veľké toky migrantov do konkrétnych krajín, ktoré poskytujú najpriaznivejšie životné podmienky. Táto orientácia vedie k úzko súvisiacemu rozvoju globálnej kriminality, ktorá generuje zneužívanie práva migrantmi. Z pohľadu migranta a účelu migrácie do krajiny určenia – najvhodnejšou a často jedinou možnosťou je využívať pomoc pri nelegálnom prekračovaní hraníc. Tento spôsob využívajú zodpovedné za tieto aktivity organizované zločinecké skupiny - pre migranta je to len transakcia. V globálnom rozmere vedú účinky masového výberu takýchto foriem zo strany migrantov k posilneniu šedej zóny organizovaného zločinu, ktorý je spojený s teroristickými skupinami alebo sa zaoberá aj obchodovaním s ľuďmi (Stawicki R., 2019, s. 97-98). Mígračný proces od rozhodnutia cez cestu až po asimiláciu v cieľovej krajine je plný rizík, ktoré môžu ovplyvniť bezpečnosť migranta. V tejto súvislosti je dôležité zdôrazniť, že vzťah medzi migráciou a bezpečnosťou je vzájomný a obojstranný. Migrácia môže predstavovať aj hrozbu pre národnú bezpečnosť. Je to neopodstatnené plne kvalifikovať ako systematickú hrozbu. Zdá sa, že za špecifických okolností a ako zdôrazňuje K. Koser, je podmienená problematikou nelegálnej migrácie, t. j. vyskytuje sa vo veľkom rozsahu, spája skupiny ľudí s veľmi odlišným pôvodom alebo s malým predchádzajúcim kontaktom; prebieha počas recesie (Koser K., 2011, s. 274).

Fenomén medzinárodnej bezpečnostnej imigrácie je definovaný ako spôsob, akým občania krajiny vnímajú svoju kultúru, jazyk, náboženskú alebo národnú identitu pod vplyvom migrantov. Ak verejnosť vníma migrantov ako hrozbu pre bezpečnosť štátu, ovplyvňuje to nesprávne predstavy.

To ovplyvňuje nesprávne predstavy o cudzincoch a môže viesť k ich vylúčeniu. Označovanie migrantov je preto tiež postoj, ktorý vedie k ohrozeniu bezpečnosti migrantov (Tallmeister J., 2013). Výzvou pre spolupracujúce orgány EÚ, štátne inštitúcie a mimovládne organizácie je preto rozvíjať medzi migrantmi povedomie o rizikách. Zároveň je treba zabezpečiť bezpečné prostredie bez predsudkov a vylúčenia spolu s uvedením potenciálnych výhod vyplývajúcich z legálneho pobytu migrantov v Európskej únii, čo neskôr sa určite zúročí (Ahmed I. 2017, s. 274).

Cieľom tohto článku je pokúsiť sa charakterizovať riziká, ktorým migranti čelia pri cestovaní do cieľovej krajiny. Budú sa týkať najmä cudzincov v procese migrácie a ich prvého stretu s realitou, t. j. aklimatizácia na území Poľska. Vzhľadom na prierez rizík spojených s dlhou cestou a významné kultúrne rozdiely, ktoré môžu ovplyvniť prvý dojem alebo postoj k migrantom, sa v tomto článku zameriam na migrantov z Blízkeho východu a Ázie. Analýza bezpečnostných hrozieb v rôznych fázach migračného procesu umožní identifikovať problémové oblasti, súčasné riešenia a návrhy EÚ a jednotlivých štátov v tejto oblasti. Využitie obsahu dokumentov, ktoré sprístupnila Európska komisia, pohraničná stráž alebo iné inštitúcie, spolu s analýzou dostupnej literatúry umožní opísať fenomén migrácie z hľadiska hlavných hrozieb a výziev. Zohľadnenie migračných trendov a postrehov o súčasnej migračnej situácii v Poľsku sa bude odrážať predovšetkým v kontexte migračnej situácie, ktorá sa začala na poľsko-bieloruskej hranici v roku 2021.

Motivácia migranta opustiť krajinu pôvodu alebo trvalého pobytu

Zrýchľujúci sa proces rozvoja pracovných trhov a možnosti pohybu vďaka širokému prístupu k informáciám spôsobili, že sa mnoho ľudí rozhodlo opustiť svoju krajinu pôvodu alebo bydliska a migrovať na územie inej krajiny. Pokiaľ ide o medzinárodnú migráciu, tá sa vyznačuje ekonomickými a neekonomickými aspektmi. Ekonomickým motivačným faktorom je zvyčajne možnosť zamestnať sa a zlepšiť si životné podmienky, ktoré možno v prípade neekonomickkej migrácie považovať za sekundárne. Neekonomická migrácia je

zvyčajne podmienená potrebou opustiť krajinu pôvodu alebo pobytu z dôvodu ohrozenia života alebo zdravia či prenasledovania. Motivácia k vedomému rozhodnutiu odísť sú tiež push a pull faktory podľa definície v slovníku pojmov oddelenia pre migráciu a vnútorné záležitosti Európskej komisie, tieto faktory iniciujú a ovplyvňujú rozhodnutie migranta tým, že ho priťahujú do inej krajiny alebo ho nútia migrovať (The European Commission 2021: Glossary of terms). Uvedená koncepcia sa mení s vývojom definície faktorov, je teda modifikovateľná a podmienená aktuálnou situáciou v danej oblasti. V súčasnosti sú to: preľudnenie, nezamestnanosť, zhoršovanie životného prostredia, vojna, prírodné katastrofy a katastrofy spôsobené človekom (Nwalutu M., 2013, s. 3) V myslení migranta sa často môžu zdať dominantné faktory, ktoré ho priťahujú. Rozhodnutie emigrovať preto často prijímajú ľudia s vysokým sociálnym statusom neuvážene. Vyhliadka na vyššiu životnú úroveň alebo prístup k verejným službám, ktoré nie sú dostupné v ich krajine, do veľkej miery ovplyvňuje rozhodnutie podniknúť riskantnú cestu (Salt J., 2000, s. 34-35). Aspektom a faktorom, ktorý silne priťahuje migrantov, najmä z krajín Blízkeho východu alebo Ázie do cieľových krajín západnej Európy, je možnosť opätovného stretnutia s rodinou a priateľmi. Podľa informácií poskytnutých zástupcom Pohraničnej stráže A. Olejniczakom, cieľom migrantov je zvyčajne dostať sa do Nemecka alebo Francúzska, kde sú silné diaspóry sýrskych alebo kurdských komunít (Infosecurity24, 2021, How migrants are smuggled through Poland). Ako je potrebné zdôrazniť, podľa štatistických informácií, ktoré predložila Európska komisia, spomedzi štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa na konci roka 2020 zdržiavali v Európskej únii a mali platné povolenie na pobyt, bola väčšina držiteľmi povolení na pobyt vydaných z rodinných alebo pracovných dôvodov (Eurostat, 2021, Imigranti v európskej spoločnosti). Treba tiež zdôrazniť, že prvý takýto aktívny nárast migrácie príslušníkov tretích krajín z Blízkeho východu a Ázie nastal počas migračnej krízy v roku 2015. Vypuknutie občianskej vojny v Sýrii v roku 2011, alebo situácia v Iraku, ktorý sa už takmer 20 rokov borí s následkami občianskej vojny po americkej invázii v roku 2003 vyvolali rovnako silné tlakové faktory, aké možno pozorovať v Afganistane, kde pretrvávajúca sociálna nestabilita a postupné politické pohyby zhoršujú vyhliadky na urovanenie konfliktov. V kontexte súčasnej migračnej krízy na poľsko-bieloruskej hranici sa systematicky objavujú skupiny migrantov, ktorí chcú prekročiť štátnu hranicu. Podľa štatistík, ktoré v roku 2021 predložila pohraničná stráž, práve občania Iraku, Sýrie a Afganistanu predstavovali najvýznamnejší zdroj migrácie z krajín Blízkeho východu a Ázie (Ústredie pohraničnej stráže, 2021, Štatistiky SG).

Modely a determinanty prevádzactva migrantov

Podľa etnických štúdií (Amsterdamská univerzita) a Európskeho fóra o migrácii (Bambereská univerzita), M. Neske rozlíšil tri modely prevádzactva migrantov. Prvým je pašovanie ad hoc, ktoré je druhom krátkodobého pašovania. Využívajú ho najmä obyvatelia pohraničných oblastí, ktorí nemajú veľké finančné možnosti. Pomoc prevádzáčov využívajú len na pešie prekročenie hraníc, v prípade potreby bez dokladov. Najzraniteľnejšou skupinou sú mladí muži s nízkou úrovňou vzdelania, ktorí napriek tomu prekračujú hranice s plným vedomím, že ich cieľová destinácia sa nachádza neďaleko. Druhým modelom je pašovanie a používanie falošných dokladov, ako sú pasy, víza alebo sobášne listy. Tieto doklady sú často vydávané ako legitímne, ale v nezákonnom procese skorumpovanými úradníkmi platenými pašeráckymi skupinami. Migranti absolvujú celú cestu sami a pri prevzatí dokladu zaplatia vopred veľkú sumu peňazí. Tento model je natoľko riskantný, že migranti nemajú žiadnu záruku, že sa dostanú do cieľa. Okrem toho si často neuvedomujú, aké dokumenty dostávajú a riadia sa len pokynmi na mieste určenia. Tento motív je pre migrantov natoľko nebezpečný, že nepoznajúc jednotlivé etapy cesty si neuvedomujú riziká spojené s prostredím, poveternostnými podmienkami alebo kultúrou. Bez toho, aby mali so sebou vhodné ochranné pomôcky, sa pre nich dosiahnutie cieľa stáva výzvou bez pomoci sprievodcu v každej etape. Posledný model sa týka vopred organizovaného postupu od etapy k etape. Ako uvádza výskumník, táto forma pašovania je veľmi nákladná. Využívajú ho najmä bohatí jednotlivci, ako aj ženy a deti, ktoré sa pripájajú k svojim rodinám žijúcim v západnej Európe. Proces prevádzactva je organizovaný vopred, čo znamená, že samotní migranti nemusia vyjednávať s miestnymi prevádzáčmi v každej fáze. Je to starostlivo vybudovaný reťazec decentralizovanej štruktúry. Prevádzáči sa zdržiavajú alebo zostávajú v tranzitných krajinách a menia sa z jednej etapy na druhú. Každú etapu riadia koordinátori, ktorí poverujú miestnych poskytovateľov služieb, s ktorými migranti dokončia svoju cestu. Tento spôsob, ktorý v súčasnosti migranti volia najčastejšie, je podrobne rozpracovaný, aby sa vyhli zadržaniu príslušnými službami (Bouteillet-Paque D. 2010, Pašovanie migrantov).

Migranti, ktorí chcú opustiť krajinu pôvodu alebo pobytu a následne vstúpiť do západoeurópskych krajín, vytvárajú dopyt po prevádzáčskych službách. V závislosti od ich finančných možností je k dispozícii štandard ponúkaných služieb. Aby zvýšili svoje šance dostať sa do cieľovej krajiny, využívajú ponuky pašerákov. V období zvýšeného záujmu o migráciu musia za cestu do Európy zaplatiť až 5-tisíc dolárov. Migranti napriek výmene informácií s ľuďmi, ktorí absolvovali vyčerpávajúcu cestu a často ju neodporúčajú, okrem

iného aj preto, že mnohí z ich krajanov nedorazili do cieľa, sa stále zdajú byť očarení vidinou pobytu v západoeurópskych krajinách (Money pl, 2021, Nemecké noviny odhaľujú: toľko platia migranti). Je dôležité poznamenať, že súčasný dopravný prostriedok, ktorý používajú na svojej pašeráckej trase, nemusí nevyhnutne odrážať ich rozpočet. Podľa literatúry boli doteraz pozemné a námorné cesty vyhradené pre migrantov s nízkym rozpočtom a len bohatší migranti si mohli dovoliť používať letecké cesty. Súčasný vývoj na dopravnom trhu túto situáciu výrazne zmenil. Rozšírením siete liniek nízkorozpočtových leteckých spoločností sa v roku 2018 otvoril letecký kanál nelegálnej migrácie pre všetkých migrantov. V Poľsku k tomu prispeli dvaja veľkí nízkonákladoví leteckí dopravcovia, ktorí niekoľkokrát týždenne prevádzkujú lety z gréckej metropoly (o2.pl, 2017, Wizz Air ohlásil novú linku). Táto fáza, v ktorej sa migranti presúvajú lietadlom, je zvyčajne jednou z posledných a napriek tomu, že je v rozpore so zákonom, je najbezpečnejšia.

Potenciálne zdroje hrozieb pre migrantov

Cesta migrantov je spojená s mnohými rizikami, ktorých si často nie sú vedomí. Ako relatívne lacný spôsob nelegálnej migrácie po súši pašeráci zvyčajne využívajú nákladné autá alebo dodávky. Z informácií uverejnených v spoločnej poľsko-českej správe vyplýva, že pohraničná stráž spolu s českou políciou zdôrazňujú riziko vyplývajúce z pohybu migrantov v skrytých návesoch nákladných vozidiel. Podľa pozorovaní orgánov na balkánskej trase sa tento spôsob migrácie týka najmä afganských občanov. Najčastejšie cestujú bez dokladov v nákladných vozidlách, ktoré sú zároveň chladiarenskými vozidlami alebo kontajnermi. Migranti pri pobyte v návese, často nemajú možnosť zistiť, v akej fáze cesty sa nachádzajú. Zvyčajne sa kvôli chladu a zlému zdravotnému stavu rozhodnú opustiť vozidlo ešte bez toho, aby boli na mieste určenia (Oddelenie analýz a medzinárodnej spolupráce Sliezskej jednotky pohraničnej stráže, 2019, Poľsko-české správy o nelegálnej migrácii). Takéto správanie, hoci môže viesť k zadržaniu migrantov príslušnými službami, zabraňuje situáciám, ako bola tá, ktorá nastala v októbri 2019 v Spojenom kráľovstve, kde v dôsledku tejto formy cestovania zomrelo 39 vietnamských občanov (Lasota-Krawczyk J, 2019, Smrť 39 migrantov v nákladnom aute). V prípade krátkych vzdialeností sa stáva populárnou preprava dodávkami, ktorá môže pre migrantov tiež predstavovať nebezpečenstvo. Ako uviedol zástupca pohraničnej stráže A. Olejniczak, upozorňuje, že spôsob prepravy ľudí dodávkami predstavuje riziko ohrozenia ich života a zdravia. Preto okolnosť, že v prípade

zrážky sa v nákladnom priestore auta nachádza 30 ľudí, predstavuje pre nich smrteľné nebezpečenstvo. Okrem toho vodiči, ktorí sa tejto činnosti venujú, často jazdia pod vplyvom omamných látok kvôli veľkému počtu zákaziek (Infosecurity24, 2021, Ako vyzerá pašovanie migrantov cez Poľsko). Jednou z najnebezpečnejších ciest migrantov je cesta po mori. Pokus o preplávanie mora si najčastejšie vyberajú migranti, ktorí nemajú inú možnosť z finančných dôvodov alebo cestujú vo veľkej skupine. Cesta sa zvyčajne uskutočňuje v preťažených alebo už nefunkčných lodiach. Táto situácia priamo ohrozuje životy migrantov, ktorí sú tiež vystavení riziku, že ich zadrží pobrežná stráž tretích krajín, ktorej postupy často nerešpektujú žiadne práva. V dôsledku toho migranti končia vo väzení bez možnosti zmeny a postup ich situácie. Podľa výpovedí migrantov ich pri zásahu líbyjskej pobrežnej stráže unášajú, usmrčujú elektrickým prúdom a ich rodiny potom vydierajú pod hrozbou, že prídu o život ako väzni. Podľa informácií Medzinárodnej organizácie pre migráciu sa v rokoch 2014 až 2021 na ceste do Európy po migračných trasách v Stredozemnom mori a Egejskom mori utopilo viac ako 20 000 odhalených ľudí (Mikulská A. 2020, Migranti? Nech sa utopia).

Problematickou situáciou pre migrantov a ich rodiny sú aj potrebné finančné prostriedky, ktoré musia zaplatiť za služby pašeráka. Na získanie týchto prostriedkov migranti využívajú všetky možnosti - od predaja majetku v krajine pôvodu až po pôžičky s vysokým úrokom. V niektorých prípadoch celá rodina v krajine pôvodu zloží svoje úspory na zaplatenie nákladov na prevádzkačstvo, ktoré sa musia bez výnimky vrátiť bez ohľadu na výsledok cesty. Migranti, ktorí nemajú dostatočný rozpočet, sú v mnohých prípadoch nútení prijať nelegálne zamestnanie v príslušných krajinách, do ktorých cestujú, s cieľom zhromaždiť rozpočet na ďalšie hľadanie príležitostí a zaplatenie nákladov na pokračovanie (Europol, 2016, Migrants smuggling in the EU).

Nedostatok primeraného rozpočtu môže tiež viesť k tomu, že migranti sú často bez svojho súhlasu zapojení do trestnej činnosti, z ktorej nemajú možnosť vystúpiť. Ako zdôraznil Úrad OSN pre drogy a kriminalitu, skupiny organizovaného zločinu sa tiež snažia získať jednotlivcov pre svoju trestnú činnosť medzi migrantmi alebo miestnymi komunitami pomocou vydierania alebo príslubov nového zdroja príjmu (UNODC 2010, Pašovanie migrantov). Etapy pohybu migrantov zvyčajne zahŕňajú krátky pobyt na území krajiny alebo oblasti. Ak sa ich ďalšia cesta proti ich vôli v určitej fáze z rôznych dôvodov zastaví, môže to súvisieť so začiatkom tzv. obchodovania s ľuďmi. V súvislosti s migrantmi môže dochádzať k viacerým formám obchodovania s ľuďmi. Jeden z najčastejších sa týka nútenej práce.

Tento postup priamo súvisí s ponúkanou pašeráckou službou. V takejto situácii pašeráci v ďalších fázach obchodovania zvyšujú cenu služby, pričom formu práce považujú za formu platby. Ide o druh nútenej práce, ktorá podľa definície nastáva vtedy, keď je obeť nútená pracovať proti svojej vôli pod hrozbou násillia alebo inej formy trestu, ktorou je v prípade migranta nemožnosť pokračovať v ceste. Zdá sa, že rozsah ich práce súvisí s výpomocou v domácnosti, prácou na plantážach alebo pri spracovaní rýb. Existujú aj prípady, keď sú títo ľudia nútení k prostitúcii alebo žobraniu. Nový rozmer rozvoja kriminálnych odvetví rozšíril katalóg hrozieb o obchodovanie s deťmi a obchodovanie s ľuďmi (Wojnicz P. 2010, s. 300).

Z pohľadu migranta môže byť tento jav zdanlivo ťažko identifikovateľný a hodnotiteľný, ale vo svojich dôsledkoch je pre neho veľmi závažný. Ako zdôrazňuje J. Siekiera, súčasná humanitárna kríza v Európe spojila obchodovanie s ľuďmi s prevládajúcim a vytvorila zločinecké skupiny, ktoré tieto javy spájajú. Táto okolnosť často sťažuje aj identifikáciu trestného činu páchatela, najmä preto, že mnohé obeť sa zdráhajú informovať orgány činné v trestnom konaní, a to aj vzhľadom na vedomie porušenia zákona o nelegálnej migrácii (Siekiera J., 2021, Obchodovanie s ľuďmi – príčiny a dôsledky pre medzinárodné spoločenstvo).

Spoločenské vnímanie migrantov v Poľsku ako faktor formujúci ich bezpečnostnú situáciu

Úplný prierez migračných rizík často dopĺňa skutočnosť, že sa nedá dostať do cieľovej krajiny v západnej Európe. Z pohľadu migranta táto situácia zvyčajne súvisí s odhalením nelegálneho prekročenia poľskej štátnej hranice zo strany pohraničnej stráže alebo polície. Vzhľadom na svoju špecifickú geopolitickú polohu je Poľsko stále považované za tranzitnú krajinu pre migrantov z Blízkeho východu alebo Ázie. Štatistiky, ktoré predložila pohraničná stráž, t. j. počet viac ako 7-tisíc zadržaných migrantov v roku 2021, naznačujú, že tento jav sa vyznačuje vysokou mierou odhalenia (Veliteľstvo pohraničnej stráže 2021, Štatistiky SG). Z dôvodu krátkeho obdobia pobytu, migranti, ktorí zostávajú k dispozícii pohraničnej strážii alebo sú umiestnení v strážných centrách pohraničnej stráže v Poľsku a nezúčastňujú sa na verejnom živote, nie sú vo všeobecnosti vystavení procesu viktimizácie alebo priameho sociálneho vylúčenia. Z hľadiska sociálneho vnímania táto situácia vyvoláva určité obavy, najmä ak súvisia s migračnou vlnou, t. j. prílevom migrantov vo veľkom počte. Podľa výskumu G. Kleina súčasný sekuritizačný diskurz považuje migranta za zdroj alebo hrozbu násillia. Tento kon-

text sa využíva najmä na vnímanie vzťahu medzi utečencami a terorizmom. K tomuto efektu dochádza v dôsledku neznalosti autorov nespoľahlivých, ale mediálne atraktívnych informácií podávaných verejnosti, ktoré migrantov označujú veľmi negatívne (Klein Graig R., 2021: Reframing Threats from Migrants in Europe). V tomto rozmere sa postoj k migrantom môže v krátkodobom horizonte formovať predovšetkým v súvislosti s bezpečnostnými udalosťami, najmä medializáciou teroristických útokov, a to aj prostredníctvom smeru pôvodu migrantov. Na základe sociálnych prieskumov, ktoré uskutočnilo Centrum pre výskum verejnej mienky, to možno prezentovať na príklade Poľska. Ako materiál na analýzu poslúžia prieskumy uskutočnené po teroristických útokoch v Paríži v roku 2015 a situácia na poľsko-bieloruskej hranici v Poľsku v roku 2021. V prieskumoch z rokov 2015 aj 2021 sa respondentov pýtali: „Malo by Poľsko prijímať migrantov (utečencov) z krajín, v ktorých prebiehajú ozbrojené konflikty?“ V prieskume uskutočnenom v septembri 2021, keď vrcholila krízová situácia na poľsko-bieloruskej hranici, boli postoje Poliakov k prijímaniu migrantov zmiešané, hoci neochotné. S tým, aby Poľsko prijalo migrantov z krajín, v ktorých prebiehajú ozbrojené konflikty, nesúhlasí takmer polovica respondentov (48%), zatiaľ čo ich podporuje (41%), z ktorých si však 33% myslí, že len dočasne, t. j. kým sa nebudú môcť vrátiť do svojich krajín. V porovnaní s výsledkami prieskumu z roku 2015 sa zvýšil pozitívny postoj Poliakov k prijímaniu migrantov z krajín ohrozených ozbrojenými konfliktami. V roku 2015 - 53% bolo rozhodne proti tejto forme pomoci, 5% bolo za, 37% súhlasilo s ich dočasným pobytom. Z informácií uvedených vo výskume možno nájsť komentár, ktorý hovorí, že z dnešného historického hľadiska až do teroristického útoku v Paríži v novembri 2015. Poliaci boli vo všeobecnosti za prijímanie utečencov. Po tejto udalosti získali odporcovia tohto fenoménu prevahu (Kowalczyk K, 2015, Postoj k utečencom po teroristických útokoch v Paríži). Ako zdôrazňujú autori správy – situácia bola analogická, keď v máji 2021 médiá informovali o udalostiach v Stredozemnom mori, kde pri pokuse o migráciu do Európy zahynuli stovky ľudí. Drvivá väčšina Poliakov v roku 2021 podporovala poskytovanie útočiska migrantom z krajín ozbrojeného konfliktu. Situácia sa zmenila už v auguste 2021, keď sa objavovalo čoraz viac správ o vlne migrantov z Blízkeho východu a Afriky, ktorí sa nelegálne pokúšali prekročiť poľské hranice, a tak bol zaznamenaný postupný nárast odporcov praxe prijímania utečencov, pričom v decembri 2021 ich bolo 53%. V prieskume autori tiež zdôrazňujú, že v porovnaní s rokmi 2015 a 2021 nedošlo k žiadnej zmene v postoji voči ukrajinským občanom. Okrem toho v porovnaní s augustom 2021 a koncom roka 2021 bolo častejšie deklarované udelenie povolenia na pobyt pre migrantov z Ukrajiny z oblastí, kde prebiehajú vojnové konflikty (Feliksiak M., 2021, Verejná mienka o utečencoch a situácii migrantov na hraniciach s Bieloruskom).

Ako zdôrazňuje A. Badkhen, súčasná migrácia nesúvisí len s dislokáciou ľudí, ale je aj s dislokáciou empatie. Podľa autora je všeobecným problémom krajín Európskej únie otázka empatie, ktorú sa snažíme prejavovať, ale vo všeobecnosti migrantom nedôverujeme a chceme sa vyhnúť migračnej vlne v každej z krajín jej územia (Badkhen A., 2016) Prílev migrantov zo vzdialených krajín najčastejšie vyvoláva v spoločnosti obavy spojené okrem iného s ohrozením národnej bezpečnosti. Tieto obavy môžu vyplývať z dôsledku rôznych faktorov, ako sú napríklad kultúrne rozdiely. V porovnaní s priamymi susedmi Poľska, z Ukrajiny, ich jazyková, náboženská a historická blízkosť uľahčuje ich prijatie.

Ako zdôrazňuje M. Bilewicz, problém nedôvery a strachu z migrantov z Blízkeho východu alebo Ázie je pre Poliakov charakteristický z dôvodu nedostatku skúseností v oblasti kontaktov, pričom najväčší strach majú spravidla z neznámeho. Tento jav sa v psychologickom výskume označuje ako kontaktná hypotéza. Vhodným príkladom je nemecký národ, ktorého občania, ktorí majú denne tureckých susedov a kde futbalisti tureckého pôvodu prispievajú k víťazstvám národného futbalového tímu, si našli čas na to, aby sa zoznámili a zblížili s moslimskými prisťahovalcami. Z kultúrneho hľadiska je teda ťažšie strašiť ich utečencami. Ako zdôrazňuje M. Bilewicz, poľský národ nemal takýto kontakt s moslimami, a preto často nespoľahlivé mediálne pokrytie migrantov pôsobí v tomto rozmere tak silno. Prvok, ktorý tento princíp vystihuje, je etnická homogenita Poľska, ktorá je zodpovedná za vyvolávanie strachu a často spôsobuje nepochopenie a neprijatie na vlastnej pôde (Solska J., 2017, Bilewicz o tom, prečo sa Poliaci tak boja utečencov).

Možné formy riešenia

Súbor preventívnych opatrení založených na predpisoch EÚ a vnútroštátnych predpisoch na boj proti nelegálnej migrácii by sa nemal týkať len uzavretia hraníc a rešpektovanie práva. Opatrenia členských štátov Európskej únie a schengenského priestoru sú v súčasnosti zamerané na posilnenie vonkajších a vnútorných kontrol, čo v praxi znamená opatrenia policajného charakteru. Patrí medzi ne inštalácia hraničných zábran a ich monitorovanie, posilnenie kontroly cudzincov na letiskách alebo hlavných pozemných trasách. Takéto intenzívne opatrenia však neprispievajú k výraznému zníženiu nelegálneho prisťahovateľstva v celosvetovom meradle, pretože sa týkajú len určitej oblasti. Reakcia na skupiny, ktoré organizujú nelegálne prekračovanie hraníc, vedie len k zmenám migračných trás, čo pre migrantov znamená zvýšené náklady a často predlžuje migračnú trasu. Tento prístup

preto zvyšuje riziká a nebezpečenstvá spojené s migráciou. Reštriktívna kontrola hraníc je spojená aj so zvýšenou aktivitou skupín organizovaného zločinu v oblasti obchodovania s ľuďmi a iných foriem, ako je obchodovanie so zbraňami alebo obeh falošných peňazí. Treba tiež zdôrazniť, že ak sú legálne kanály pre tok migrantov obmedzené alebo uzavreté, viac ľudí využíva služby obchodníkov s ľuďmi a prevádzачov, a preto má sekuritizácia tejto problematiky nevhodným spôsobom negatívny vplyv (Iglička K., 2002, s. 5). Preto je v tomto ohľade potrebné vybudovať základy založené na vyváženej migračnej politike. Základy ochrany by nemali spočívať len v presadzovaní práva po jeho porušení. To je veľmi dôležité najmä v prípade masívneho migračného tlaku, ktorý znemožňuje vymáhať dodržiavanie zákonov zo strany každého migranta. Preto sa zdá byť veľmi dôležité vytvoriť spoločnú stratégiu na úrovni EÚ a v jednotlivých členských štátoch. Reakciou Európskej únie na skúsenosti s migračnou krízou bolo vytvorenie Európskeho centra pre boj proti pašovaniu migrantov v roku 2016. Široká pôsobnosť tohto orgánu sa využíva na podporu vnútroštátnych policajných orgánov a orgánov pohraničnej stráže, najmä pri koordinácii zložitých cezhraničných operácií zameraných na boj proti prevádzачstvu. Vzhľadom na špecifické potreby súvisiace s obchodovaním s ľuďmi bola v roku 2019 k centru pričlenená spoločná pracovná skupina pre pašovanie migrantov a obchodovanie s ľuďmi. Jej činnosť sa vyznačuje efektívnym zdieľaním údajov, sociálnymi médiami a analýzou súkromného sektora. Tieto činnosti účinne spájajú výzvy špecifické pre súčasnú situáciu v oblasti migrácie, pričom len v roku 2020 viedli k 2 280 zatknutiam, rozbitiu 14 skupín organizovaného zločinu, zhabaniu 639 900 EUR, 52 strelných zbraní a 1 166 falošných dokladov (Európska rada 2021, záchrana životov na mori a boj proti zločineckým sieťam).

Nápor migrantov, ktorý spôsobil súčasnú situáciu na poľsko-bieloruskej hranici, jednoznačne posilnil vieru v silu preventívnych opatrení. Ako pri mnohých príležitostiach zdôraznila komisárka EÚ pre vnútorné záležitosti Ylva Johanssonová - je dôležité budovať povedomie o nebezpečenstvách spojených s cestovaním, aby si všetci, ktorí plánujú využiť nelegálnu migračnú cestu do Európy, uvedomili, čo to obnáša a aké dôsledky to prináša (wPolityce.pl, 2021m Informačné kampane sú šancou na zníženie nelegálnej migrácie do EÚ). Cieľom týchto činností je poskytnúť opozíciu na fakticky a právne nezlučiteľné informácie, ktoré sa šíria v krajinách pôvodu migrantov. Ubezpečenia bieloruských cestovných kancelárií, ktoré migrantom zaručujú zdanlivo bezpečný presun cez Poľsko do iných krajín EÚ, získavajú na dôveryhodnosti vďaka možnosti kúpiť si určitý druh „výletu“. Týmto spôsobom poskytujú súbor právnych dokumentov, ktoré však nie sú dostatočné pri prekračovaní hraníc Bieloruska s krajinami Európskej únie. Hrozbou pre migrantov môže byť aj

nevedomosť, že samotný pokus o prekročenie hraníc je zvyčajne spolplatnený, čo si mnohí migranti nemôžu dovoliť, ale keďže sú tak blízko cieľa, sú ochotní obetovať vlastnú bezpečnosť. Ako ukazuje prax, v takejto situácii sa často ponechávajú v pohraničných lesoch, na lúkach a v močaristých oblastiach, bez prístrešia, potravín, liekov a primeraného oblečenia v mrazivých teplotách - v podmienkach, ktoré ohrozujú ich životy, zdravie a urážajú ich dôstojnosť. S cieľom zabrániť situácii na východnej hranici Poľska, v súlade s myšlienkou ombudsmana by malo byť možné, aby poľské diplomatické zastúpenia v krajinách pôvodu migrantov podnikli kroky. Podľa koncepcie - preventívne opatrenia by mali byť založené na spolupráci. Cieľom je preto poskytnúť stručné, jasné a zrozumiteľné informácie založené na právnych predpisoch, ktoré sa týkajú dôsledkov nelegálneho prekročenia štátnej hranice alebo postupov pri podávaní žiadostí o medzinárodnú ochranu v rôznych krajinách Európskej únie. Kľúčom k úspechu je budovanie povedomia a zvyšovanie citlivosti migrantov na hrozby súvisiace a upozorňovať migrantov na riziká nelegálneho presunu do Európskej únie, najmä cez územie Bieloruska (Starzewski Ł. 2021, Ombudsman navrhuje informačné aktivity MZV v krajinách pôvodu migrantov). Realizácia takýchto predpokladov je možná prostredníctvom preventívnych informačných záväzkov, ktorých príkladom sú opatrenia Austrálie, ktorá je tiež vystavená nelegálnej migrácii. Tieto kampane sú zamerané predovšetkým na publikum, kde žije. Austrálska vláda uplatňuje národný prístup k preventívnym informáciám, čoho príkladom sú aktivity Austrálie, ktorá je tiež zraniteľná voči nelegálnej migrácii. V rámci vnútroštátnych aktivít austrálska vláda uskutočňuje aj komunikačné kampane zamerané na potenciálnych nelegálnych migrantov v krajinách ich pôvodu a dokonca aj tranzitu, s cieľom odradiť ich od porušovania zákona. Tieto správy obsahujú informácie o prísnej politike austrálskej vlády týkajúcej sa pašovania ľudí po mori, ktoré predstavuje najväčší problém. Riziká a dôsledky nebezpečného cestovania, finančné riziká a metódy, ktoré používajú skupiny organizovaného zločinu na cielenie na spotrebiteľov, sú prezentované veľmi realisticky (Európsky parlament 2021, Intervocation 30. 11. 2021).

Zhrnutie

Každá etapa cesty migranta do cieľovej krajiny môže byť veľmi vyčerpávajúca a viacstupňová, často trvajúca mnoho mesiacov. Môže byť potrebné prekročiť štátne hranice cez neprístupné časti hôr alebo strmé útesy bez primeranej ochrany. Okrem toho migranti prechádzajú mnohými oblasťami pešo alebo v preťažených autách či člnoch, čo predstavuje priame

ohrozenie ich života a zdravia. Hlavným zdrojom informácií o cestovaní sú pre migrantov príbuzní a priatelia v západoeurópskych krajinách. Od okamihu, keď sa rozhodnú, ich v jednotlivých etapách cesty sprevádza odhodlanie dostať sa do cieľovej krajiny. Podľa pokynov sprievodcov, ktorí ich často uspávajú, musia vykonať rad činností. Okrem toho ich nedostatočná informovanosť o rizikách môže rozhodnúť o ich živote a zdraví. Dnešný rozmer migrácie sa označuje ako súčasná migrácia, ktorá sa líši od tradičnej migrácie. Súčasný migrant je zvyčajne vzdelaná osoba so špecifickou kvalifikáciou alebo osoba, ktorá sa rozhodla na základe analýzy výhodnosti miesta budúceho pobytu. Na rozdiel od tradičného migranta, ktorý nemal znalosti o geopolitických podmienkach ani iné vedomosti a zručnosti, napr. ovládanie cudzieho jazyka – stojí v protiklade k súčasnému profilu migranta (Kačperská, E. a kol., 2019, s. 18) Na základe údajov z incidentov prezentovaných pohraničnou strážou je však možné vyčleniť početnú skupinu migrantov – mladých, vzdelaných ľudí, ktorí boli zadržaní v Poľsku a boli prekvapení, že sa ocitli v tejto krajine, keď zabezpečenia prevádzka boli iné (Odbor analýz a medzinárodnej spolupráce Sliezskej pobočky Pohraničnej stráže, 2019, Poľsko-české správy o nelegálnej migrácii). Tieto situácie poukazujú na to, ako je uspávaná ostražitosť migrantov, ktorí akoby plne dôverovali organizátorom ich prevádzka. V kombinácii s nízkou informovanosťou o možných hrozbách sa migranti môžu automaticky, dokonca aj bez toho, aby si to všimli, stať obeťami organizovaných zločineckých skupín.

Fenomén pohybu cudzincov označovaný ako migrácia je medzinárodnou výzvou. Na základe analýzy faktorov, ktoré môžu ovplyvniť bezpečnosť migrantov, je potrebné vziať do úvahy, že vzhľadom na viacrozmernosť tohto javu a vplyv faktorov, ako je nestabilita globálnej situácie, je riziko ohrozenia bezpečnosti migrácie vysoké. Je potrebné zdôrazniť, že na základe skúseností z migračnej krízy v roku 2015 Európska únia podniká neustále kroky na boj proti organizovaným zločineckým sieťam, ktoré zneužívajú zraniteľnosť migrantov. Európska multidisciplinárna platforma proti hrozbe kriminality EMPACT označila boj proti napomáhaniu nelegálnemu prísťahovalectvu za jednu zo svojich priorit na roky 2022-2025.

Činnosť orgánov presadzovania práva by sa preto mala zamerať aj na preventívne opatrenia v krajinách pôvodu migrantov. V súčasnej dobe technologického rozvoja a širokej dostupnosti masových médií v podobe internetu sa naskytá príležitosť využiť populárne kanály sociálnych médií na šírenie informácií o potenciálnych, možných formách hrozieb. S cieľom osloviť čo najširšie publikum možno klásť dôraz na formu grafických posolstiev, ktoré umožňujú pochopenie odovzdaného obsahu s minimálnym použitím jazykových posolstiev. Zvyšovanie povedomia o migrantoch je jediný spôsob, ako znížiť riziko viktimizácie. Výzvy, ktoré predstavujú migranti, a činnosti vykonávané v rámci úloh príslušných

orgánov, inštitúcií a združení by mali byť zamerané predovšetkým na budovanie povedomia o rizikách, ktoré môžu migrantov počas ich pohybu postihnúť.

Literatúra

1. Ahmed I. 2017: *Migration and security: in search of reconciliation*. „Migration Letters”, s. 274.
2. Badkhen. A: 2016. *The New (Re) Order*. „Foreign policy”, nr 216 .
3. Bouteillet-Paque D. 2010: *Smuggling of Migrants, a Global Review and Annotated Bibliography of Recent Publications*. Dostępny w: https://imumi.org/documentos/UNODC_Smuggled_Migrants_2010.pdf [data dostępu: 24.02.2022 r.].
4. European Council 2021: *Saving lives at sea and targeting criminal networks*. Dostęny w: <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eu-migration-policy/saving-lives-at-sea/> [data dostępu: 24.02.2022 r.].
5. Europol 2016: *Migrants smuggling in the UE*. Dostupny na stronie: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/migrant-smuggling-in-eu> [dátum prístupu 24.02.2022 r.].
6. Eurostat 2021: *Imigranci w społeczeństwie europejskim - ogólne dane liczbowe*. Dostęny w: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_pl [dátum prístupu: 24.02.2022 r.].
7. Feliksiak M. 2021: *Opinia publiczna wobec uchodźców i sytuacji migrantów na granicy z Białorusią*. Dostępny w: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_111_21.PDF [dátum prístupu: 24.02.2022 r.].
8. Igllicka K. 2002: *Shaping a Harmonised migration policy for an enlarged Europe*. „Perspectives on European Politics and Society”, vol. 3, s. 5.
9. Infosecurity24 2021: *Jak wygląda przerzut migrantów przez Polskę*. Dostupny na stronie: <https://infosecurity24.pl/bezpieczenstwo-wewnetrzne/jak-wyglada-przerzut-migrantow-przez-polske> [dátum prístupu: 24.02.2022 r.].
10. International Organization for Migration 2019: *Glossary on Migration Series*, č. 34, Geneva, s. 113.
11. Kacperska, E., Kacprzak, M., Kmiec, D., Król, A., Łukasiewicz, K. 2019: *Migracje międzynarodowe w Europie. Trendy, problemy, wyzwania*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
12. Klein Graig R. 2021: *Reframing Threats from Migrants in Europe*. Dostupny na stronie: <https://icct.nl/publication/reframing-threats-from-migrants-in-europe/> [dátum prístupu: 24.02.2022 r.].

13. Komenda Główna Straży Granicznej 2021: *Statystyki SG*. Dostępny na stronie: <https://strazgraniczna.pl/pl/granica/statystyki-sg/2206,Statystyki-SG.html> [dátum prístupu: 24.02.2022 r.].
14. Koser K. 2011: *When is Migration a Security Issue?* "Brookings Op-Ed", s. 274.
15. Kowalczyk K. 2015: *Stosunek do uchodźców po atakach terrorystycznych w Paryżu*. Dostępny na stronie: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_172_15.PDF [dátum prístupu: 24.02.2022 r.].
16. Lasota-Krawczyk J. 2019: *Śmierć 39 imigrantów w ciężarówce*. Dostępny na stronie: https://www.rmf24.pl/fakty/swiat/news-smierc-39-imigrantow-w-ciezarowce-zidentyfikowano-wszystkie-_nId,3322503#crp_state=1 [dátum prístupu: 24.02.2022 r.].
17. Mikulska A. 2020: *Migranci? niech toną*. Dostępny w: <https://oko.press/migranci-niech-tona/> [dátum prístupu: 24.02.2022 r.].
18. Money.pl. 2021: *Niemiecki dziennik ujawnia: tyle płacą migranci*. Dostępny na stronie: <https://www.money.pl/gospodarka/niemiecki-dziennik-ujawnia-tyle-placa-migranci-biznes-idzie-swietnie-6686660572703264a.html> [dátum prístupu: 24.02.2022 r.].
19. Nwalutu M. 2013: *Youth and the 21st Century South-North Migration [w] Search*
20. o2.pl 2017: *Wizz Air ogłosił nowe połączenie. Będą latać z Katowic do Aten*. Dostępny w: <https://www.o2.pl/artykul/wizz-air-oglosil-nowe-polaczenie-beda-latac-z-katowic-do-aten-6177411332601473a> [dátum prístupu: 24.02.2022 r.].
21. *of a More Relevant Perspective on Causes*. „Trend and Flow. Sociology Mind”, nr 4.
22. Parlament Europejski 2021: *Interpelacja 30.11.2021, Pilnie potrzebne kampanie ostrzegawcze w celu zwalczania nielegalnej migracji i przemytu ludzi*. Dostępny na stronie: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/P-9-2021-005333_PL.html#def4 [dátum prístupu: 24.02.2022 r.].
23. Salt J. 2000: *Trafficking and Human Smuggling: A European Perspective*. „International Migration”, č. 2000/1.
24. Siekiera J. 2021: *Handel żywym towarem – przyczyny i skutki dla społeczności międzynarodowej*. Dostępny na stronie: <https://trimarium.pl/handel-zywym-towarem-przyczyny-i-skutki-dla-spolecznosci-miedzynarodowej/> [dátum prístupu: 24.02.2022 r.].
25. Solska J. 2017: *Prof. Bilewicz o tym, dlaczego Polacy tak się boją uchodźców*. Dostępny na stronie: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1706622,1,prof-bilewicz-o-tym-dlaczego-polacy-tak-sie-boja-uchodzcow.read> [dátum prístupu: 24.02.2022 r.].

26. Starzewski Ł. 2021: *Rzecznik proponuje MSZ działania informacyjne w krajach pochodzenia migrantów*. Dostępny na stronie: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-msz-dzialania-informacyjne-kraje-migrantow> [data access: 24.02.2022 r.].
27. Stawicki R. 2019: *System ochrony uchodźców a bezpieczeństwo w Polsce*. „Bulletin of Lviv State University of Life Safety”, č. 19, s. 97-98.
28. Tallmeister J. 2013: *Is imigrantom a threat to security?* wE-International Relations.
29. The European Commission 2021: *Glossary of terms*. Dostępny na stronie: https://ec.europa.eu/home-affairs/pages/glossary/push-pull-factor_pl [data access: 24.02.2022 r.].
30. UNODC 2010: *Smuggling of migrants: the harsh search for a better life*. Dostępny na stronie: <https://www.unodc.org/toc/en/crimes/migrant-smuggling.html> [data access: 20.02.2022 r.].
31. Wojnicz P. 2010: *Handel ludźmi jako czarna strefa ekonomii w procesie migracji*. „Białostockie studia prawnicze”, z. 8, s. 300.
32. wPolityce.pl 2021: *Kampanie informacyjne szansą na zmniejszenie nielegalnej migracji do UE*. Dostępny na stronie: <https://wpolityce.pl/polityka/584167-kampanie-szanasa-na-zmniejszenie-nielegalnej-migracji-do-ue> [data access: 24.02.2022 r.].
33. wPolityce.pl 2021: *Migranci wybierają Niemcy*. Dostępny na stronie: <https://wpolityce.pl/swiat/559206-migranci-wyberaja-niemcy-w-rfn-najczesciej-prosza-o-azyl> [data access: 24.02.2022 r.].
34. Wydział Analiz i Współpracy Międzynarodowej Śląskiego Oddziału Straży Granicznej 2019: *Polsko-czeskie raporty o nielegalnej migracji*. Dostępny na stronie: <https://www.slaski.strazgraniczna.pl/sm/inne-informacje/raporty-informacyjne/36117,Polsko-czeskie-raporty-o-nielegalnej-migracji.html> [data access: 24.02.2022 r.].

Aleksandra Pasieka, Justyna Iwaniak, Julia Szpik

Akademia WSB

Knižnice v čase pandémie – skúsenosti Akademickej knižnice Prof. Jerzyho Altkorna Akadémie WSB

Libraries in the era of pandemics – experiences of Prof. Jerzy Altkorn Academic Library of WSB University

Abstrakt

Článok sa zaoberá fungovaním akademickej knižnice počas pandémie COVID-19. Rozoberá využívanie zdrojov Akademickej knižnice WSB, ktoré čitateľom umožňovali bezpečne a bez prerušenia využívať jej kapacity. Zhrňuje prácu, problémy, s ktorými sa knižnica stretla, ale aj riešenia zavedené počas núdzového stavu.

Kľúčové slová: práca na diaľku, akademická knižnica, pandémie, elektronické zdroje, budúcnosť knižníc.

Abstract

This article is about working of the academic library during the COVID-19 pandemic. It discusses the use of facilities by the WSB Academic Library that allow the readers to use the resources safely and uninterruptedly. It summarizes the work, the problems the library encountered, and the solutions introduced during the pandemic situation.

Keywords: remote work, academic library, pandemic, electronic resources, the future of libraries.

Marec 2020 vytýčil nový smer pre celú spoločnosť a všetky inštitúcie vrátane knižníc, ktoré museli prakticky zo dňa na deň zmeniť prístup k svojim fondom. Bolo to mimoriadne náročné obdobie plné neistoty, strachu a výziev spojených s pôsobením v čase epidémie. S cieľom obmedziť pandémiu sa v Poľsku a vo svete zavádzali čoraz väčšie obmedzenia, ktoré si vynútili nové usporiadanie spoločenského a vzdelávacieho života. Pre

používateľov knižníc kríza spôsobená COVID-19 znamenala obmedzenie univerzálneho prístupu ku knižničným fondom a službám, obmedzenie možnosti vypožičať si knihy, chýbajúcu možnosť využívať čítárne. Bola obmedzená možnosť organizovať podujatia, školenia, kurzy, vzdelávacie a vedecké projekty. V akademickom prostredí sú všetky tieto prvky mimoriadne dôležité. Pracovníci knižnice museli čo najrýchlejšie koordinovať aktivity na diaľku a aktivity so sociálnym odstupom a všetky preventívne opatrenia.

Knižnice začali systematizovať svoju prácu v novom režime. Počas prvej fázy pandémie COVID-19, od marca do júna 2020, keď bolo zrejmé, že izolácia bude spoločnosť sprevádzať dlhšie, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať, sa v knižniciach zaviedli riešenia, ktoré im umožnili bezpečne vykonávať ich hlavné úlohy. Cieľom týchto opatrení bolo vyjsť v ústrety čitateľom, ktorí rovnako ako zamestnanci knižníc čelili náročnej úlohe organizovať dištančné vzdelávanie. Právne akty týkajúce sa práce knižníc (Zákon o osobitných riešeniach súvisiacich s prevenciou, potláčaním a bojom proti COVID-19, iným infekčným ochoreniam a nimi vyvolaným krízovým situáciám) a vzdelávacích inštitúcií (Vyhláška MŠ PR o dočasnom obmedzení činnosti útvarov vzdelávacej sústavy v súvislosti s prevenciou, potláčaním a bojom proti COVID-19) viedli k uzatvoreniu knižníc pre čitateľov a k potrebe bezpečného plánovania pracovného času a formy práce zamestnaných zamestnancov. Za organizáciu práce boli vo veľkej miere zodpovední riaditelia inštitúcií. Rozhodli o rozsahu opatrení na obmedzenie práce knihovníkov a administratívnych pracovníkov, pričom zohľadnili stav epidémie v miestnom prostredí. Vo väčších mestských knižniciach boli všetci odborní zamestnanci poverení prácou na diaľku, pričom podľa potreby udržiavali pohotovosť v priestoroch knižnice. V menších centrách a v regiónoch, kde bolo ohrozenie nižšie, bola fyzická prítomnosť zamestnancov v knižnici výrazne obmedzená. Akademické, univerzitné a špecializované knižnice čelili novej realite podobným spôsobom, ale tiež sa vo veľkej miere zamerali na rozvoj elektronických zdrojov.

V prvom rade knižnice prešli rekonštrukciou svojich knižničných priestorov. Priestory knižníc boli obmedzené priečkami, stenami alebo dokonca uzavreté pre cudzích ľudí. Stoly pre zamestnancov sa posunuli od seba, čím sa uvoľnili voľné priestory. Počet miest na sedenie vo verejných priestoroch sa znížil, ústa a nosy sa museli zakrývať rúškami a museli sa nosiť rukavice, ruky a miestnosti sa museli dezinfikovať. Všetky zbierky boli v karanténe 72 hodín. Knižnice rôznymi spôsobmi a v súlade s hygienickým režimom najprv oslovili svojich používateľov tým, že im zaručili bežné služby, ako napr.

- predĺženie doby výpožičky;
- zvýšenie limitov výpožičiek;

- možnosť vypožičať si zbierky z domu;
- možnosť vzdialenej registrácie v knižnici;
- bezplatné skenovanie výňatkov z kníh;
- zlepšenie medziknižničných výpožičných služieb;
- osobitné postupy a miesta na vypožičiavanie, aby sa zabránilo hromadeniu osôb.

Ďalšou odpoveďou na potreby používateľov knižníc bola digitálna ponuka knižníc. Knižnice oslovili používateľov svojou ponukou prostredníctvom internetu – svojich webových stránok a sociálnych sietí. Rýchla a profesionálna komunikácia s čitateľom sa vo veľkom rozsahu stala prioritou mnohých inštitúcií vrátane knižníc. Uskutočnili sa online semináre, webové semináre, e-learningové kurzy, školenia a živé prednášky. Knižnice sa v tomto smere podporovali aj navzájom - organizovaním podujatí s cieľom poskytnúť knižničnej komunite školenia alebo inšpiráciu. Podporovali tiež prístup k online zdrojom tým, že identifikovali bezplatné alebo licencované platformy elektronických zdrojov. V niektorých krajinách sa osvedčilo dočasné bezplatné sprístupnenie služieb umožňujúcich prístup k elektronickým verziám kníh alebo časopisov. Vydavatelia tiež bezplatne sprístupnili vedeckú literatúru o SARS-CoV-2 a univerzitné knižnice tiež zintenzívnili svoje úsilie o skúšobný prístup do elektronických databáz. V kontexte nových podmienok fungovania, dynamického rozvoja moderných technológií, bežného prístupu k internetu sa zdá byť nevyhnutné, aby mal používateľ prístup k úplným textom kníh z akéhokoľvek miesta a v akomkoľvek čase. Žiaľ, používatelia knižníc sa stretávajú s technologickými problémami pri využívaní e-zdrojov s lepšími či horšími výsledkami. To spôsobilo mnoho problémov pri užívaní používateľmi, ktorí doteraz používali len tradičné zbierky. V akademických a vedeckých knižniciach sa z tohto dôvodu digitálne zdroje využívajú o niečo menej a spôsobujú o niečo menej problémov, pretože študenti, akademickí pracovníci k nim majú prístup už roky.

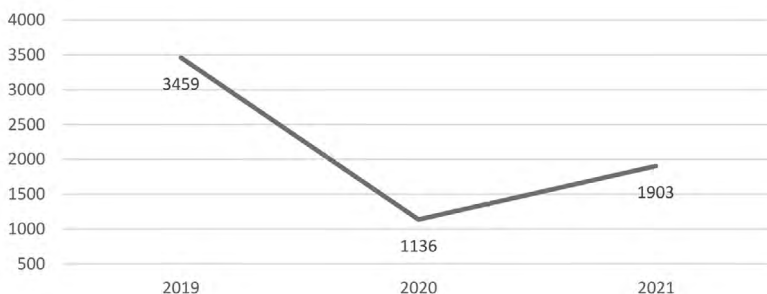
Akademická knižnica tvárou v tvár pandémie

Uprostred dynamických zmien, ktoré nastali v dôsledku šírenia vírusu COVID-19, sme prijali rozhodnutia týkajúce sa našej vlastnej bezpečnosti a bezpečnosti našich čitateľov. V súlade s obmedzeniami zavedenými v Poľsku bola činnosť knižnice najprv na dočasné obdobie pozastavená. Hoci fyzický priestor knižnice zostal pre používateľov neprístupný, tím zamestnancov intenzívne pracoval na riešeniach, ktoré by umožnili využívanie knižničných zdrojov. Zmeny boli náhle, takže si vyžadovali rýchle a rozhodné obraty.

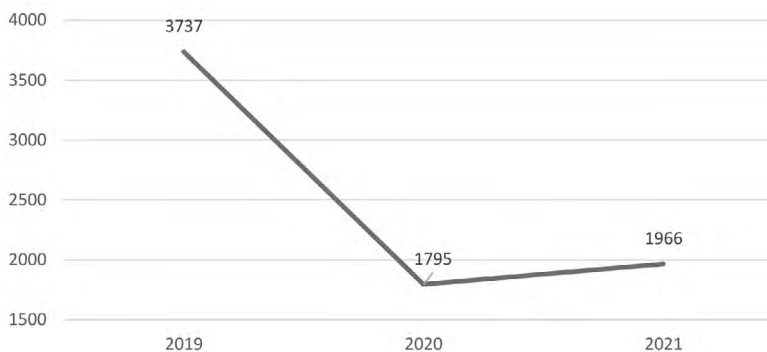
Z dlhodobého hľadiska bolo neprijateľné uvažovať o zmenách v prevádzke knižnice. Všetky prijaté rozhodnutia prispeli k pozitívnej zmene vo vnímaní verejnosti ako priateľskej, otvorenej, ústretovej a na čitateľa orientovanej knižnice.

Od pozastavenia činnosti knižnice a jej pobočiek sme začali proces prípravy a prispôsobovania sa novým podmienkam. V marci 2020 sme vzhľadom na dlhotrvajúci stav epidémie a obmedzenia súvisiace s pobytom v priestoroch univerzity zaviedli na dobu trvania hrozby ochorenia COVID-19 postup pri požičiavaní a vracaní dokumentov v Akademickej knižnici Akadémie WSB. V záujme zabezpečenia bezpečného vyzdvihnutia dokumentov pracovník knižnice stanovil konkrétny dátum a čas vyzdvihnutia, a to individuálne pre každého čitateľa. Na tento účel bola upravená samostatná miestnosť pri vchode do budovy. Hodiny boli rozvrhnuté tak, aby sa čo najviac obmedzil kontakt s verejnosťou. Vrátenie by sa mohlo uskutočniť na trezore zriadenom mimo priestorov knižnice bez priameho kontaktu so zamestnancami. Postupovali sme podľa odporúčaní Národnej knižnice a vrátenú literatúru sme umiestnili do samostatnej miestnosti na trojdňovú karanténu, ktorá fungovala ako izolačná miestnosť pre knihy. Miestnosť sa pravidelne ozonizovala, aby sa čo najviac obmedzilo šírenie vírusových patogénov. V nasledujúcich týždňoch sme, podobne ako iné knižnice, vyskúšali mnoho ďalších modelov požičiavania a vracania.

Obr. 1: Štatistika výpožičiek v knižnici v období marec-október 2020

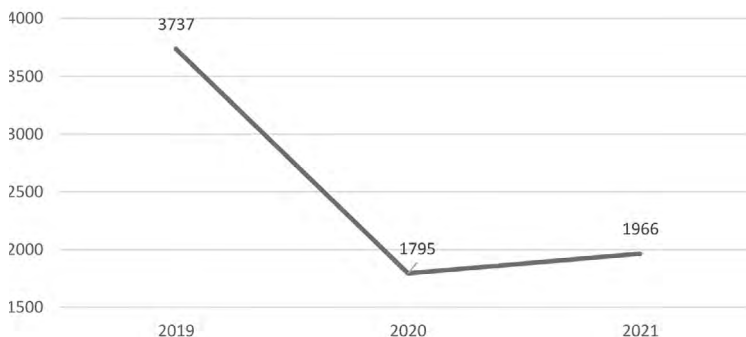

Obr. 2: Štatistika vrátených výpožičiek v Knižnici v období marec-október 2020

Bohužiaľ, podobne ako väčšina knižníc sme čelili prudkému poklesu čitateľov a výpožičiek, pravdepodobne kvôli obavám z priameho kontaktu. Nanešťastie, rok po vypuknutí pandémie nevidíme na grafe proporcionálny nárast k poklesu spôsobenému epidémiou.

Obr. 3: Počet návštev knižnice od marca do októbra 2020

V súvislosti so zavádzanými zmenami sa prioritou stalo reagovanie na zmeny namiesto realizácie plánu. Neznamenalo to úplné zrušenie predchádzajúcich plánov, ale znamenalo to ich reorganizáciu alebo zmenu spôsobu ich realizácie.

Knihovníci prispôbili svoje služby týmto obmedzeniam. Tradičné osobné návštevy za účelom aktivácie knižničného účtu, získania informácií o knižničnom účte alebo zúčtovania s knižnicou za účelom schválenia výpožičného preukazu boli nahradené najmä e-mailovými alebo telefonickými kontaktmi. Čitateľom, ktorí sa zaregistrovali prostredníctvom online katalógu knižnice, zamestnanci automaticky odomkli účty bez nutnosti osobnej návštevy v priestoroch knižnice.

Zmenila sa aj webová stránka knižnice. Predovšetkým sa tu objavili záložky venované konkrétnym študijným odborom so zoznamami online zdrojov, základných materiálov, ktoré môžu študenti využívať počas štúdia. Na webovej stránke knižnice bola vytvorená zbierka užitočných webových stránok, zoznamov časopisov, opisov užitočných aplikácií alebo elektronických databáz. Knižnica ponúka približne 20 databáz (vrátane plnotextových), ktoré poskytujú prístup k desiatkam tisíc časopisov a kníh v elektronickej podobe. K väčšine databáz možno pristupovať na diaľku, z akéhokoľvek zariadenia s prístupom na internet. Zamestnanci pripravili presné a podrobné pokyny na používanie elektronických databáz. Zvýšili sa finančné prostriedky na knihy v elektronickej verzii sprístupnené prostredníctvom databáz ebookpoint BIBLIO a Ibuk Libra. Používatelia mali možnosť využívať knihy, ktoré boli základom ich štúdia, v online forme. Okrem toho mal každý čitateľ možnosť

navrhnutí knihy na zakúpenie. Cieľom týchto aktivít bolo poskytnúť čo najväčšiemu počtu čitateľov prístup k potrebným publikáciám z ich oblasti.

S cieľom uspokojiť potreby čitateľov sme zorganizovali 19 školení o používaní elektronických databáz, čím sme zvýšili digitálne kompetencie účastníkov. Stretnutia sa konali online pomocou vzdialených komunikátorov, ako sú ZOOM alebo MsTeams, a viedli ich knihovníci alebo zástupcovia konkrétnych databáz. Získali sme 7 bezplatných dočasných skúšobných prístupov do rôznych elektronických databáz a predmetových služieb sprístupnených online. Databázy boli tematicky rôznorodé, čo umožnilo poskytnúť množstvo obsahu pre rôznorodé publikum.

Webová stránka knižnice je hlavným prostriedkom komunikácie s užívateľmi, ale treba poznamenať, že veľká časť aktivít sa presunula na sociálne siete. Okolnosti pandémie ukázali, aký je tento kanál vhodný na informovanie a komunikáciu s čitateľmi. Tomuto fenoménu bolo venovaných viacero článkov, ale najvýstižnejšie naň poukázal Grzegorz Gmiterek (Gmiterek G, 2021, s. 59): *„V období úplného alebo dočasného uzavretia budov univerzitných knižníc využívali tieto inštitúcie Facebook ako jeden z najdôležitejších prvkov svojho fungovania v sieťovom prostredí. [...] Prostredníctvom nich boli používatelia informovaní o novinách v knižnici, o možnostiach využívania konkrétnych služieb online a zdrojov knižnice.“*

Sociálne médiá umožňujú, aby sa informácie dostali k širokému publiku, ale tiež umožňujú posúdiť, či sa navrhované riešenia týkajúce sa fungovania knižnice stretnú s priazňou a pochopením alebo naopak. Médiá zabezpečujú účinný kontakt s čitateľmi (napríklad stránku knižnice na Facebooku sleduje približne 900 ľudí). Špeciálne pre obdobie obmedzení sme pripravili 9 nových tematických cyklov, v ktorých sme čitateľom poskytli poznatky o potrebných kompetenciách, ktoré sú nevyhnutné pri práci a dištančnom vzdelávaní. Každý deň sa objavovali príspevky odporúčajúce užitočné aplikácie či nástroje. Snažili sme sa vzbudiť u čitateľov zvedavosť, aby siahli po literatúre, o ktorej možno nevedeli alebo ktorá unikla ich pozornosti. Chceli sme čitateľov upozorniť, že knižnica nezanikla, ale prispôbila sa novej realite.

Medzi ďalšie služby, ktoré pracovníci knižnice poskytovali akademickej obci, patrilo skenovanie knižničných materiálov na vzdelávacie účely. Skenovanie sa vykonávalo ad hoc s ustanoveniami o ich použití. Počas prvej fázy pandémie vykonali pracovníci knižnice na požiadanie 86 skenovaní. Okrem toho mali študenti možnosť využiť ponuku tematických koláží pripravených špeciálne pre tému písanej diplomovej práce. Táto služba zostala čitateľom trvalo k dispozícii. V prvej vlne bolo pre čitateľov vyrobených 50 kompletov. Obdobie pandémie si vyžiadalo zmeny v knižničnom systéme a boli prijaté priebežné opatrenia:

- automatické predĺženie lehoty na vrátenie kníh
- zvýšenie limitov výpožičiek
- povolenie/zakázanie objednávaní knižničných materiálov
- aktualizácie systému v uzavretých dňoch
- zmeny dátumu zberu požadovaných položiek.

Okrem toho bola počas pandémie vypracovaná Príručka k diplomovým prácam – obsahuje všetky informácie o tom, ako formátovať bakalársku alebo magisterskú prácu, spolu s potrebnými pravidlami tvorby poznámok pod čiarou a bibliografických popisov.

Aktivity knižnice boli súčasťou celonárodných knižničných kampaní, ktoré boli v tom čase bežné, ako napr: #nozostawiamczytelnika, #bibliotekiwsieci, #zostanw domu. Za zmienku stojí, že napriek pandémie a pretrvávajúcim obmedzeniam sa nám v máji podarilo zorganizovať Národný týždeň knižníc, pričom sme podujatia presunuli do online podoby.

Zmiernenie obmedzení

Akademická knižnica otvorila prevádzku počas prvej fázy (máj 2020) obmedzení súvisiacich s COVID-19. Vrátili sme sa k možnosti vypožičiavania a vracania tradičným spôsobom v priestoroch knižnice. Na zaistenie bezpečnosti používateľov, ako aj personálu, bola výpožičná knižnica vybavená odporúčanými bezpečnostnými opatreniami, ako sú dezinfekčné prostriedky, masky a rukavice. Na oddelenie čitateľov bolo zriadené plexisklo. Ľudia vstupujúci na univerzitu boli registrovaní a boli stanovené limity počtu osôb v jednotlivých oblastiach. Počas jesenného obdobia boli čítárne otvorené pre čitateľov a bolo možné využívať knižný fond a počítače umiestnené v týchto priestoroch. Od úplného otvorenia požičovne a čítárne sme zaznamenali nárast počtu čitateľov, ktorí prichádzajú do knižnice.

Situácia spôsobená epidémiou predstavovala pre knihovníkov veľkú výzvu. Na zabezpečenie prístupu k užitočným zdrojom bolo potrebné pripraviť a zaviesť nové riešenia. Knižnica sa rozhodla zaviesť do knižničného systému nový modul elektronických kníh, pretože medzi používateľmi bol veľký dopyt po knihách v elektronickej verzii. Modul umožňuje sprístupniť úplné elektronické knihy vo forme prehliadača, pričom zachováva úplné autorské práva na dokument a chráni ho pred ďalším kopírovaním. Pri uvedení modulu na trh bolo v tejto podobe k dispozícii viac ako 600 kópií.

Zmeny zavedené v dôsledku pandemickej krízy spolu s odhodlanou a tvorivou tímovou prácou umožnili knižnici efektívne a účinne slúžiť čitateľom a fungovať v značne zmenenej realite.

Obnova počtu čitateľov a pocit bezpečia bude výzvou pre každú fungujúcu inštitúciu, ktorá čelila poklesu používateľov v dôsledku vírusu COVID-19.

Zhrnutie

Pandémia a predovšetkým lockdown obmedzili prístup používateľov k tradičným (papierovým) akademickým zdrojom. Dôvodom bolo nielen nútené zatvorenie knižníc pre návštevníkov, ale aj potreba zaviesť akademickú výučbu v hybridnej a dokonca diaľkovej forme. To viedlo k túžbe po štúdiu zo strany tých, ktorí žijú v značnej vzdialenosti od univerzity a následne k zvýšenému záujmu o zdroje dostupné v elektronickej podobe. Táto skúsenosť ukázala dôležitosť online zdrojov vo forme elektronických kníh na vypožičanie a článkov dostupných prostredníctvom elektronických databáz, ktoré sú dostupné mimo univerzitnej siete - doma. Čitatelia chceli tieto zdroje využívať. Ponúkané zdroje zodpovedali potrebám fakúlt a pracovísk univerzity. Akademická obec sa učila, vyučovala a robila výskum najmä online. To platí aj pre deti na základných školách, kde treba mať na pamäti, že približne o desať rokov budú aj oni používateľmi akademických knižníc. Z toho možno vyvodit', že uprednostňovanou formou budú online zdroje. Niektorí používatelia však stále volia tradičný spôsob s fyzickými materiálmi. Knižnica by mala uspokojiť obe tieto potreby, a to prostredníctvom prístupu k zdrojom, službám a školeniam online aj v tradičnom priestore, pričom by mala obe formy navyše kombinovať. Vďaka pandémie prevládajú zdroje v elektronickej podobe nad tradičnými zdrojmi. Možno teda konštatovať, že skúsenosti vyplývajúce z pandémie sa formovali a natrvalo zakotvili vo svete vzdelávania a každodenného života. Žiaľ, poukázali aj na digitálne medzery, ktoré niektorým používateľom bránia v digitálnej integrácii s možnosťou diaľkového vzdelávania. Digitálna priepasť sa určite stala jedným z najväčších problémov. V nedostatku infraštruktúry a zariadení na prístup k elektronickým zdrojom, ale aj v nedostatku digitálnych kompetencií.

Elektronické kópie obsahu sú naďalej problémom. V smerniciach o autorskom práve a súvisiacich právach (v roku 2019) boli skutočne vynechané. Z tohto dôvodu v Európskej únii stále neexistuje dobré riešenie, ktoré by tento problém odstránilo. Je to stále veľmi veľká prekážka, ktorá bráni digitalizácii obsahu. To si vyžaduje rozvoj digitálnej stratégie, ktorá sa neobmedzuje len na elektronické knihy, ale vytvára nové modely zamerané na transformáciu a inováciu služieb. Napriek tomu, že cieľom prístupu k vedomostiam v elektronickej podobe je rozvoj digitalizácie spoločnosti. Prostredníctvom prístupu k digitálnym službám sa centralizuje riadenie knižníc. Nový vývoj prinútil zamestnancov kontrolovať autorské

práva, štandardizovať technické riešenia a zmeniť spôsob riadenia činností. V miestnom meradle rozhodol o vytvorení moderných služieb alebo o zlepšení už tých existujúcich. Už teraz možno konštatovať, že napriek týmto riešeniam nie je možné jasne definovať perspektívy rozvoja knižníc. Pandémia mala mnoho negatívnych účinkov. Služby, ktoré knižnice ponúkajú, sa stále musia prispôbovať riešeniam sociálneho odstupu, a preto sa stále nemôžu organizovať podujatia pre používateľov. A úlohy sú obmedzené len na tie základné, ako je obsluha používateľov. Prístup do knižníc je stále prísne obmedzený. Veľkým prínosom priameho uzavretia pre používateľov bola možnosť vykonať dôkladné čistenie knižničných fondov, pričom knihy dostali nové štítky a označenia.

Vďaka skúsenostiam, ktoré kríza priniesla, sa človek môže efektívnejšie pripraviť na ďalšie neočakávané a nepredvídateľné situácie. V súlade so zásadou sociálneho odstupu by sa malo pamätať na zmeny v infraštruktúre knižnice, čo bude v budúcnosti pre používateľov funkčnejšie a menej ho ovplyvní v krízových situáciách. Na základe individuálnych skúseností s riadením zamestnancov, zdrojov, vybavenia a nápadov by sa mal plán rozvoja knižnice spresniť. Používatelia a dokonca aj verejnosť by sa mali dozvedieť o iných možnostiach, ktoré knižnica ponúka, ako je iba tradičné vypožičiavanie kníh.

Sociálne médiá sa stali základným nástrojom komunikácie, propagácie a informovania o službách, ktoré knižnica ponúka. Facebook sa stal platformou na zverejňovanie noviniek týkajúcich sa činnosti knižnice a samotnej univerzity, ale aj na informovanie používateľov o digitálnych a tradičných zdrojoch. Obsah príspevkov sa týkal prezentácie vzdialených informačných a knižničných služieb, digitálnych zdrojov, vzdialeného prístupu k zdrojom bibliografických databáz, digitálnych knižníc (s voľným prístupom alebo spoplatneným), zariadení na využívanie knižničných služieb (napr. služba skenovania na požiadanie). To zahŕňalo textové aj multimediálne informácie. Toto médium uľahčilo zdieľanie informácií o zbierkach a samotných zbierkach. Slúžila ako prezentácia zaujímavých dokumentov a obsahu. Tento nástroj sa stal základnou formou komunikácie s používateľmi, ktorí vďaka nemu získavali aktuálne informácie o novinkách v knižnici, možnostiach využívania služieb a zdrojov na diaľku. Prvýkrát sa sociálne médiá použili skôr na poskytovanie základných informácií než na interakciu s používateľmi.

Zvyšovanie rozsahu činností knižnice zahŕňa finančné výdavky na rozvoj investícií do výskumu a knižničných programov. Tým sa posilnia vzdelávacie, digitálne a kultúrne ciele prostredníctvom ich virtuálneho rozmeru a zamestnanci budú musieť kontrolovať digitálne sprístupnené údaje. Aby inštitúcie prežili, musia sa neustále prispôbovať zmenám vo svojom prostredí. To isté platí aj pre knižnice. Informačné technológie sa preto musia

neustále rozvíjať a skúmať potreby používateľov a tiež na získavanie kapitálu na činnosť, napríklad prostredníctvom projektov. Pri dodržaní zásady proporcionality priestorových, finančných a personálnych zdrojov je potrebné overiť kvalitu ponuky a úroveň záujmu používateľov. Knižnica by sa nemala zameriavať hlavne na hromadenie kultúrnych statkov, zamestnancov a čitateľov, čo vedie k nedostatočnému rozvoju a len k prežitiu. Dôraz by sa mal klásť na inovácie a zmeny, ale nie na ničenie osvedčených postupov a plánovania. Knižnica by sa mala usilovať o zvýšenie atraktívnosti knihovníckeho povolania, aby prilákala mladých a otvorených ľudí, ktorí sa ľahšie prispôsobujú zmenám a dokážu prichádzať s neočividnými riešeniami. Učia sa od skúsenejších kolegov a spolu s nimi zlepšujú svoje kompetencie, čo by im poskytlo nový pohľad na nové riešenia.

Obdobie pandémie vyžadovalo od zamestnancov väčšie nasadenie a rýchlu reakciu na neustále zmeny v realite. Podnietilo to ich kreativitu a flexibilitu. Prinieslo to veľa ťažkostí, ktorým bolo potrebné čeliť, ale zároveň to otvorilo nové príležitosti, ktoré predtým neboli využitie. Otvorenosť voči vede, vzdelaniu a kultúre zohráva v modernej spoločnosti dôležitú úlohu. Okrem iného sa tak ľahšie prispôsobíte neočakávaným situáciám. Dúfame, že používatelia si z tohto náročného obdobia zapamätajú otvorenosť knižnice a schopnosť rýchlo robiť zmeny, ktoré uľahčia čitateľom a predovšetkým používanie zdrojov.

Bibliografia

1. Gałęcka-Golec A., Puksza K., Witkowska E. 2020: *Biblioteka w czasie pandemii - doświadczenia Repozytorium Uniwersytetu w Białymstoku*. „Biuletyn EBIB”, nr 193.
2. Gmiterek G. 2021: *Wykorzystanie serwisu Facebook przez polskie biblioteki uniwersyteckie w czasie ich zamknięcia spowodowanego pandemią COVID-19. Analiza porównawcza udostępnionych postów*. „Przegląd biblioteczny”, z. 1.
3. Knop U. 2020: *E-booki w zdalnym dostępie w bibliotekach politechnik w Polsce – wybrane oferty w czasie pandemii (lockdownu)*. „Bibliotheca Nostra”, nr 1.
4. Knop U. 2020: *Oferta bibliotek polskich politechnik w zakresie otwartych zasobów naukowych na temat COVID-19*. „Nowa biblioteka”, nr 2.
5. Osłowska I. 2021: *Biblioteki w dobie pandemii. Przyczynek do badań*. „Toruńskie Studia Bibliologiczne”, nr 1.
6. Razik G., Szumiec A., Wyszynska K. 2020: *„Biblioteka otwarta” w czasie pandemii*. „Biuletyn EBIB”, nr 193.
7. Sójkowska I. 2020: *Biblioteki podczas i po pandemii koronawirusa – wstępny raport EB-LIDY*. „Biuletyn EBIB”, nr 193.

Dominika Kijak

Riadenie školy v čase krízy / obmedzenia fungovania

School management during a crisis / functional limitations

Abstrakt

Práca sa zameriava na riadenie školy v čase krízy. Autor sa zameral predovšetkým na zavedenie diaľkového štúdia po prvýkrát v histórii poľského školstva. O spôsobe organizovania diaľkového štúdia rozhodovali riaditelia škôl v spolupráci s učiteľmi. Nástroje, ktorými boli pedagogickí pracovníci vybavení, boli prispôsobené potrebám a možnostiam detí aj rodičov. Prijatý model vyučovania sa musel prispôbiť novým podmienkam, v dôsledku čoho sa zistilo, že napriek rozvoju sa zo života školy vytratili moderné technológie, ktoré denne sprevádzajú človeka 21. storočia. Článok predstavuje opatrenia, ktoré prijala jedna zo škôl v Krakove. Vďaka vedeniu Základnej školy Da Vinci v Krakove sa škola dostala z organizačného chaosu, ktorý počas pandémie zachvátil poľské školstvo, bez ujmy.

Kľúčové slová: riadenie školy, pandémie, diaľkové vzdelávanie, digitalizácia, nástroje IKT, Verejná základná škola Da Vinci v Krakove.

Abstrakt

The work focuses on managing the school during the crisis. The author of the work focused primarily on the introduction of distance learning for the first time in the history of Polish education. The way of organizing remote learning was to be decided by the principals in cooperation with the teachers. The tools with which the teaching staff was equipped were adapted to the needs and possibilities of both children and parents. The adopted model of teaching had to adapt to the new conditions, as a result of which it was realized that despite the development, modern technologies that accompany people in the 21st century on a daily basis have been removed from school life. The paper presents activities undertaken by one of the schools in Krakow. Thanks to the management of the Da Vinci Public Primary School in Krakow, the facility emerged unscathed from the organizational chaos that overwhelmed Polish education during the pandemic.

Key words: school management, pandemic, remote education, digitization, ICT tools, Da Vinci Public Primary School in Krakow

Dištančné vzdelávanie už nie je fikciou. Je potrebné aktualizovať celú školskú realitu vrátane opatrení prijatých učiteľmi aj riaditeľmi. Ak sa vyučovanie koná na diaľku, aby sa nenarušila kľúčová verejná služba – vzdelávanie – presunie sa aj dohľad riaditeľa školy na internet. Úlohy riaditeľa školy definované v nariadení o pedagogickom dozore, nariadenie ministra národného vzdelávania z 25. augusta 2017 o pedagogickom dozore (t. j. Z. z. z roku 2020, bod 1551 v znení neskorších predpisov) sa musia plniť bez ohľadu na podmienky. Preto sa hodnotenie, kontrola dodržiavania zákona učiteľmi, podpora pedagogických zamestnancov pri vykonávaní ich činností, monitorovanie inštitúcie vykonáva online formou. Ako výskumný nástroj, ktorého účelom je uskutočniť plánované hodnotenia, možno formulár Google považovať za dotazník či interview. Na druhej strane, monitorovanie každodenných činností učiteľov, ako je zapisovanie tém vyučovacích hodín do denníka alebo vyplňovanie dochádzky žiakov, sa vykonáva prostredníctvom elektronického denníka, ktorý nahradil tradičný papierový denník. Tento nástroj sa používa aj na kontakt učiteľov s rodičmi a na zasielanie informácií, oznámení a rozhodnutí vedenia školy. Organizovanie zasadnutí pedagogických rád na diaľku by tiež nemalo byť ťažké. Je dôležité, aby riaditelia v rámci podpory zamestnancov nezanedbávali školenia a motivačné rozhovory, dohliadali na priebeh komunikácie medzi učiteľmi, žiakmi a rodičmi a v prípade potreby vďaka systematickému monitorovaniu vzťahov zamestnancov s deťmi a ich zákonnými zástupcami riešili problémy, ktoré by sa pri práci na diaľku nemali podceňovať. Účinná prevencia krízových situácií je dôležitou súčasťou monitorovania úloh školy (SMART – *manažment školy počas epidémie*).

Zatiaľ čo presun realizácie základných úloh do siete nespôsobil riaditeľom problémy, okrem iného aj vďaka zavedeniu niektorých právnych predpisov (nariadenie ministerstva školstva z 20. marca 2020...; nariadenie ministerstva školstva z 25. marca 2020...), prekážkou sa stal nedostatok vybavenia potrebného prácu a vzdelávanie na diaľku. Ministerstvo školstva a vedy vyšlo riaditeľom škôl v ústrety. Podľa zverejnenej správy o zabezpečení fungovania jednotiek vzdelávacieho systému počas epidémie COVID-19 (Správa MEN, *Zabezpečenie fungovania jednotiek vzdelávacieho systému počas pandémie COVID-19*) všetky školy v krajine spolu s ich vedúcimi orgánmi dostali finančnú podporu. Od 1. apríla mohli jednotky miestnej samosprávy žiadať o financovanie nákupu elektronického zariadenia na vykonávanie a účasť na online medicíne. V rámci spustených projektov „Škola na diaľku“ a „Škola na diaľku +“ sa získali finančné prostriedky na nákup počítačov. Podľa údajov uvedených v správe získalo do 15. júna podporu v rámci oboch programov 4836 miestnych samospráv.

Údaje zverejnené v správe sú však v protiklade so správou Digitálneho centra (štúdia *Vzdelávanie na diaľku v čase pandémie*). 36 % učiteľov uviedlo, že hlavným problémom,

s ktorým sa stretávajú pri vzdelávaní na diaľku, je nedostatok vybavenia. V prieskume medzi riaditeľmi škôl, ktorý uskutočnil Inštitút pre verejné otázky (štúdiá Vzdelávanie na diaľku v čase pandémie), 81 % škôl zastávalo názor, že študenti sa nemôžu plne zúčastňovať na štruktúrovanom dištančnom vzdelávaní z dôvodu nedostatku počítačového vybavenia. Veľkým problémom sa ukázala aj kvalita internetového pripojenia, čo viedlo k digitálnemu vylúčeniu detí a k prehĺbovaniu nerovností v prístupe k vzdelávaniu. Revidované boli aj nové základné učebné osnovy pre všeobecné vzdelávanie, ktoré sa zaviedli na základných školách od 1. septembra 2017 a na stredných školách od 1. septembra 2019. Hoci to kladlo dôraz na rozvoj digitálnych kompetencií žiaka, efektívne využívanie moderných technológií, realita sa ukázala byť krutá. Ukázalo sa, že mladí ľudia, ktorí plynulo používajú mobilné telefóny, poznajú fungovanie aplikácií a sú aktívni na sociálnych sieťach, ktoré považujú za alternatívny svet, nevedia poslať e-mail s prílohou alebo používať kancelársky balík Office, nehovoriac o ďalších činnostiach, ako je prihlásenie sa do pošty a prijatie pozvania na online lekcii prostredníctvom aplikácie Google Meet. Tento problém sa týka aj pedagogických zamestnancov. Zatiaľ čo mladí ľudia sa snažia vzdelávať sami, usilujú sa zlepšovať svoje kompetencie vrátane rozvoja digitálnych zručností, starší učitelia technologické inovácie nepoznajú. Pristupujú k nim s veľkými predsudkami a neochotou. Nedostatok systémového vzdelávania stále podmieňuje nízke digitálne kompetencie učiteľov. Správa zo štúdie o dištančnom vzdelávaní v ére COVID-19 (štúdiá – Vzdelávanie na diaľku v dobe Covid-19) tiež odhaľuje pravdu o príprave učiteľov na online vyučovanie. Na základe prieskumu sa zistilo, že pedagogickí pracovníci sa necítia byť plne kompetentní zúčastňovať sa na dištančnom vzdelávaní. Chýba im primeraná metodická príprava v oblasti prenosu tradičných hodín do digitálneho sveta a technologická príprava. Učitelia opakovane zdôrazňovali, že ako problém vnímajú aj nedostatočnú podporu zo strany vedenia školy. Riaditelia škôl neboli schopní zorganizovať školenie, počas ktorého by boli vybavení nástrojmi, ktoré by im umožnili viesť hodiny na diaľku. Vedomosti boli nútení získavať z internetu, kde si prostredníctvom účasti v diskusiách na diskusných fórach vymieňali získané informácie, postrehy a úvahy.

V štúdiu s názvom Riaditelia pre špeciálne úlohy - Vzdelávanie na diaľku v čase izolácie (Sobiesiak-Penszko P., Pazderski F, 2020) vedenie, rovnako ako učitelia, označilo za problém nedostatky vo vybavení a šírke pásma siete. Riaditelia škôl však upozornili aj na ďalšiu veľmi dôležitú otázku. Ako problém uviedli nedostatok podpory zo strany rodičov. Kvôli svojim pracovným povinnostiam sa nemohli naplno venovať svojim deťom a pomáhať im s elektronickými zariadeniami. Žiaľ, vzhľadom na dištančné vzdelávanie nemohol učiteľ priamo

dohliadať na prácu žiakov, takže niektoré povinnosti padli na plecia opatrovníkov žiakov. Až 88 % opýtaných riaditeľov však poukázalo na to, že deti sa musia deliť o vybavenie so súrodencami, čo tiež ovplyvňuje kvalitu dištančného vzdelávania. To sa následne premietlo do realizácie základného učebného plánu. Medzi ďalšie problémy, ktoré riaditelia uviedli, patrí časová náročnosť diaľkového vzdelávania, psychická záťaž, ťažkosti pri mobilizácii žiakov k práci či nedostatok systematickej práce detí. Riaditelia tiež poukázali na nedostatok jasne definovaných pravidiel pre organizáciu diaľkového vyučovania, nedostatok reakcie zo strany vedúcich orgánov a jednotných zásad týkajúcich sa odmeňovania učiteľov. Dôležitá bola aj neistota, ktorá sprevádzala pedagogických pracovníkov, spôsobená rozporuplnými a nejasnými oznámeniami ministerstva školstva o trvaní diaľkového štúdia.

Tieto údaje sú v rozpore s výsledkami uverejnenými v uvedenej správe (správa ministerstva školstva Zabezpečenie fungovania jednotiek vzdelávacieho systému počas pandémie COVID-19) pripravené pre MŠVVaŠ SR. Hoci sa v ňom spomínajú projekty realizované z fondov Európskej únie (Inovatívne riešenia pre digitálnu aktiváciu, Vzdelávacie aktivity pre rozvoj digitálnych kompetencií), príprava platforiem pre dištančné vzdelávanie (epodreczniki.pl), financovanie postgraduálneho štúdia v oblasti vzdelávania v oblasti informačných technológií alebo efektívne využívanie IKT pri realizácii vyučovacích úloh zahrnutých v študijných plánoch, žiadna z prijatých iniciatív nezachránila poľské školstvo pred paralýzou.

Aká bola samoorganizácia škôl počas pandémie? Riaditelia, ktorí nemali podporu dozorných orgánov, boli nútení sami organizovať a plánovať dištančné vzdelávanie, čo v praxi znamenalo, že učitelia a vedenie sa navzájom školili a vymieňali si získané poznatky o tom, ako používať aplikácie na uľahčenie online vyučovania. Bolo tiež potrebné rýchlo oboznámiť študentov a rodičov s novými nástrojmi. Jedna riaditeľka školy vo Svätokrížskom vojvodstve poukázala na to, že Úrad školského inšpektora obmedzil svoju činnosť len na poskytovanie informácií o dostupných komunikátoroch. S ich používaním však učiteľov nikto neoboznámil (Sobiesiak-Penszko P., Pazderski F., 2020). Tento názor zdieľajú aj riaditelia škôl z iných vojvodstiev. Až jedna pätina opýtaných škôl priznala, že si musela poradiť sama (Sobiesiak-Penszko P., Pazderski F., 2020). Nepodporovali ich žiadne inštitúcie ani subjekty. Podľa názoru riaditeľov škôl môže k zvýšeniu kvality a efektívnosti dištančného vzdelávania prispieť bezplatné školenie učiteľov v oblasti používania rôznych nástrojov na dištančnú výučbu, psychologická podpora, príprava presných pokynov na hodnotenie a predovšetkým umožnenie výmeny skúseností riaditeľov škôl v oblasti dištančného vzdelávania.

Riaditelia veľmi často súhlasili s tým, aby učitelia posielali žiakom elektronické materiály prostredníctvom elektronického denníka alebo uvádzali úlohy v učebniciach či zošitoch,

ktoré majú žiaci riešiť sami, čo viedlo k tomu, že žiaci boli ochudobnení o kontakt s učiteľmi. Podľa údajov uverejnených v jednej zo správ (správa – Vzdelávanie na diaľku v ére Covid-19) len 3 % respondentov uviedlo, že pri svojej práci využívajú špecializované vzdelávacie platformy. Na druhej strane, pokiaľ ide o vedenie online vyučovania, riaditelia rozhodli, že učitelia by mali viesť hodiny v reálnom čase podľa svojho rozvrhu. Napriek tomu sa stávalo, že si učitelia rozvrhli hodiny so žiakmi samostatne tak, aby mali medzi hodinami čas na riešenie nahratých úloh. Žiaľ, učitelia uvádzali, že bez ohľadu na to, aké systémy učitelia používali, všetky ich kroky neboli koordinované. Zo strany vedenia chýbalo rozhodovanie o šandardizácii existujúceho pracovného rozvrhu.

Ďalšou výzvou, ktorej riaditelia čelili, bol výber stratégií na motiváciu zamestnancov. Bola tu vysoká miera neúčasti, najmä v čase, keď učitelia nevedeli, či dostanú platy a v akej výške.

Organizácia práce na štátnej Základnej škole Da Vinci v Krakove

Nikto nepredpokladal, že koronavírus šíriaci sa do ďalších európskych krajín ochromí poľské školstvo. Dňa 10. marca 2020 bolo prijaté rozhodnutie o dočasnom zatvorení škôl. Bolo rozhodnuté, že školy obnovia svoju činnosť po dvoch týždňoch, keď sa epidemiologická situácia v krajine zlepší. Vedenie a pedagogický zbor dúfali v rýchly návrat k normálnemu stavu. Neočakávalo sa, že zatvorenie vzdelávacích inštitúcií bude trvať dlhšie. Na základe rozhodnutia hlavy ministerstva školstva boli učitelia spolu so žiakmi nútení absolvovať dvojtyždňové jarné prázdniny (Klinger K., Otto P., Osiecki G., 2020, *Koronavírus v Poľsku: Ďalším krokom bude zatvorenie škôl*, *Dziennik Gazeta Prawna*). Zatiaľ čo Dariusz Piątkowski na tlačovej konferencii zdôraznil, že neočakávaná prestávka vo vzdelávaní neovplyvní kalendár školského roka a nenaruší nadchádzajúce ôsme a záverečné skúšky, názory medzi učiteľmi sa rozchádzali. Učitelia, ktorí si neboli istí svojím návratom, sa obávali, že nebudú schopní splniť ciele základných učebných osnov. Strach zachvátil aj riaditeľov škôl. Ich práca teraz závisela od nariadení vydaných počas tlačových konferencií. V čase, keď mnohé školy dúfali v skorý návrat, patrila základná škola v Krakove k tým inštitúciám, ktoré boli voči znovuo tvoreniu skeptické. Vedenie školy sledujúc epidemiologickú situáciu v krajine očakávalo, že žiaci a učitelia zostanú doma dlhšie, ako pôvodne predpokladalo ministerstvo školstva a vedy. Ak sa to stalo, a o tom nebolo pochyb, začali sa množiť otázky. Tie sa týkali najmä spôsobu vedenia vyučovacích hodín na diaľku, keďže o ďalšom prerušení

vyučovacích a vzdelávacích aktivít nemohlo byť ani reči. Školy museli čeliť nemalej výzve. Rozhodnutie Dariusza Piątkowského dočasne zatvoriť vzdelávacie inštitúcie navždy zmenilo model vzdelávania. Dňa 11. marca 2021 zvolalo vedenie štátnej Základnej školy Da Vinci v Krakove mimoriadnu pedagogickú radu. Jeho cieľom bolo vybaviť učiteľov potrebnými nástrojmi na vedenie hodín na diaľku. Vedenie sa rozhodlo prispôbiť spôsob práce súčasným podmienkam a pripraviť ďalšie nariadenia, ktoré zmenia súčasný spôsob výučby. Verejná základná škola Da Vinci (<https://spdavinci.pl/>) v Krakove bola založená Nadáciou Media School. Inštitúcia funguje od roku 2016, keď získala súhlas od školského inšpektora v Krakove a odboru školstva krakovského magistrátu. Škola je modelovou inštitúciou Malopoľskej iniciatívy digitálneho vzdelávania, ktorá funguje pod záštitou Malopoľského vojvodstva, čo znamená, že pedagogický zbor využíva moderné technológie a multimédiá pri svojej každodennej práci. Nástroje IKT zohrávajú dôležitú úlohu vo vyučovaní, čo sa prejavuje vo zvýšenom záujme detí o učenie. Učitelia, ktorí mali prístup k mnohým aplikáciám, ktoré s obľubou používali každý deň, ich mohli používať počas hodín na diaľku, čo zatriktívnilo vyučovanie. Vďaka vytvoreným účtom mali učitelia od pondelka, t. j. od 15. marca 2021, možnosť začať pracovať pomocou Google Classroom a Google Meet (<https://www.facebook.com/SpDaVinci>). Prvým nástrojom bolo nahradenie tradičného zošita a tabule. Tu sa učitelia rozhodli umiestniť potrebné učebné materiály a učebné pomôcky, ktorých cieľom bolo systematizovať a usporiadať vedomosti, ktoré už získali v priebehu výučby. Aby sa predišlo organizačnému chaosu, všetky nové témy boli umiestnené na karte Úlohy. Na druhej strane sa na tabuli objavili oznámenia učiteľov alebo otázky študentov. Na druhej strane Google Meet umožnil pedagógom viesť vyučovacíu hodinu. Prostredníctvom audiovizuálneho zariadenia sa učitelia a študenti mohli navzájom vidieť a počuť. Zatiaľ čo iné školy čakali na koniec povinných jarných prázdnin, krakovská škola sa rozhodla využiť tento čas na prípravu svojich žiakov na novú realitu. Po preškolení dostali žiaci nový rozvrh hodín. Ich povinnosťou bolo systematicky kontrolovať poštu a zapájať sa do vyučovania. Opatrenia, ktoré prijalo vedenie školy, mali v tom čase veľký ohlas. Snahu pedagogického zboru ocenil Marcin Zaróda, ktorý v rozhovore pre *Gazetu Wyborczu* (Szpunar-Kuraś O., 2020, *Koronavírus. Premyslené elektronické vzdelávanie v čase školskej karantény?*) Ide o chvályhodné výnimky - hovorí Marcin Zaród, Učiteľ roka 2013, „*Gazeta Wyborcza*”] kritizoval skutočnosť, že verejný vzdelávací systém zanedbáva kľúčové kompetencie pre 21. storočie, čo má za následok neschopnosť realizovať elektronické vzdelávanie v poľských školách. Dobre premyslené hodiny na diaľku sú v dnešnej realite výnimkou.

Po nadobudnutí účinnosti príslušných právnych predpisov, ktoré školám umožnili prechod na virtuálnu realitu, mnohé školy obmedzili svoje aktivity na zasielanie správ žiakom prostredníctvom elektronického denníka, v ktorých učiteľ oznamoval, aké úlohy má dieťa v najbližšom čase splniť.

Výskum

Hlavným cieľom štúdie bolo odpovedať na kľúčovú otázku: Ako ovplyvnilo využívanie IKT nástrojov v každodennej práci učiteľov dištančné vzdelávanie? Predovšetkým je dôležité zdôrazniť, že v čase, keď ostatné školy museli prejsť rýchlokurzom používania multimédií v triede, inštitúcie ako Da Vinci, t. j. tie, pre ktoré je kľúčovou úlohou rozvoj digitálnych kompetencií študentov, sa postavili výzve dištančného vzdelávania. Škola mala vybavenie a navyše nielen kvalifikovaný personál, ale aj žiakov a rodičov, ktorí boli oboznámení s používaním moderných nástrojov. Ďalšia otázka položená skupine respondentov bola zameraná na podporu zo strany vedenia školy a rodičov, ktorá sa mala premietnuť do motivácie učiteľov. Zamerali sme sa aj na názor týkajúci sa efektívnosti online vyučovania. Snažila sa tiež zistiť názor vedenia školy na opatrenia prijaté vedením školy v čase pandémie.

Prieskum sa uskutočnil medzi učiteľmi školy Da Vinci v máji 2021. Zúčastnilo sa ho aj rodičia a žiaci školy. Ako výskumný nástroj bol použitý online prieskum distribuovaný prostredníctvom e-mailu. O prieskum bol veľký záujem. Výsledky výskumu budú prezentované v členení desiatich problémov, ktoré zodpovedajú položeným výskumným otázkam a konkrétnym aspektom práce riaditeľov škôl počas pandémie COVID-19.

Skutočný rozvoj digitálnych kompetencií učiteľov a žiakov ako kľúč k úspechu

Učitelia, ktorí sa zúčastnili na prieskume, zhodne uviedli, že na svojich hodinách používajú elektronické zariadenia. Tie tvoria základ ich práce. Vo svojich komentároch často uvádzali, že pri prekonávaní bariér pri používaní zariadení im pomohla pomoc vedenia a organizované školenia, počas ktorých získali poznatky o moderných vyučovacích metódach. Keďže si uvedomujú, že nástroje IKT ovplyvňujú atraktivnosť vyučovania, sú ochotní obmedziť vyučovanie založené len na učebniciach v prospech začlenenia prvkov

moderných technológií. Takáto cesta práce znamenala, že v čase vypuknutia pandémie sa učitelia nebáli diaľkového štúdia. Údaje z tejto časti štúdie ukazujú, aké dôležité je oboznamovať učiteľov s digitálnym vzdelávaním v praxi. Tým, že škola Da Vinci kládla dôraz na rozvoj kľúčových kompetencií svojich zamestnancov, t. j. IKT, zabezpečila, aby sa dištančné vzdelávanie neukázalo ako problém, ktorý by často v iných školách znemožňoval výučbu. Zamestnanci mali odborné vedomosti a hlavne praktickú prípravu, čo sa prejavilo na kvalite vedených hodín. Vzdelávanie na diaľku nenútilo učiteľov ovládať moderné technológie expresným alebo dokonca desivým tempom. Dištančné vzdelávanie na Da Vinciho škole nebolo považované za experiment, ktorého účinky nikto nedokáže predvídať. Učitelia bez strachu, vedomí si svojich kompetencií, odvážne čelili novým výzvam. Údaje z tejto časti štúdie poukazujú na dokonalú pripravenosť učiteľov na používanie nástrojov IKT. Preto by sa pandémie nemala považovať za faktor, ktorý núti pedagógov absolvovať zrýchlený kurz používania moderných technologických nástrojov. Pandémia je čas, ktorý umožňuje učiteľom ukázať sa, zvýšiť si sebavedomie, posunúť ich k ďalšiemu rozvoju..

Podpora učiteľov

Za úspechom učiteľov stojí predovšetkým vedenie školy. Vedenie, ktoré pozorne sleduje poľské školstvo, si uvedomilo, že v dnešných školách sa veľmi často zabúda na to, že svet digitálnych technológií má obrovský vplyv na zmenu spôsobu výučby. Poslaním školy je preto podporovať učiteľov prostredníctvom výučby digitálnych kompetencií a propagovať moderné riešenia podporujúce vzdelávacie procesy. Škola podporuje svojich zamestnancov, aby si rozšírili svoje vedomosti o IKT tým, že ponúka školenia pre pedagogických zamestnancov. Učitelia dostávajú od vedenia školy pravidelné bulletiny s informáciami o zavedení nových aplikácií. Učitelia sú tiež vyzývaní k účasti na vedeckých projektoch. Učitelia v prieskume uviedli, že škola je miestom, kde si môžu zlepšiť svoje zručnosti a vedomosti. Zamestnanci tiež uviedli, že v čase vypuknutia pandémie boli vybavení elektronickým zariadením, čo zvýšilo pocit bezpečnosti a psychického komfortu učiteľov. Okrem toho vedenie udržiavalo pravidelný kontakt so svojimi zamestnancami. Prijali sa tiež opatrenia na zavedenie systému motivačných príspevkov za účasť na dištančnom vzdelávaní. Vedenie vyjadrilo presvedčenie, že učitelia zvládnu dištančné vzdelávanie, čo bolo do značnej miery veľkou motiváciou do práce. Učitelia mali pocit, že ich vedenie považuje za profesionálov a odborníkov. Z analýzy údajov vyplýva, že vedenie poskytlo učiteľom podmienky na realizáciu dištančného vzdelávania.

Riaditeľ školy podporoval svojich učiteľov, čo sa prejavilo na kvalite vzdelávania - potvrdzujú to aj vyjadrenia rodičov žiakov. Učitelia uvádzali, že často dostávali od opatrovníkov svojich žiakov správy, v ktorých im vyjadrovali úctu k ich práci, chválili ich za ich nasadenie, prejavovali dôveru a ochotu spolupracovať. Štúdia ukázala, že dištančné vzdelávanie zlepšilo vzťahy medzi učiteľmi a rodičmi, ovplyvnilo kvalitu ich spolupráce, a čo je dôležité, určilo kvalitu vyučovania.

Kvalita opatrení prijatých vedením

V rámci otázok týkajúcich sa organizácie dištančného vzdelávania boli o názor požiadaní rodičia žiakov. Pozitívne hodnotili účinnosť opatrení prijatých školou. Respondenti poukázali na zjednotenie systému dištančného vzdelávania. Zatiaľ čo ostatné školy sa obmedzili na poskytovanie prístupu k samostatne riadeným pracovným úlohám prostredníctvom elektronického denníka, žiaci verejnej základnej školy Da Vinci dostali upravený rozvrh hodín a príručku k aplikácii Meet spolu s platformou Classroom, do ktorej učitelia nahrávali materiály na doplnenie svojich online stretnutí so žiakmi. Rodičia si všimli ochotu učiteľov spolupracovať. S vychovávateľmi detí boli v kontakte telefonicky aj e-mailom. Organizovali tiež dialkové opravné hodiny, aby pomohli svojim deťom dohnať vymeškanú látku alebo vysvetliť aktuálnu látku. Je pozoruhodné, že 100 % študentov malo prístup k online hodinám. To všetko aj s podporou učiteľov informatiky, ktorí pre žiakov zorganizovali kurz, aby sa oboznámili s novými nástrojmi. Rodičia zdôraznili, že vyučovanie prebiehalo pravidelne a podľa plánu. Škola používala jeden komunikátor, čo malo vplyv na kvalitu a efektívnosť vyučovacích hodín. Zástupcovia žiakov tiež ocenili podporu vedenia školy pri poskytovaní elektronického vybavenia.

Tabuľka 1. Otázka pre respondentov a poskytnuté odpovede

Aké opatrenia prijala škola na zavedenie dištančného vzdelávania?
<ul style="list-style-type: none"> • učitelia používali jeden nástroj, ktorý zabezpečoval kontakt so žiakmi • poskytoval školenia študentom • poskytnuté elektronické vybavenie na zabezpečenie účasti na vyučovaní • organizované vyučovacie a vyrovnávacie aktivity • zvýšený počet stretnutí s učiteľmi

Zdroj: Vlastný výskum.

Na základe vykonaného výskumu môžeme vyvodiť závery o plnení úloh, ktoré ležia na pleciach školy. Analýza údajov ukázala, že štátna Základná škola Da Vinci zabezpečila účasť žiakov na vyučovacích aktivitách v procese dištančného vzdelávania. Zdrojom úspechu je predovšetkým zabezpečenie efektívnej organizácie práce na diaľku na úrovni školy, zapojenie učiteľov a vyhlásenie rodičov k spolupráci. Primeraná príprava pedagogických zamestnancov a podpora vedenia školy nie sú bezdôvodné.

SWOT analýza dištančného vzdelávania vo verejnej základnej škole Da Vinci

V rámci prieskumu boli učitelia a rodičia tiež požiadaní, aby uviedli argumenty za a proti dištančnému vzdelávaniu a možnosti a riziká dištančného vzdelávania.

Tabuľka 2: SWOT analýza dištančného vzdelávania

ARGUMENTY ZA	ARGUMENTY PROTI
<ul style="list-style-type: none"> • Využitie znalostí nástrojov IKT v novej oblasti - diaľkovom vzdelávaní; • Dištančné vzdelávanie ako príležitosť na zmenu modelu vyučovania prijatého v Poľsku; • Nadviazanie spolupráce medzi učiteľom a rodičmi; • Väčšie zapojenie učiteľov do procesu vyučovania a učenia sa; • Pravidelná podpora učiteľov zo strany vedenia; • Zabezpečenie elektronického vybavenia pre učiteľov a žiakov, • Zabezpečenie plnenia úloh, ktoré spočívajú na pleciach školy, t. j. účasť na vyučovacích aktivitách, realizácia základného učebného plánu; • Organizácia didaktických a kompenzačných hodín. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatok kontaktov medzi študentmi a ich rovesníkmi; • Zvýšená miera závislosti mladých ľudí na moderných technológiách; • Ťažkosti pri overovaní samostatnosti žiakov; • Zníženie angažovanosti žiakov, ktorí sú aktívni v škole.
MOŽNOSTI	HROZBY
<ul style="list-style-type: none"> • Využitie prvkov dištančného vzdelávania v stacionárnom vzdelávaní; • Zvyšovanie kreativity učiteľov; • Zatraktívnenie vyučovania; • Realizácia medzinárodných vzdelávacích projektov online; • Kontrola výsledkov práce študentov. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatok priameho kontaktu so žiakom; • Oslabenie sociálnych vzťahov; • Nárast závislosti; • Depresia.

Zdroj: Vlastný výskum a vývoj.

Učitelia a rodičia sa zhodli v argumentoch za a proti vyučovaniu na diaľku. Vzhľadom na fungovanie dištančného vzdelávania organizovaného verejnou základnou školou Da Vinci sa usúdilo, že dištančné vzdelávanie by sa mohlo stať impulzom pre poľské školstvo

na zmenu prijateľného modelu vyučovania. Obdobie prerušenia celodenného vzdelávania prispelo k nadviazaniu spolupráce medzi učiteľmi a rodičmi. Kvalitu vyučovania ovplyvnili aj riešenia, ktoré zaviedli riaditelia škôl. Učitelia boli motivovaní k práci pochvalami a príplatkami, ako aj poskytnutím potrebného vybavenia zo strany školy. Psychologické pohodlie bolo zaručené aj vďaka školeniu o používaní nástrojov IKT, ktoré bolo zorganizované skôr. Dominantným argumentom proti dištančnému vzdelávaniu bola strata angažovanosti žiakov, ktorí predtým pôsobili v škole, ako aj ťažkosti pri overovaní samostatnosti žiakov. Na druhej strane, rodičia poukázali na nedostatočný kontakt svojich detí s rovesníkmi a na náchylnosť k závislosti od počítačov. Vzdialené vzdelávanie však zvyšuje kreativitu učiteľov a zatriktívňuje vyučovanie. Na druhej strane, veľkou hrozbou je oslabenie sociálnych vzťahov a nárast výskytu depresí medzi mladými ľuďmi.

Záver z výskumu

Školy by mali dbať na rozvoj digitálnych kompetencií učiteľov aj žiakov. Riaditelia by mali zabezpečiť systém motivačných odmien, ktorý bude mať účinný vplyv na morálku zamestnancov. Nie bez významu je aj skutočnosť, že vedenie by malo udržiavať pravidelný kontakt so svojimi zamestnancami, poskytovať im pomoc a dôveru. Odporúča sa, aby školy vytvorili vnútroškolský systém vzdelávania učiteľov v oblasti využívania moderných technológií, ktorý sa premietne do vysokej úrovne fungovania oddelenia v období dištančného vzdelávania. Školy by mali využívať najlepšie fungujúce prvky dištančného vzdelávania v stacionárnom vzdelávaní. Dobrým príkladom je platforma Google Classroom, ktorá môže slúžiť ako žiacky zápisník. Namiesto prepisovania poznámok do papierových zošitov budú mať študenti neobmedzený prístup k materiálom, ktoré zverejní učiteľ. Metóda zhora nadol podporí deti, ktorých neprítomnosť v škole sa predĺžila z dôvodu choroby. Na druhej strane, menej schopné deti budú mať možnosť systematizovať si vedomosti získané na hodinách doma. Používanie aplikácie Meet sa odporúča aj pri každodennej práci. Aplikáciu Meet možno použiť na vysielanie hodín pre žiakov, ktorí sú v karanténe alebo ktorí nenavštevujú vyučovanie z dôvodu chronického ochorenia. Okrem toho sa tieto nástroje budú používať pri realizácii medzinárodných vedeckých projektov. Odporúča sa aj využívanie nástrojov dištančného vzdelávania, aby žiaci nemuseli tráviť v škole približne 10 hodín a zároveň sa mohli zúčastňovať mimoškolských aktivít. Učitelia sú tiež motivovaní rozvíjať spoluprácu s rodičmi. Ich pomoc a podpora umožňuje hladký priebeh vyučovacích hodín, čo ovplyvňuje

efektívnosť práce žiakov. Riaditelia by sa tiež mali snažiť zabezpečiť, aby boli triedy riadne vybavené elektronickým zariadením. Efektívna organizácia školskej práce sa zasa premietne do realizácie vzdelávacích cieľov. Výučba musí prebiehať systematicky. Mal by k nim mať prístup každý študent. Preto sa odporúča zaviesť jednotný systém dištančného vzdelávania.

Záver

Štátna základná škola Da Vinci zvládla diaľkové vyučovanie najmä vďaka pripravenosti vtedajšieho pedagogického zboru a potrebnému elektronickému vybaveniu. To všetko vďaka myšlienke, ktorá je základom každej činnosti školy, a tou je rozvoj digitálnych kompetencií učiteľov aj žiakov. Škola vytvorila vnútroškolský systém vzdelávania učiteľov v oblasti využívania moderných technológií oveľa skôr, čo sa prejavilo na vysokej úrovni fungovania oddelenia v období dištančného vzdelávania. V štátnej základnej škole Da Vinci sa rozhodlo o využití najlepšie fungujúcich prvkov dištančného vzdelávania v stacionárnom vyučovaní. Preto bolo rozhodnuté, že platforma Google Classroom bude slúžiť ako žiacky zápisník. Vedenie v spolupráci s učiteľmi tiež rozhodlo, že učitelia budú pri svojej každodennej práci používať aplikáciu Meet.

Počas učiteľských rád sa učitelia zhodli, že platforma Classroom im výrazne uľahčila prácu. Vďaka jeho fungovaniu vo forme žiackeho zošita sú deti lepšie pripravené na vyučovanie a navyše žiaci, ktorí mali predtým problémy s písaním poznámok kvôli pomalému tempu písania, sú menej vystresovaní. Okrem toho žiaci už neuvádzajú, že sú na hodinu nepripravení, pretože nemajú vyplnené poznámky. Platforma triedy slúži aj ako jedna z mnohých foriem prispôsobenia pre deti s úsudkami a názormi. Učitelia poľštiny ako druhého jazyka poukazujú na to, že žiaci, ktorí majú prístup k materiálom pripraveným odborníkom, robia menej pravopisných chýb. Na druhej strane, deti, u ktorých boli diagnostikované problémy so sústredením alebo nadmerná motorická aktivita, môžu doma s rodičmi znovu pracovať na učebnej látke. Rodičia majú prehľad o učive, takže môžu pomôcť svojmu dieťaťu pri jeho reprodukcii. Pomôcť dieťaťu absorbovať najdôležitejší obsah. Okrem toho je k dispozícii možnosť zdieľať úlohy so študentmi prostredníctvom platformy Classroom. Táto možnosť znamená, že deti odovzdávajú úlohy elektronicky, takže nie je potrebné nosiť so sebou papierové úlohy, ktoré sa často ničia – rovnako ako zošity. Prístup k platforme je neobmedzený. Študenti sa nemusia obávať, že si zabudnú vziať zošity a nebudú pripravení na hodinu. Platformu Classroom využívajú aj deti, ktoré sa učia doma. V triedach 1-3 sa aplikácia Meet osvedčila ako ideálne riešenie v prípade, že je súčasne chorých veľa detí.

Keďže takmer polovica triedy chýba, učiteľ sa dokáže spojiť s tými, ktorí chýbajú a vďaka tomu deti nezaostávajú.

Bibliografia

1. Štúdia *Vzdelávanie na diaľku v čase pandémie*, <https://centrumcyfrowe.pl/edukacja-zdalna> [prístup: 26.02.2022 r.].
2. <https://spdavinci.pl/> [prístup: 26.02.2022 r.].
3. <https://www.facebook.com/SpDaVinci> [prístup 26.02.2022 r.].
4. Klinger K., Otto P., Osiecki G. 2020: *Koronawirus w Polsce: Kolejnym krokiem będzie zamknięcie szkół*, „Dziennik Gazeta Prawna” <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1458864,koronawirus-zamykanie-szkol.html> [prístup: 26.02.2022 r.].
5. Správa – *Vzdelávanie na diaľku v dobe Covid-19* https://kometa.edu.pl/uploads/publication/941/24a2_A_a_nauczanie_zdalne_oczami_nauczycieli_i_uczniow_RAPORT.pdf?v2.8 [prístup: 26.02.2022 r.].
6. Správa MEN: Zabezpečenie fungovania jednotiek vzdelávacieho systému počas pandémie COVID-19 (*Zapewnienie funkcjonowania jednostek systemu oświaty w okresie pandemii COVID-19*) https://dokumenty.men.gov.pl/Raport_MEN_Zapewnienie_funkcjonowania_jednostek_systemu_oswiaty_w_okresie_epidemii_COVID-19.pdf [prístup: 26.02.2022 r.].
7. Nariadenie ministra národného školstva z 20. marca 2020 o konkrétnych riešeniach v období dočasného obmedzenia fungovania jednotiek vzdelávacieho systému v súvislosti s prevenciou, potláčaním a bojom proti COVID-19 <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/2020/493>.
8. Nariadenie ministra národného školstva z 25. marca 2020 o konkrétnych riešeniach v období dočasného obmedzenia fungovania jednotiek vzdelávacieho systému v súvislosti s prevenciou, potláčaním a bojom proti COVID-19 <http://www.dziennikustaw.gov.pl/DU/rok/2020/pozycja/530>.
9. *SMART riadenie školy v čase epidémii (SMART zarządzanie szkołą w czasie epidemii)* <https://kreatywnaakademia.pl/smart-zarzadzanie-szkola-w-czasie-epidemii/> [prístup: 26.02.2022 r.].
10. Sobiesiak-Penszko P., Pazderski F. 2020: *Dyrektorzy do zadań specjalnych – edukacja zdalna w czasach izolacji. Prezentacja wyników badań* https://www.isp.org.pl/uploads/drive/aktualnosci/RAPORT_Dyrektorzy_do_zadan_specjalnych_08.06.pdf [prístup: 26.02.2022 r.].

11. Szpunar-Kuraś O. 2020: *Koronawirus. Dobrze przemyślane e-lekcje w czasach szkolnej kwarantanny? To chlubne wyjątki – mówi Marcin Zaród, Nauczyciel Roku 2013*, „Gazeta Wyborcza” https://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,25791472,e-lekcje-z-wirusem.html?fbclid=IwAR3m-R5qbdOyMNd57nTotkOuyNXXfkjoWRc3xbiZ_QwpwGvTsIsL-MbDQEY [dostęp: 26.02.2022 r.].

mgr **Marcin Kazior**

Akademia WSB

Bezpečnosť Hasičov Počas Hasenia Požiarov A Záchranných Operácií

Firefighter Safety During Rescue And Firefighting Operations

Abstrakt

V profesijných skupinách, kde sa práca vykonáva vo vysoko rizikových podmienkach s vysokým profesionálnym rizikom a ohrozením života i zdravia ľudí, dochádza opakovane k úrazom. Bezpečnosť práce hasiča sa v praxi sa chápe inak. Pri záchranných a hasičských akciách pri požiaroch, dopravných nehodách alebo pri odstraňovaní následkov prírodných a stavebných katastrof hasiči riskujú vlastné životy a v niektorých prípadoch sa v záujme záchrany ľudských životov odchyľujú od pravidiel, ktoré sa všeobecne považujú za bezpečné. Toto povolanie sa vyznačuje vysokým vystavením rôznym rizikovým faktorom. Článok predstavuje najčastejšie nebezpečenstvá pri práci hasičov, ich osobné ochranné prostriedky a podrobnú analýzu úrazovosti hasičov pri záchranných a hasičských prácach v posledných rokoch. Navrhuje tiež riešenia, ktoré môžu výrazne zvýšiť bezpečnosť hasičov.

Kľúčové slová: bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci, úrazovosť, povolanie hasiča, pracovné riziká, Štátny hasičský zbor.

Abstract

In occupational groups within which work is performed in highly hazardous conditions with high occupational risk and exposure to life threatening injuries, the possibility of an accident is definitely higher. In practice, safety during work of a firefighter is understood in various ways. When performing rescue and firefighting activities in the event of fires, traffic accidents, or dealing with the effects of natural and construction disasters, a firefighter puts his own life at risk and, in some cases, deviates from the generally considered safety rules in order to save human life. This profession is characterized by high exposure to various risk factors. The article presents the most common hazards in the work of firefighters, the description of their personal protective equipment, and the detailed analysis of the level of the accident rate during rescue and firefighting activities in recent years. Some solutions that may contribute to improvement of the safety of firefighters during work were also presented and described.

Keywords: occupational health and safety, accident rate, firefighter profession, occupational hazards, State Fire Service

Úvod

Práca v Štátnej hasičskej službe nespočíva len v hasení požiarov, ale aj v mnohých ďalších záchranných činnostiach. Hasiči sú vyškolení na vykonávanie komplexných záchranných a hasičských akcií, ktorých hlavným cieľom je ochrana zdravia, života a majetku všetkých občanov našej krajiny (Słodowik L., 2010, s. 23). Hlavný veliteľ Štátneho hasičského zboru je povinný zabezpečiť ochranu zdravia a života hasičov, ich bezpečnosť a hygienické podmienky služby (Antoniak P., 2019, s. 21). Bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci a služby sú pojmy z oblasti predpisov a pojmov súvisiacich s ochranou práce, v ktorých sú stanovené právne normy na ochranu zdravia a života ľudí. Najčastejšou príčinou pracovných úrazov je nedodržiavanie bezpečnostných pravidiel a predpisov. V profesijných skupinách, v ktorých sa práca vykonáva vo veľmi nebezpečných podmienkach s vysokým profesionálnym rizikom a vystavením ľudskému životu a zdraviu, by sa malo vyvinúť úsilie na čo najväčšie zníženie rizík. Riziko však nie je možné úplne odstrániť (Małysz F., 2008, s. 11).

Charakteristika povolanie hasiča

Povolanie hasiča sa považuje za mimoriadne náročné a nebezpečné. Kondičné a psychické predpoklady počas služby sú faktory, od ktorých závisí život, zdravie a majetok občanov, ako aj bezpečnosť hasičov. Služba v Štátnej hasičskej službe je vymedzená príslušným štýlom a špecifickým charakterom práce. Stres, časový tlak a riziko sú neoddeliteľné faktory, ktorým musí hasič čeliť počas každej hodiny svojej služby a rozsah povinností, ktoré musí vykonávať, je neuveriteľne široký. Povolanie hasiča sa najčastejšie spája s hasením požiarov, avšak boj s týmto typom ohrozenia je len jedným z mnohých prvkov každodennej služby (Ferenc A., 2006, s. 34). Hasenie požiarov, odstraňovanie následkov dopravných nehôd, poskytovanie kvalifikovanej prvej pomoci, zabezpečenie miesta udalosti alebo odstraňovanie následkov živelných pohrôm, stavebných a prírodných katastrof, chemických a biologických ohrození sú len niektoré z najdôležitejších kompetencií, ktoré hasiči vykonávajú počas záchranných a hasičských akcií (Słodowik L., 2010, s. 24). Záchranné a hasičské akcie sa vykonávajú v tíme, v ktorom je hlavnou prioritou dôvera vo vlastnú posádku, dobrá komunikácia a rozdelenie úloh podľa existujúcich postupov, ako aj absolútna poslušnosť voči veleniu (Łuczak L., 1999, s. 10-11). Hasič vykonáva svoju prácu v zmenovom systéme, ktorý zahŕňa 24 hodín služby (práce) a 48 hodín odpočinku, pričom sa zachováva nepretržitosť služby. Pripravenosť na

výjazd k nehode sa udržiava nepretržite a záchranné i hasiace akcie sa vykonávajú cez deň aj v noci. Čas služby možno rozdeliť na tri základné etapy:

- prvá (8 hodín) – cvičenia, školenia, údržba vybavenia;
- druhá (8 hodín) – rekreácia a odpočinok;
- tretia (8 hodín) – pohotovostný režim.

Najčastejšie hasiči zasahujú v oblasti svojej domovskej jednotky. V prípade rozsiahlejších udalostí jednotky môžu byť vyslané do celej krajiny, a dokonca aj do iných krajín. Každý zásah je iný a je spojený s prijímaním rôznych rozhodnutí a záchranných činností. Práca hasiča sa označuje za veľmi náročnú, a to tak po fyzickej, ako aj psychickej stránke. Sprievodný stres v tejto profesii zvyčajne vyplýva z vedomia, že je vystavený strate vlastného zdravia a života, ako aj z pocitu zodpovednosti za bezpečnosť zranených pri záchranných a hasičských udalostiach (Pałęga M., Rydz D., 2018, s. 612). Službu v štruktúrach štátnej hasičskej služby možno vykonávať dvoma spôsobmi. Prvým je služba v jednej z inštitúcií, ktoré vzdelávajú v dennom systéme. Sú to takzvané aspirantské školy v Čenstochovej, Krakove a Poznani a Hlavná škola hasičskej služby vo Varšave, ktorá vzdeláva dôstojníkov. Druhým spôsobom je byť prijatý do niektorej z jednotiek štátnej hasičskej služby a absolvovať tam prípravnú službu. Každá z opísaných možností vstupu do radov hasičov je spojená s výberovým konaním, v ktorom sa uchádzač podrobuje hodnoteniu svojich schopností a predpokladov, ako aj stanoveniu svojej kvalifikácie a vhodnosti na výkon služby v štruktúrach (<https://www.drogaratownika.pl/jak-zostac-strazakiem>). Podrobné požiadavky, ktoré musí uchádzač spĺňať, sú uvedené v zákone o štátnej požiarnej službe (zákon... Zbierka zákonov 1991 č. 88, položka 400, v znení neskorších predpisov).

Identifikácia nebezpečenstiev, ktoré sa najčastejšie vyskytujú počas služby

Záchranné a hasičské akcie, ktoré vykonávajú hasiči, sú rôznorodé a vykonávajú sa v škodlivých podmienkach, ktoré sa rýchlo menia. Hasiči sú tak počas akcie vystavení rôznym rizikovým faktorom. Pracovné prostredie hasiča možno rozdeliť na faktory, ktoré môžu spôsobiť nehody, fyzikálne, chemické, biologické, ergonomické, psychosociálne a faktory organizácie práce.

Faktory, ktoré môžu spôsobiť nehody, sú: nízka koncentrácia kyslíka vo vzduchu, horúce povrchy, vzduch a plyny, ostré prvky, sklo a kov, padajúce prvky konštrukcie, nepohyblivé

vyčnievajúce prvky konštrukcie, klzký a nerovný povrch, práca vo výškach, práca s pneumatickým a elektrickým náradím, dopravné nehody pri jazde na podujatie, úraz elektrickým prúdom, chemické látky vznikajúce pri spaľovaní, plyn unikajúci zo zariadenia.

- fyzické faktory: vysoké a nízke teploty, nadmerný hluk;
- chemické faktory a prach: nedostatok kyslíka a otrava oxidom uhoľnatým pri požiaroch, chemické zlúčeniny pri chemických haváriách, oxidačné plyny z nádrží a technologických zariadení, penivé látky a iné dráždivé látky;
- biologické faktory: spôsobujú infekčné ochorenia prostredníctvom vystavenia zachránených ľudí a zvierat;
- ergonomické, psychosociálne faktory a faktory organizácie práce: zodpovednosť a zaistenie bezpečnosti obetí, uvedomenie si vlastného rizika, stres spojený s drastickými udalosťami, práca na 24/48 hodín denne, nadmerná námaha, preťaženie pohybového aparátu a celková únava (<http://archiwum.ciop.pl/10908.html>).

Hasič pri záchranných a hasiacich prácach je v najväčšej miere vystavený pôsobeniu toxických produktov horenia počas likvidácie nebezpečenstva vyplývajúceho z požiaru. Reakcia ľudského organizmu závisí od jeho vystavenia toxickým látkam v závislosti od fyzikálno-chemických vlastností prvkov, ktoré sa podieľajú na procese horenia, času vystavenia toxínu, spôsobu absorpcie a veľkosti prijatej dávky (Przybylski K., Wejman M., 2013, s. 71). Požiare sa vyznačujú veľkým množstvom rôznych horľavých materiálov, preto je ťažké určiť, aké škodlivé látky vznikajú počas procesu horenia (Sawicki T., 2004, s. 35). Medzi hlavné faktory ohrozujúce bezpečnosť hasiča pri požiaroch patria – toxické produkty horenia, tepelné žiarenie, zvýšená teplota, nedostatok kyslíka, znížená viditeľnosť, vyskytujúci sa hluk a poškodené konštrukčné prvky objektu. Výskyt jednotlivých faktorov závisí najmä od požiarnej situácie, dynamiky rozvoja požiaru, druhu a množstva horľavých materiálov, technických podmienok a protipožiarnych opatrení v budove. V situácii požiaru pôsobia aj nepriame faktory, t. j. stres zranených a záchranárov, posttraumatický stres, ochorenia nervového a dýchacieho systému či sekundárna kontaminácia po požiaroch (Guzewski P., Małozieć D., Wróblewska D. 2014, s. 527-528). Poškodenie zdravia hasiča závisí od toxicity kontaminantu, ako aj od cesty, ktorou sa kontaminant dostane do ľudského tela, i od dávky a množstva, ktorým je vystavený. Pri požiaroch vzniká zmes toxických látok, ktoré sú dráždivé a karcinogénne a ich zloženie sa mení v závislosti od podmienok požiaru a spaľovaných materiálov. Látky sa uvoľňujú vo forme častíc a niektoré produkty spaľovania majú okamžité nepriaznivé účinky na zdravie. Väčšina ostatných produktov požiaru sú prchavé organické zlúčeniny a polycyklické aromatické uhľovodíky, ktoré majú dlhodobé nepriaznivé účinky na zdravie. Pri práci hasiča sa vystavenie

nebezpečným zlúčeninám opakuje, a preto sa pravdepodobnosť dlhodobých ochorení časom zvyšuje (Nezávislá správa UCLan, 2021, s. 18). Pri likvidácii požiarov a iných lokálnych nebezpečenstiev sú hasiči vystavení zvýšenému riziku vzniku zhubných nádorov. Počas hasenia požiarov a záchranných operácií sú hasiči priamo vystavení rôznym nebezpečenstvám, ale ešte dlho po skončení akcie existuje riziko, že nebezpečné látky zasiahnu ľudské telo prienikom cez pokožku z kontaminovaného odevu. V stanovisku Medzinárodnej agentúry pre výskum rakoviny (IARC) z roku 2010 sa profesionálna expozícia hasičov označuje za pravdepodobne karcinogénnu a klasifikuje sa na úrovni skupiny 2B, ako látky pravdepodobne karcinogénne pre ľudí (<https://remiza.com.pl/dekontaminacja-po-raz-pierwszy-dostepna-w-polsce>).

Obrázok 1. Postoj Medzinárodnej agentúry pre výskum rakoviny (IARC) v hasičskej profesii

Stanowisko Międzynarodowej Agencji ds. Badań Nad Rakiem (IARC)

International Agency for Research on Cancer

Międzynarodowa Agencja ds. Badań Nad Rakiem (IARC), w roku 2010, oceniła narażenie zawodowe strażaka jako potencjalnie rakotwórcze dla człowieka – grupa 2B.

Ze względu na narażenie na:

Benzen

1,3-butadien

Benzo(a)piren

Formaldehyd

Powyższe związki chemiczne mają wpływ na powstawanie poniższych nowotworów:

Chłoniak niezłazniczy

Rak gruczołu krokowego (prostaty)

Rak jąder

Klasyfikacja IRAC

grupa 1: substancje rakotwórcze dla człowieka

grupa 2A: substancje prawdopodobnie rakotwórcze dla człowieka

grupa 2B: substancje możliwie rakotwórcze dla człowieka

grupa 3: substancje niemożliwe do zaklasyfikowania jako rakotwórcze dla człowieka

grupa 4: substancje prawdopodobnie nie rakotwórcze dla człowieka

Zdroj: Dekontaminacja pierwszy raz dostępna w Polsce. Remiza.pl: <<https://remiza.com.pl/dekontaminacja-po-raz-pierwszy-dostepna-w-polsce>> [dostęp. 10 lutego 2022].

Osobné ochranné pracovné prostriedky

Osobné ochranné prostriedky zahŕňajú vybavenie aj zariadenia, ktoré sú určené na nosenie alebo držanie pracovníkom. Ich hlavným cieľom je chrániť zamestnanca pred jednotlivými alebo viacerými rizikami, ktoré sa vyskytujú v pracovnom prostredí a majú negatívny vplyv

na jeho bezpečnosť a zdravie. Osobné ochranné prostriedky musia spĺňať niekoľko požiadaviek na ochranu zdravia a bezpečnosti používateľov (Rączkowski B., 2009, s. 899-900). Použitie osobnej ochrany je potrebné, ak nie je možné vylúčiť nebezpečenstvo a vyhnúť sa mu a primerane ho znížiť pomocou opatrení kolektívnej ochrany alebo vhodnej organizácie práce. Osobné ochranné prostriedky by mali byť prispôsobené spôsobom, ktorý zodpovedá existujúcemu nebezpečenstvu a nespôsobuje jeho zvýšenie počas používania, s prihliadnutím na príslušné podmienky nebezpečenstva na pracovisku. Do úvahy by sa mali brať aj ergonomické požiadavky a zdravotný stav pracovníka. Osobné ochranné prostriedky sú určené len na osobné použitie a spôsobom, ktorý je vhodný pre používateľa (tamtiež, s. 914). Prvky, ktoré chránia hasiča počas záchranných a hasiacich prác, sú vhodným vybavením. Pre prácu, ktorú vykonáva hasič, môžeme definovať 4 stupne ochrany:

- Úroveň I: základné prostriedky individuálnej ochrany, t. j. špeciálny odev, špeciálne rukavice, špeciálna obuv, protipožiarna kukla a protipožiarna prilba.
- Úroveň II: základné osobné ochranné prostriedky a prostriedky na ochranu dýchacích ciest.
- Stupeň III: ochrana vo forme iného ako špeciálneho odevu, napr. ochranný odev proti teplu, odev proti postriekaniu.
- Úroveň IV: ochrana vo forme úplnej izolácie od prostredia, napr. plynotesný odev (Antoniak P., 2019, s. 29). V roku 2021 boli vykonané konečné zmeny vzorov osobných ochranných prostriedkov hasiča, ktoré v súčasnosti pozostávajú z/zo špeciálneho odevu (bunda a nohavice), ľahkého špeciálneho odevu (ľahká bunda a ľahké nohavice), nákrčníka, páru päťprstých špeciálnych rukavíc, kožených hasičských topánok, hasičskej prilby, päťprstých technických rukavíc (nariadenie...Zbierka zákonov 2021 položka 1975).

Obrázok 2. Vzorok osobných ochranných prostriedkov hasičov zmenených a doplnených v roku 2021

Zdroj: Nariadenie ...Zbierka zákonov. 2021 položka 1975.

Hoci prirodzenú toxicitu produktov požiaru a ich fyzikálne vlastnosti nemožno počas hasenia kontrolovať, množstvo a dávku, ktorej sú hasiči vystavení, možno do určitej miery kontrolovať. Účelom osobných ochranných prostriedkov je znížiť alebo úplne obmedziť vystavenie hasiča toxickým účinkom produktov požiaru. Znečistené vybavenie stráca svoju ochrannú účinnosť a môže dokonca do určitej miery zvýšiť dávku toxických produktov požiaru, ktorým je hasič vystavený. Počas záchranných a hasičských prác je najčastejšie kontaminovaný povrch vybavenia a osobných ochranných prostriedkov, preto je dôležité ich pravidelne čistiť, aby kontaminácia neprenikla do materiálu. Zvyšujúca sa teplota počas práce hasiča má významný vplyv na rýchlosť prenikania škodlivín a špeciálny odev nechráni telo záchranára pred prístupom plyných častíc, ktoré vznikajú pri horení (nezávislá správa UCLan, 2021, s. 34-36).

Dekontaminácia hasiča po vystavení pôsobeniu toxickým produktom požiaru

Dekontaminácia je fyzikálny alebo chemický proces minimalizácie nepriaznivých účinkov kontaminovanej látky na ľudí, vybavenie, zariadenia a životné prostredie. Na základnú dekontamináciu v poľných podmienkach sa najčastejšie používa voda na odstránenie a zriedenie škodlivých látok. Pridanie mydla do vody urýchľuje rozklad chemických zlúčenín a uľahčuje aj odstraňovanie látok rozpustných v tukoch (Budziński Z., Jarosławska-Kolman K., Marciniak A., Michalska J. 2014, s. 1092-1093). Nesprávne použitie dekontaminačného postupu môže byť neúčinné a viesť k zbytočnému vystaveniu toxickým látkam. Zníženie vystavenia hasiča kontaminantom a produktom požiaru by sa malo považovať za dôležité, ale dekontaminácia by sa nemala vykonávať za každú cenu. Takéto konanie môže viesť k ešte väčšiemu poškodeniu tepelnej ochrany alebo primeranej hydratácie tela hasiča po zásahu. Celý proces dekontaminácie nesmie u záchranára prehlbovať únavu, ale odporúča sa ako základný úkon. Po záchranej a hasičskej akcii by sa kontaminované osobné ochranné prostriedky mali podľa možnosti vyčistiť na mieste s ochranou dýchacích ciest a pred opustením miesta udalosti. Tým sa minimalizuje sekundárne vystavenie akejkoľvek prchavej kontaminácii. Všetky OOP by mali byť na konci akcie zabalené do vriec s hrúbkou najmenej 6 mm, ktoré sa potom prelepia páskou alebo zviažu. Takto zabalené vrecia a vybavenie používané počas akcie by sa mali prepravovať mimo kabíny hasiaceho vozidla. Celý proces dekontaminácie je cyklicky sa opakujúca fáza, ktorá zahŕňa dekontamináciu

na ceste k udalosti, počas záchranných a hasiacich operácií, na ceste späť a po príchode do jednotky (Nezávislá správa UCLan, 2021, s. 51-55). Obrázok 3: Fázy procesu dekontaminácie pred, počas a po hasiacej operácii.

Zdroj: nezávislá správa UCLan s predslovom generálneho tajomníka FBU Matta Wracka. 2021: Minimalizácia vystavenia hasičov toxickým produktom požiaru. Okresowy raport najlepszych praktyk., s. 48.

Usmernenie o rámcových funkčno-technických požiadavkách na zariadenia hasičských staníc štátneho požiarneho dozoru definuje zásady garážovania vozidiel, skladovania osobných ochranných prostriedkov, údržby a dezinfekcie techniky, ako aj vymedzuje sociálne zariadenia s prihliadnutím na modul „čistý-špinavý hasič“ (Usmernenie o rámcových funkčno-technických požiadavkách na zariadenia hasičských staníc štátneho požiarneho dozoru, 2018). Správna dekontaminácia výstroja a osobných ochranných prostriedkov hasiča má zabrániť a kontrolovať šírenie škodlivých látok po návrate do jednotky. Malo by sa zabrániť prenášaniam odpadu a požiarneho odpadu po celej požiarnej stanici, aby sa znížilo sekundárne vystavenie hasičov potenciálnym toxickým látkam. To sa dá dosiahnuť určením príslušných zón v rámci jednotky, podobne ako pri určovaní dekontaminačných zón počas požiarnych a záchranných operácií (Nezávislá správa UCLan, 2021: 56-57).

Tabuľka 1. Označenie kontaminovaných zón v jednotke

	Poziom rizyka	Pomieszczenia	Funkcja
Strefa czerwona	Obszar brudny	Garaże Miejsca czyszczenia pojazdów Warsztaty Magazyn sprzętu Punkt nabijania butli APB Magazyn brudnych ŚOI Sala odpraw przed/po ćwiczeniach	Są to przede wszystkim obszary operacyjne. Najlepsza byłaby dekontaminacja u źródła, lecz strefa czerwona ma średnie ryzyko skażenia wtórnego lub narażenia na czynniki rakotwórcze. Opuszczając strefę czerwoną, nie powinno się mieć możliwości wejścia w strefę zieloną bez przejścia przez strefę przejściową (żółta) z możliwością umycia się i zmiany ubrania.
Strefa żółta	Obszar przejściowy	Toaleta/prysznice Szatnia Pralnia Przebieralnia Suszarnia Miejsce konserwacji APB Magazyny ogólny Magazyn środków czystości	Jest to przestrzeń przejściowa między strefami czerwoną, a zieloną, gdzie strażacy i personel mogą czyścić i usuwać zanieczyszczenia. Ryzyko narażenia na zanieczyszczenia lub czynniki rakotwórcze jest niskie. W tym obszarze można nosić ubranie bojowe.
Strefa zielona	Obszar czysty	Główne wejście Recepcja Pomieszczenia socjalne WC dla osób cywilnych Wejście dla pracowników Miejsce spotkań i biura Miejsce wyciszenia/kontemplacji Sale wykładowe Sale rekreacyjne Kuchnia/jadalnia Sypialnie Siłownia Sala komputerowa	Miejsca czyste w obrębie jednostki, w których przygotowuje się lub konsumuje żywność lub w których wykonywane są tylko czynności „czyste” np. prace biurowe. Nie należy nosić w nich ubrania bojowego. W miejscach tych nie powinno być ryzyka narażenia na skażenie substancjami rakotwórczymi.

Zdroj: niezależná správa UCLan s predslovom generálneho tajomníka FBU Matta Wracka. 2021: Minimalizácia vystavenia hasičov toxickým produktom požiaru, *Okresowy raport najlepszych praktyk*, s. 57.

Nehody počas služby a práce v štátnej hasičskej službe

Nehoda počas služby môže byť spôsobená ktorýmkoľvek z uvedených faktorov, ktoré ohrozujú hasiča jednotlivo, alebo môže byť dôsledkom viacerých z nich. Intenzita pôsobenia jednotlivých faktorov závisí od technických ochranných opatrení, ako aj od psychického a fyzického stavu hasiča (Sawicki T., 2004, s. 35). Práva zamestnanca a povinnosti zamestnávateľa sú obsiahnuté v Zákonníku práce, ktorý upravuje základné zásady a podmienky práce (zákon č...Zbierka zákonov 1974, č. 24, položka 141, v znení neskorších predpisov). Na druhej

strane, podrobné podmienky bezpečnosti a hygieny služby hasičov štátnej hasičskej služby zohľadňujú tieto požiadavky z hľadiska:

- bezpečnosti a hygieny služby v objektoch určených pre záchranné a hasičské jednotky štátneho hasičského zboru,
- hasičov, či sú vybavení prostriedkami osobnej ochrany
- zdravotnej ochrany hasičov počas záchranných akcií, cvičení a výcviku
- bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci počas záchranných akcií, cvičení a školení (nariadenie ministra práce a sociálnej politiky 2021, bod 1681).

Hlavný veliteľ štátneho hasičského zboru je povinný chrániť zdravie a život hasičov počas ich služby a jeho úlohou je zabezpečiť bezpečné a hygienické pracovné podmienky. Na splnenie tejto povinnosti je potrebné identifikovať a kategorizovať faktory, ktoré sa môžu vyskytnúť a vystaviť záchranárov riziku pracovných úrazov alebo chorôb z povolania. Bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci je stav podmienok, ako aj organizácia práce a správania zamestnancov, ktoré zabezpečujú požadovanú úroveň bezpečnosti ich zdravia a života pred nebezpečenstvami prítomnými v pracovnom prostredí (Siemiątkowski P., 2014, s. 77). Pracovný úraz je náhla udalosť, ktorá je spôsobená vonkajšou príčinou, ktorá spôsobila smrť alebo zranenie osoby pri výkone práce, alebo s ňou priamo súvisela (Wieczorek Z., 2009, s. 53). Nehody sú nežiaduce a neplánované udalosti. V dôsledku nedostatočnej kontroly nad priebehom celej udalosti, ktorá ohrozuje ľudský život alebo zdravie, môže dôjsť k zraneniu, ublíženiu na zdraví, strate majetku alebo v najhoršom prípade k smrti (Koradecká D., 1999, s. 706).

Tabuľka 2. Záchranné akcie a nehody počas týchto akcií v období 2015-2020

Rok	Akcie ratownicze		Ratownicy PSP uczestniczący w akcjach ratowniczych		Wypadki strażaków PSP podczas akcji		Poszkodowani w wypadkach strażacy	
	Liczba	% przyrost/spadek do roku poprzedniego	Liczba	% przyrost/spadek do roku poprzedniego	Liczba	% przyrost/spadek do roku poprzedniego	Liczba	% przyrost/spadek do roku poprzedniego
2015	489 881	+24,1	1 767 869	+13,1	500	+22,5	504	+23,2
2016	446 819	-8,8	1 688 500	-4,5	460	-8,0	470	-6,8
2017	519 902	+16,4	1 848 573	+9,5	507	+10,2	520	+10,6
2018	502 055	-3,4	1 941 032	+5,0	476	-6,1	487	-6,3
2019	512 514	+1,22	2 026 766	+7,9	512	+7,6	520	+6,8
2020	583 252	+13,8	2 013 050	-0,68	376	-36,2	385	-35,06

Zdroj: Narodny hasičský informačný bulletin 2020. Gov.pl: <<https://www.gov.pl/web/kgpsp/biuletyny-informacyjne-psp---roczne>> [dostup 10 lutego 2022 r.].

Na základe údajov (Tabuľka 1) a vykonanej analýzy možno konštatovať, že v období rokov 2015-2020 sa najviac nehôd stalo pri záchranných a hasičských akciách v roku 2019, najmenej v roku 2020. Nehodovosť počas záchranných akcií závisí od počtu akcií a počtu záchranárov, ktorí sa na nich zúčastňujú. Ako vidno, počet záchranných a hasičských akcií sa každoročne zvyšuje, takže sa zvyšuje aj počet záchranárov, ktorí sa na akciách zúčastňujú. V rokoch 2015-2019 možno konštatovať, že nehodovosť vo vzťahu k počtu akcií a záchranárov, ktorí sa na nich zúčastňujú, zostáva na podobnej úrovni. Na druhej strane, v roku 2020 bude evidentný pokles nehodovosti, a to napriek tomu, že počet zásahov sa každoročne zvyšuje v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi (<https://www.gov.pl/web/kgpsp/biuletyny-informacyjne-psz---roczne>).

Zhrnutie

Služba v radoch štátnej hasičskej služby ako hasič je náročná na fyzickú aj psychickú námahu. Počas záchranných a hasičských akcií je hasič vystavený stresu, ktorý najčastejšie vyplýva zo strachu zo straty vlastného zdravia alebo života. Hrozby, ktoré sa môžu vyskytnúť počas jedného celého dňa služby, závisia od typu udalostí, ku ktorým je konkrétna jednotka vyslaná. Hasič je počas záchranných a hasičských akcií vystavený mnohým faktorom, ktoré spôsobujú riziko nehody, ako aj fyzikálnym, chemickým, biologickým, ergonomickým alebo psychosociálnym faktorom. Po analýze nehodovosti hasičov, ktorí sa zúčastňujú na záchranných a hasičských akciách, možno jednoznačne konštatovať, že štátna hasičská služba každoročne eviduje čoraz viac zásahov. Za posledných niekoľko rokov zostala nehodovosť hasičov na podobnej úrovni, pričom v roku 2020 bol zaznamenaný výrazný pokles. Nedávne zmeny v oblasti osobných ochranných prostriedkov výrazne zvýšili bezpečnosť hasičov z technického hľadiska, ako aj z hľadiska zdravotnej prevencie. Samotná zmena sfarbenia na piesok spôsobila, že nahromadené nečistoty, ktoré sú výsledkom pôsobenia produktov horenia počas požiaru, sú na špeciálnom odevu lepšie viditeľné. Špinavé oblečenie viditeľné voľným okom si používateľ čistí častejšie. Vymedzenie špinavej, prechodnej, čistej zóny a značný dôraz na proces dekontaminácie pred, počas a po záchrannej a hasičskej akcii, výrazne znižuje šírenie toxínov v priestore veliteľstva, záchranných a hasičských jednotiek. V súčasnosti je rozsah predmetu pracovnej zdravotnej prevencie jedným z hlavných faktorov určujúcich bezpečnosť zamestnanca. Podpora zdravých návykov definujúcich vystavenie faktorom súvisiacim s hasičskou profesiou by sa mala prezentovať nielen

počas školení o zdraví a bezpečnosti služby, ale mala by sa aj implementovať a zahrnúť do systematického kurzu odbornej prípravy. Pravidelné školenia a vedomosti získané hasičom v oblasti zdravotnej profylaxie s osobitným zreteľom na dekontamináciu po kontakte s produktmi požiaru určite zvýšia jeho bezpečnosť pred, počas a po záchranej a hasičskej akcii a po návrate do domovskej jednotky. Hasič si musí byť vedomý nebezpečenstiev, ktoré sa môžu vyskytnúť počas jeho služby, a mať potrebné znalosti, vďaka ktorým výrazne zníži možnosť ich výskytu.

Literatúra

1. Antoniak P. 2019: *Zagrozenie chorobami nowotworowymi strażaków w akcjach ratowniczych*. „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach”, nr 1(15).
2. Národný hasičský informačný bulletin 2020. Gov.pl: <https://www.gov.pl/web/kgpsp/biuletyny-informacyjne-ppsp---roczne> [dostup 10 lutego 2022 r.].
3. Budziński Z., Jarosławska–Kolman K., Marciniak A. i Michalska J. 2014: *Dekontaminacja wstępna w Pragmatyce Państwowej Straży Pożarnej*. „Logistyka”.
4. Dekontaminacja po raz pierwszy dostępna w Polsce. Remiza.pl: <https://remiza.com.pl/dekontaminacja-po-raz-pierwszy-dostepna-w-polsce> [dostup 10 lutego 2022 r.].
5. Ferenc A. 2006: *Zintegrowany system ratowniczy w Polsce*, Kraków.
6. Guzewski P., Małozieć D. i Wróblewski D. 2014: *Czerwona księga pożarów*, Józefów. Jak zostać strażakiem. Drogaratownika.pl: <https://www.drogaratownika.pl/jak-zostac-stra-zakiem> [dostup 10 lutego 2022 r.].
7. Koradecka D. 1999: *Skutki zagrożeń w procesach pracy*, Warszawa.
8. Łuczka T. 1999: *Dobór do zawodów trudnych i niebezpiecznych*. „Bezpieczeństwo pracy nauka i taktyka”, nr 2.
9. Małysz F. 2008: *BHP w zakładzie pracy Tom II*, Warszawa.
10. Międzynarodowa karta charakterystyki zagrożeń zawodowych. Ciop.pl: <http://archiwum.ciop.pl/10908.html> [dostup 10 lutego 2022 r.]
11. Nezávislá správa UCLan s predslovom generálneho tajomníka FBU Matta Wracka 2021: *Minimalizacja narażenia strażaków na toksyczne produkty pożarowe. Okresowy raport najlepszych praktyk*.
12. Pałęga M. i Rydz D. 2018: *Identyfikacja zagrożeń i analiza poziomu wypadkowości na stanowisku pracy strażaka*. „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie”, nr VI.

13. Przybylski K. i Wejman M. 2013: *Identyfikacja zagrożeń na stanowiskach pracy strażaków zawodowych*. „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej”, nr 59.
14. Rączkowski B. 2009: *BHP w praktyce*, Gdańsk.
15. Nariadenie ministra vnútra a správy z 31. augusta 2021 o podrobných podmienkach bezpečnosti a hygieny služby hasičov Štátného hasičského zboru (Zbierka zákonov 2021, položka 1681).
16. Nariadenie ministra vnútra a verejnej správy z 29. septembra 2021 o uniformách hasičov Štátnej požiarnej služby (Zbierka zákonov 2021 položka 1975).
17. Sawicki T. 2004: *Czynniki zagrażające bezpieczeństwu strażaków w warunkach pożaru*. „Bezpieczeństwo pracy”, nr 7-8.
18. Siemiątkowski P. 2014: *Ocena ryzyka zawodowego 2012*, Warszawa.
19. Słodowik L. 2010: *Narażeni na stres*. „Przegląd Pożarniczy”, nr 1.
20. Zákon z 24. augusta 1991 o štátnej požiarnej službe (Zbierka zákonov 1991 č. 88, položka 400, v znení neskorších predpisov).
21. Zákon z 26. júna 1974 Zákoník práce (Zbierka zákonov 1974 č. 24, položka 141, v znení neskorších predpisov)Wieczorek Z. 2009: *Bezpieczeństwo i higiena pracy*, Warszawa.
22. Usmernenie o rámcových funkčných a výkonových požiadavkách na objekty hasičských staníc štátneho požiarneho dozoru. 2018: Veliteľstvo štátnej hasičskej služby, Varšava.

Dagmara Górecka

Akademia WSB

Vyrastanie v „toxickej“ rodine. Deficity rozpoznávania v detstve a následné fungovanie dospelých detí alkoholikov

Growing up in a „difficult” home. Deficit of appreciation in childhood and later functioning of ACA

Abstrakt

Článok je inšpirovaný problematikou situácie detí vyrastajúcich v rodinách postihnutých závislosťou od alkoholu v súvislosti s kategóriou uznania Axela Honnetha. Autor začína načrtnutím samotnej problematiky, a tým aj aktuálnosti témy, prechádza k samotnej koncepcii A. Honnetha a popisu fungovania rodiny. Honnethovu koncepciu a na opis fungovania rodiny s problémom s alkoholom a miesta, ktoré v tejto rodine zaujímajú deti. V poslednej kapitole sú uvedené spôsoby fungovania a charakteristiky mnohých ľudí vychovávaných v rodinách s týmto problémom, hoci, ako bolo naznačené, nie sú rovnaké pre celú skupinu. Táto analýza vedie k záveru, že deficit uznania významných osôb, najmä rodičov voči svojim deťom, ktorý sa vyskytuje v rodinách, kde je problémom alkoholizmus, spôsobuje zmeny vo vnímaní seba samého, svojej hodnoty, prežívania a prežívania životných situácií, ako aj iných ľudí a vzťahov s nimi. Nedostatok uznania ich pripravuje o možnosť naplno prežívať život a cítiť plné uspokojenie zo vzťahu s druhým človekom a vedie ich k tomu, že neustále hľadajú potvrdenie svojej vlastnej hodnoty v očiach druhých..

Kľúčové slová: boj o uznanie, deficit uznania, dospelé deti alkoholikov, utrpenie dospelých detí alkoholikov, dysfunkčná rodina, závislosť rodičov, hľadanie potvrdenia, sebaúcta.

Abstract

The article was inspired by the problem of the situation of children who were growing up in families suffering from alcohol addiction in relation to the appreciation category of Axel Honneth. The work was showed the functioning of these people in adult life in the light of the concept of appreciation, which speaks of the effects of appreciation and the lack of appreciation. The author starts by outlining

the outline of the problem itself, and thus the importance of the topic, then moving on to the very concept of A. Honneth and the description of the functioning of a family with an alcohol problem and the places occupied by children in this family. In the last chapter, the ways of functioning and features characteristic of many people growing up in homes with this problem were presented, although, as it was noted, they are not the same for the whole group. This analysis leads to the conclusion that the deficit of appreciation of significant people, in particular parents towards their children, which occurs in families with the problem of alcoholism, causes changes in the perception of oneself, one's worth, experiencing life situations and other people and relationship with them. Deficit of appreciation deprives you of the possibility of living life fully and feeling full satisfaction from being in a relationship with another person and leads to a constant search for confirmation of one's own value in the eyes of other people.

Keywords: fight for appreciation, deficit of appreciation, Adult Children of Alcoholics, suffering of Adult Children of Alcoholics, dysfunctional family, parental addiction, seeking confirmation, self-esteem

Úvod

V súčasnosti sa témou biografie, vlastností a správania či vytvorenej reprezentácie sveta detí z dysfunkčných rodín zaoberajú sociálne aj humanitné disciplíny. To zahŕňa hľadanie príčin situácie, v ktorej sa deti vyrastajúce v týchto rodinných prostrediach nachádzajú, ako aj štúdium ich životných príbehov, ich biografie v širšom zmysle slova. Sú povzbudzovaní, aby hovorili o svojom živote, o tom, čo zažili ako deti a ako to ovplyvnilo ich dospelý život. Mnohé takéto vyjadrenia alebo dokonca celé príbehy možno nájsť v mnohých publikáciách známych terapeutov, ktorí vydávajú vlastné publikácie, kde uvádzajú a rozoberajú prípady, s ktorými sa stretli pri svojej práci v tejto oblasti. A niekedy dokonca aj to, ako terapia prebiehala a čo týmto ľuďom umožnilo oslobodiť sa od traumatizujúcej minulosti. V súčasnosti existuje aj mnoho publikácií, či už v tradičnej alebo elektronickej podobe, ktorých autormi sú samotné deti, ktoré vyrastali v rodinnom prostredí s určitým deficitom. Píšu o svojich zážitkoch, spomínajú na konkrétne situácie, emócie, ktoré v tom čase pociťovali, správanie členov rodiny alebo ľudí, s ktorými v tom čase boli. Svoj hlas vyjadrujú aj na internete, na mnohých fórach, blogoch, sociálnych sieťach a profiloch, ktoré si často vytvárajú, aby ostatným porozprávali svoj príbeh alebo proces terapie, ktorým prešli.

Všetky tieto aktivity a publikácie, s ktorými sa autorka stretla, ju priviedli k tomu, aby sa zaoberala problematikou rodinných vzťahov a rozpoznávaním v týchto vzťahoch a jeho nedostatkom v dysfunkčných rodinách, najmä v rodinách, v ktorých sa vyskytuje problém závislosti jedného alebo oboch rodičov od alkoholu. Nemožno tu opomenúť ani ďalšie dysfunkcie, s ktorými sa môže výskumník tejto témy stretnúť. Vo svojom článku by som však

chcela poukázať na rodiny s problémami s alkoholom, v ktorých vyrastali a vyrastajú deti, pretože sa mi to zdá zatiaľ najlepšie načrtnuté v kontexte súčasnej literatúry týkajúcej sa problematiky závislostí vyskytujúcich sa v rodinnom systéme.

Autorka sa vo svojich úvahách zamýšľa nad tvrdením, ktoré sa objavuje v súčasných publikáciách a hovorí, že deti z rodín, kde jeden alebo obaja rodičia boli závislí od alkoholu, stále hľadajú uznanie a jasné prijatie druhých, ktoré sa prejavuje v potvrdení ich hodnoty, že sú dôležité a zaslúžia si nezištné dobro a lásku. Je to zrejme aj z publikácií o fungovaní týchto ľudí v citových vzťahoch. Môžeme tam nájsť okrem iného aj tvrdenia, že takíto ľudia majú často nedostatok viery v zámernú lásku blízkych a neustále hľadajú dôkazy tejto lásky (Bobkowicz-Lewardowska L., 2013, s. 120). Preto sa kategória uznania, ktorá je rozpracovaná v nasledujúcej časti, javí ako mimoriadne dôležitá pre uskutočnené úvahy. V štúdiu je tiež prijatý termín DDA, ktorý je skratkou výrazu Adult Children of Alcoholics a je označením pre syndróm dospelého dieťaťa alkoholika. Často sa chápe aj ako súbor vlastností vyplývajúcich z výchovy v rodine s problémami s alkoholom, hoci v súčasnosti sa vedci rozchádzajú a diskutujú o existencii tohto syndrómu a samotnom pomenovaní. Napríklad, ako uvádza vo svojej dizertačnej práci D. A. Dolata, nie je zástancom definovania ľudí vyrastajúcich v rodinách s problémami s alkoholom ako syndrómu dospelého dieťaťa alkoholika, pretože podľa nej samotná výchova v tomto rodinnom prostredí nemusí nevyhnutne determinovať výskyt viacerých porúch vo fungovaní, nadväzovaní vzťahov či výskyt iných ťažkostí, preto nepredpokladá v tejto veci existenciu špecifického syndrómu (Dolata D., 2019, s. 160).

Táto téma je dôležitá, pretože v kontexte súčasných publikácií v tejto oblasti, ktoré poukazujú na charakteristiky, ktoré majú ľudia s DDA, ich utrpenie, fungovanie v citových vzťahoch, autorka nenašla uspokojivú artikuláciu správania týchto ľudí zameraného na získanie akceptácie, uznania, až spoločenského schválenia. Na mnohých fórach alebo blogoch sa však táto téma živo rozoberá vo výpovediach ľudí, ktorí prežívajú ťažkosti detstva so závislým rodičom alebo rodičmi. Nechcem tu spochybňovať opodstatnenosť aspektov takéhoto sebedomia, ktoré nepochybne súvisí s otázkami uznania a akceptácie alebo nedôvery a celého radu ďalších presvedčení a správania, ktoré sú v súčasnosti v literatúre pomerne široko uvádzané. Cieľom tohto článku je však upriamiť pozornosť na kategóriu uznania pri vysvetľovaní príčin formovania presvedčení o sebe a iných, biografických skúseností a formovania osobitnej individuálnej identity. Tento článok je prehľadom, akýmsi pokusom upozorniť na diskutovanú problematiku a môže byť aj úvodom do ďalšieho uvažovania o problematike rozoberania dospievania a fungovania dospelých detí alkoholikov v kategórii uznania a jeho nedostatku.

Čo je to uznanie? Súčasná koncepcia uznania vo vzťahu k jednotlivcovi a rodine

Na začiatku diskusie o uznaní je potrebné načrtnúť a definovať, čo je to uznanie a ako vzniká. Koncepcia, ktorá plne odráža podstatu uznania v jeho mnohostrannom rozmere, je teória Axela Honnetha, vytvorená v roku 2012. a ja si ju osvojím ako vedúcu pre ďalšie poznámky. Táto teória, ako píše M. Nowak- Dziemianowicz vo svojej publikácii, je v tom čase normatívnou koncepciou, ktorá obsahuje pokus o definovanie aktuálnych spoločenských procesov. Táto teória sa tiež opisuje ako alternatíva k neoliberalnému vidaniu moderného sveta, ktoré zahŕňa sociálne väzby, vzťahy a bytie s druhým človekom. V kategórii uznania sa nachádza základná potreba každej ľudskej bytosti, potreba, s ktorou sa rodíme. Uznanie je nevyhnutné pre proces sebarealizácie jednotlivca, jeho rozvoj a formovanie jeho identity. Človek nikdy nemôže existovať sám. Existujeme len vďaka iným ľuďom a ich uznaniu. Do tejto kategórie patria aj konkrétne postoje, prejavy týchto postojov, prostredníctvom ktorých môže dôjsť k uznaniu. Patria k nim uznanie, rešpekt a úcta k druhej osobe. Bez výskytu týchto postojov nemôže dôjsť k uznaniu, potom dochádza k nedostatočnému uznaniu, čo vedie k odlišnej konštrukcii vlastnej identity, založenej na rôznorodých sociálnych praktických (Nowak-Dziemianowicz M., 2018, s. 1, 2, 7).

Koncepcia Axela Honnetha, ktorý sa vo svojej teórii odvoláva na Hegelovu filozofiu a v nadväznosti na neho tiež predpokladá, že exklúzia a vylúčenie sociálnych nerovností je vpísané do kontinuálneho procesu socializácie (Michalski R., 2012, s. 137). Je svojím spôsobom víziou zahŕňajúcou spoločnosť s jej dynamickými procesmi a rozdeleniami. Autor však vo svojich predpokladoch poukazuje aj na kategóriu uznania vo vzťahu k individuálnemu aspektu. Osobitný rozmer tu má uznanie individuálnej skúsenosti, jej prežívania a stavu, v ktorom sa jednotliviec nachádza, pre širšie chápané formovanie ďalších sociálnych procesov a vývoja. Ako uvádza M. Nowak- Dziemianowicz, intersubjektivita je v tejto teórii veľmi dôležitá. Na základe intersubjektivity sa podľa Honnetha vytvárajú vzťahy, v ktorých dochádza k uznaniu, a to v takých sférach, ako je rodina, hospodárstvo a právo (Nowak- Dziemianowicz M., 2018, s. 8). V tomto článku sa autorka zamýšľa a uvažuje nad prvou z uvedených sfér, keďže práve v tejto sfére sa uskutočňuje uznanie alebo jeho nedostatok pochádzajúci od významných ľudí a ako predpokladá, odráža sa v ďalšom živote. Z hľadiska uvažovania o kategórii uznania vo vzťahu k rodinnému systému kľúčovú úlohu zohráva spoločenstvo, ktorým je v tomto aspekte rodina. S odvolaním sa na Honnethovu teóriu sú to hodnoty zdieľané komunitou, ktoré sú odkazom na pojem intersubjektívneho uznania, na ktorom sú založené

determinanty sebarealizácie a dosiahnutia individuálnej identity jednotlivca (Lubowicka G., 2017, s. 41).

V rade týchto predpokladov nie je možné nepoukázať na proces, v ktorom dochádza k správne formovaniu zmyslu individuálnej subjektivity. Uznanie tu závisí od iných, ktorí sú „tí druhí“, ktorí robia akési hodnotenie výkonov jednotlivca a tiež hodnotia jeho hodnotu, istým spôsobom ju „pridelujú“ (Lubowicka G., 2017, s. 44). Vo vzťahu k rodinnému spoločenstvu budú týmito hodnotiteľmi významné osoby, t. j. príbuzní: rodičia, starí rodičia atď. Podľa Hegela a v jeho nadväznosti, aj podľa Honnetha, sa subjektívna identita vytvára internalizáciou uznania, ktorú poskytuje iná osoba. Ako zdôrazňuje Hegel, na to, aby človek mohol uznať sám seba ako subjektívneho a hodnotného, je potrebné, aby bol uznaný inou osobou a idea uznania úzko súvisí s ideou subjektivity jednotlivca. Jednotlivec sa tak prostredníctvom vlastnej internalizácie poznania stáva subjektívnym. Tento proces je výsledkom individuálnej skúsenosti, ale nemohol by sa uskutočniť bez prítomnosti iných ľudí. Identita jednotlivca a jej formovanie teda do veľkej miery závisí od ľudí, s ktorými je jednotlivec v kontakte, ktorí sú mu k dispozícii a s ktorými je možné komunikovať. Identita sa teda formuje prostredníctvom ľudí, ktorí svojou vlastnou identitou uznávajú identitu jednotlivca, s ktorým sú v interakcii (Lubowicka G., 2017, s. 44).

Uznanie v rodinnej oblasti sa odohráva v oblasti intimity a lásky, kde sú vzťahy založené na vzniku silných citových väzieb. Uznanie v tomto aspekte je možné vďaka všímavosti, rozpoznaní, pomenovaniu a pochopeniu potrieb členov rodiny. Rodina je primárnou štruktúrou pre vznik uznania a až po skúsenosti s uznaním v rodine je človek schopný vnímať a chápať potreby a perspektívu druhého človeka. Práve vďaka schopnosti vidieť inú perspektívu, než je naša vlastná, sme schopní získať sociálne kompetencie, ako aj učiť sa o sebe navzájom (Nowak-Dziemianowicz M., 2018, s. 9).

Fungovanie rodiny alkoholikov

Na ilustráciu kategórie uznania a jeho nedostatku vo vzťahu k rodinám postihnutým závislosťou od alkoholu, v ktorých aspoň jeden rodič alebo druhá osoba užíva alkohol spôsobom, ktorý sa označuje za škodlivý, nemožno nespomenúť systém, ktorým je rodina. Rodina je primárnym výchovným prostredím, v ktorom sa formuje osobnosť, individuálna identita a primárna socializácia mladého človeka. Rodina sa najčastejšie opisuje systémovo, pričom správne fungujúca rodina je trvalý, otvorený a flexibilný systém (Lowe, Foxcroft

a Sibley 2000, s. 65). Ak hovoríme o rodine ako o systéme, berieme do úvahy jej vzájomné vzťahy v procesoch komunikácie, činnosti a spolupráce, vrátane vzájomne závislých osôb (párov a ich detí), ktoré sú spojené citovým putom a spôsobom konania, čo vedie k uspokojovaniu potrieb celého systému, ako aj každého z jeho členov.

S. Kawula poukazuje na to, že rodina môže mať mnoho znakov, ktoré môžu predstavovať hrozbu pre bezpečný a správny vývoj všetkých členov rodiny. Ako píše, návykové spôsoby regulácie vlastného alebo rodinného života sú súčasťou správania, ktoré má vplyv na nesprávne udržiavanie vzorcov, formovanie osobnosti, ako aj na výchovu detí. Takéto rodiny autor tiež klasifikuje ako rizikové rodiny (Kawula S., 2011, s. 14).

Ak hovoríme o rodine s deficitmi, nie je možné zhruba opísať fungovanie tohto rodinného systému. Preto uvediem, čo je rodina a ako táto sociálna jednotka funguje v prípade, že sa v nej vyskytne problém so závislosťou. Nižšie sa autor pokúsil charakterizovať rodinu postihnutú problémom závislosti od alkoholu, aby ďalej ukázal, ako takáto rodina funguje v kontexte kategórií poznania medzi jej členmi, najmä deťmi, ktoré v nej vyrastajú.

Veľmi dôležitými znakmi, ktoré sa môžu a najčastejšie sa vyskytujú v rodinách s problémami s alkoholom, ako na to upozorňuje J. Mellibruda, sú udalosti a správanie členov rodiny, vďaka ktorým je jej fungovanie poznačené určitým vzorcom správania, konania členov rodiny. Často ide o „uzavretú“ rodinu, čo znamená, že jej členovia žijú v určitej izolácii od vonkajšieho sveta a neudržiavajú sociálne kontakty s ľuďmi mimo rodiny. Ak sa takéto kontakty vyskytnú, sú zvyčajne povrchné. V týchto vzťahoch prevláda zdanlivosť a chýba im skutočná úprimnosť. Takáto rodina má navyše problém požiadať o pomoc aj ľudí mimo najbližšej rodiny, jej členovia najčastejšie nikoho o pomoc nežiadajú. Ďalším znakom, ktorý je veľmi dôležitý pre daný problém, je nedostatok rozhovorov o probléme medzi príbuznými. Skresľujú realitu tým, že otvorene nenazývajú pocity, potreby, stavy, myšlienky a emócie, ktoré sa objavujú. Taktiež nehovoria otvorene o probléme s alkoholom a najčastejšie o iných - súčasne existujúcich problémoch. Tretím faktorom je existencia nerovnováhy vo vzťahu vzájomnosti medzi členmi rodiny. Ide o situáciu, v ktorej sa príbuzní buď úplne sústredia na seba a ignorujú potreby a problémy ostatných členov, alebo dochádza k nadmernému ochranárskemu správaniu (Powierza M., 2010, s. 2).

Rodina alkoholikov, známa aj ako rodina s problémom s alkoholom, je najčastejším príkladom dysfunkčnej rodiny. Je založená na abnormálnom systéme fungovania, ktorý zahŕňa základné funkcie v oblasti rodičovstva a vzájomných manželských alebo partnerských vzťahov, socializácie a emocionálnych procesov. Namiesto vzorcov spoločensky prijateľného správania poskytuje rodina alkoholika vzorce asociálneho, neprijateľného správania, ktoré

sa niekedy vyznačuje aj kriminalitou. Táto rodina sa vyznačuje tým, že aspoň jeden z jej členov nekontrolovane a nadmerne pije a vzorec správania spojený so závislosťou má deštruktívny vplyv na celé fungovanie rodinného systému (Štajner A., 1995, s. 42).

Pri opise fungovania rodiny s problémom s alkoholom jej J. Bradshaw prisúdil určité charakteristiky. Poukazuje na nedostatok intimity, ktorý sa prejavuje v pocite hanby, pretože deti z takýchto rodín sa veľmi často hanbia za svoj pôvod; pevné a rigidné roly; nejasné hranice medzi členmi rodiny, čo naruša schopnosť cítiť emócie vo vzájomnej harmónii. Členovia rodiny cítia to, čo cítia ostatní ľudia v rodine, čo vedie k situácii, že dospelé deti alkoholikov majú často vyššiu úroveň empatie; neschopnosť uspokojiť vlastné potreby, kvôli potrebe obetovať seba a afekt v prospech blízkych (Bradshaw J., 1994, s. 59-61).

Rodina s problémom s alkoholom sa okrem boja so závislosťou môže vyrovnávať aj s tým, že systém je nefunkčný, o čom svedčia vlastnosti, ktoré spomína Bradshaw – s konfliktami medzi jej členmi, niekedy aj s páchaním trestnej činnosti, duševnými chorobami a poruchami a často aj so zlými materiálnymi a životnými podmienkami. Samozrejme, nejde o zovšeobecnenie, pretože závislosť od alkoholu a sprievodné javy postihujú aj rodiny v sociálne a ekonomicky vysoko fungujúcich prostrediach a každá rodinná situácia je úplne iná, ako píšem ďalej vo svojich úvahách.

Je však nesporné, že alkoholizmus vyskytujúci sa v rodinách klasifikovaných ako patologické prostredie je spojený s oveľa širším spektrom negatívnych dôsledkov, pokiaľ ide o jeho vplyv na členov rodiny. Je to spôsobené nedostatkom alebo veľmi nízkou úrovňou vzdelania, obmedzeniami spôsobenými samotnou príslušnosťou k prostrediu, nízkym ekonomickým a sociálnym postavením.

Alkoholizmus v rodine pijana je proces, ktorý sa vyvíja a môže sa aj zväčšovať a rásť. Rodina alkoholika teda nie je konfrontovaná s náhodnou udalosťou, ktorá by zahŕňala trestný čin prekročenia bezpečnej normy pitia alkoholu. Stať sa alkoholickou rodinou je proces, ktorý má začiatok a pokračovanie, ale nie vždy koniec. Ako píše Z. Gaš, ide o proces, počas ktorého sa do rodiny zavádza alkohol, v dôsledku čoho sa užívanie alkoholu jednou alebo viacerými osobami stáva základným princípom organizujúcim a formujúcim život rodiny. V dôsledku toho si jedného dňa rodina všimne, že celý jej život sa točí okolo alkoholu (Gaš Z., 1993, s. 30-31).

V dôsledku uvedomenia si členov rodiny, že alkohol je neoddeliteľnou súčasťou rodiny a diktuje pravidlá, dochádza u členov rodiny k opatreniam na podporu rovnováhy rodinného systému. Správanie pijúceho človeka do istej miery určuje rodinný vzťah. V snahe prispôbiť sa situácii môžu členovia rodiny alkoholika vyvinúť tendencie udržiavať pitie závislej osoby alebo vyvinúť stratégie na zvládnutie aktuálnej situácie (Kłodecki A., 1990, s. 84).

Vymaniť sa z alkoholické rodiny je veľmi ťažká úloha, okrem iného aj kvôli rigidným a pevným nespochybniteľným pravidlám, ktoré v nej prevládajú. Hlboko zakotvená kontrola, vzájomné obviňovanie, pocit viny a časté popieranie problémov vytvárajú ilúziu normálneho, relatívne dobrého života. Časté je aj odmietanie hraníc vlastnej osoby v záujme udržania rodinného systému, čo sa rovná odmietaniu vlastnej identity, ktorá sa v týchto podmienkach v prípade dieťaťa začína formovať trochu inak.

Fungovanie dieťaťa v rodine alkoholika

Rast a dospievanie je obdobím prehlbovania sebapoznania, hľadania zmyslu vlastnej existencie. Je to čas spoznávania vlastnej identity. Rodina je základnou jednotkou a skupinou, ktorá ako prvá začína proces výchovy dieťaťa. Malo by obohacovať jeho život, poskytovať mu pocit bezpečia, uspokojovať jeho základné biologické, psychologické a materiálne potreby a poskytovať mu oporu v ťažkých chvíľach.

Alkoholizmus rodičov má negatívny vplyv na formovanie pocitu identity dieťaťa, na jeho hierarchiu hodnôt a na sociálne interakcie. Starostlivosť znamená srdečnosť, láskavosť a podporu pri dosahovaní cieľov, zatiaľ čo kontrola znamená dohľad, dôslednosť a disciplínu. V alkoholické rodine dochádza k neprispôsobeniu výkonu rodičovských funkcií potrebám dieťaťa, čo môže výrazne ovplyvniť a prehľbiť osobné problémy detí a konflikty vo vnútri rodiny. Pomerne vysoké percento mladých adolescentov reaguje na pitie alkoholu svojich rodičov extrémnymi formami vzbury alebo uzavretia sa do seba, ktoré môžu byť priamo spojené s rizikovým správaním, t. j. záškoláctvom, útekmi z domu, užívaním alkoholu, drog či sebapoškodzovaním. Vyskytujú sa aj postoje úplného stiahnutia sa a opustenia seba samého.

Vyrastanie v alkoholické rodine núti dieťa správať sa špecifickým spôsobom a preberať špecifickú úlohu. Často sa stáva, že dieťa vďaka prijatiu danej roly dokáže fungovať v rodine, ktorá namiesto toho, aby mu dávala a chránila ho, ho oberá o to najcennejšie, o možnosť naplno prežiť detstvo, núti ho vstúpiť do sveta dospelých, vnucuje mu zodpovednosť, ktorá by mala byť doménou dospelých, schopných ju zvládnuť.

Keď autorka píše o rolách, ktoré dieťa preberá, má na mysli vzorce správania, ktoré dieťa predstavuje v závislosti od vzťahu s rodičmi a ktoré nie sú ničím iným ako obranným mechanizmom dieťaťa voči situáciám, ktoré nemôže ovplyvniť, t. j. vzťahom v rodine alkoholikov.

Úlohy, ktoré zohráva dieťa v rodine alkoholika, prvýkrát opísala Sharon Wegscheider-Cruse v roku 1981, čo neskôr potvrdil aj výskum (Margasiński A., 2010, s. 85). Samozrejme, tieto úlohy sa môžu meniť, keď dieťa vyrastie. Často sa tiež stáva, že dieťa počas vyrastania v tejto rodine vstupuje do dvoch rôznych rolí. Na druhej strane, v prípade súrodencov často preberajú rôzne úlohy rôzne deti v závislosti od ich veku.

Ak sú v alkoholickvej rodine súrodenci, zvyčajne sa najstaršie dieťa stotožňuje s úlohou rodinného hrdinu, ktorý preberá zodpovednosť za kompenzáciu nedostatkov a chýb rodičov. Plnenie tejto úlohy núti dieťa vykonávať činnosti, ktoré si vyžadujú sebaobetovanie, aby sa zachovala ilúzia dobrej rodiny.

Dieťa v tejto úlohe sa snaží za každú cenu dokázať svojmu okoliu, hlavne vonkajšiemu svetu, že rodina funguje správne, a to na úkor vlastného potenciálu. Protagonista sa napriek tomu, že je v rovesníckom prostredí veľmi často obľúbený a akceptovaný, cíti odcudzený, pretože kladie vysoké nároky na výber spoločníka a sociálny odstup, ktorý prezentuje, podnecuje pocit osamelosti (Gašior K., 2012, s. 76).

V dospelosti sa protagonisti vďaka silnej potrebe kompenzovať nedostatky z detstva často stávajú workoholikmi a dosahujú úspechy vo vybranej oblasti. Majú tendenciu vyhýbať sa alkoholu. Nedokážu sa však tešiť zo svojich úspechov. Vyznačujú sa ťažkosťami pri nadväzovaní vzťahov, prejavovanie citov voči druhému človeku tiež prichádza s veľkými problémami, tak ako v detstve boli ochotní vzdať sa vlastnej osoby, tak v dospelosti obetujú svoj osobný život pre iných (Štajner A., 1994, s. 5-8).

Vyvrheľ, zameniteľne deviant alebo obetný baránok, je dieťa, ktoré v opozícii k hrdinovi sústreďuje pozornosť na svoju osobu s cieľom odvrátiť pozornosť od rodinných problémov. Podľa Margasinského je obetným baránkom zvyčajne druhé dieťa. Dieťa v tejto úlohe nesúťaží s hrdinom, ale snaží sa existovať v rovesníckej skupine, kde užíva alkohol, drogy a porušuje spoločenské normy (Margasiński A., 2010, s. 88-89).

Je potrebné zdôrazniť, že okrem vysokého rizika chemickej závislosti u obetných baránkov je v prípade dievčat možnosť veľmi skorého sexuálneho zasvätenia a tehotenstva, čo vedie k skorému materstvu, čo odráža silnú potrebu blízkosti a lásky, ktorú v rodine alkoholika nezažili (Wegscheider-Cruse S., 2000, s. 114-116). Vzhľadom na vysokú pravdepodobnosť závislosti v prípade adolescentov vstupujúcich do tejto role môže dôjsť k fyzickým zraneniam v dôsledku nehôd a konania pod vplyvom psychoaktívnych látok alebo rizikového správania (Gašior K., 2012, s. 77).

Obetný baránok môže prejavovať sklony k hnevu a agresii, ktoré môžu prerásť do deštruktívneho správania voči osobám, ktoré s ním zostávajú v interpersonálnom vzťahu (Ryś M., 2011, s. 99).

Ďalšou úlohou je úloha strateného dieťaťa, ktorým je v mnohoretých rodinách najčastejšie tretie dieťa. Ako už názov napovedá, dieťa v tejto úlohe zvyčajne zostáva izolované od členov rodiny, emocionálne aj fyzicky, a rodina pociťuje určitú úľavu, pretože toto dieťa nevyžaduje ich pozornosť. Izolácia strateného dieťaťa výrazne obmedzuje jeho emocionálne možnosti, čo vedie k tomu, že dieťa veľmi často pociťuje prázdnotu, strach a úzkosť, ktoré narastajú až do rozsahu hrôzy, čo následne vedie k strate pocitu spolupatričnosti, prijatia a znižuje sebaúctu (Gašior K., 2012, s. 78).

Ak dieťa necháte osamote, zabrzdí to jeho osobnostný rozvoj. Stratené dieťa často trpí psychosomatickými poruchami v dôsledku pasívneho správania a nedostatku príležitostí na uvoľnenie napätia. Skúsenosti z detstva vedú k nedostatočnej otvorenosti, prílišnej odťaživosti a zdržanlivosti. Stratené deti pravdepodobne nevytvárajú partnerstvá a často nevstupujú do sociálnych vzťahov (Kucińska M., 2003, s. 40-41).

Poslednou úlohou dieťaťa v rodine alkoholika je úloha maskota. Vo veľkej rodine je to zvyčajne štvrté dieťa, ak nejaké je. Dieťa v tejto úlohe pociťuje silnú dezorientáciu v dôsledku prijímania protichodných signálov od členov rodiny, veľmi často pociťuje neopodstatnený strach o vlastné zdravie, hlavne v psychickej oblasti, čo ešte viac umocňuje pocit úzkosti, ktorého vysokú úroveň vytvára už samotná rodina. Maskot uvoľňuje psychické napätie spontánnym spôsobom, správa sa teatrálnie voči ostatným členom rodiny (Gašior K., 2012, s. 78).

Napriek tomu, že je takmer neustále stredobodom pozornosti, pociťuje prázdnotu a osamelosť, vo vzťahoch s ostatnými „manipuluje situácie a dosahuje zamýšľané ciele“. (Tamtiež). Maskot je svojou hyperaktivitou a fyzickou aktivitou veľmi často považovaný za dieťa s poruchou pozornosti a hyperaktivitou (Ibid, s. 79).

Fungovanie v predpokladaných rolách dieťaťa sa môže týkať tak jedináčikov, ako aj súrodencov, pretože im umožňuje prežiť v alkoholickéj rodine a udržať si určitú relatívnu rovnováhu.

V dospelosti sú dospelé deti alkoholikov, aj keď majú detstvo za sebou, stále zapletené do stereotypov správania, myslenia o sebe a vzorov z detstva, ktoré sa natrvalo usadili v ich každodennom fungovaní. Jedným z nich je znížené sebavedomie. Kucińska tvrdí, že pocit menejcennosti a nekompetentnosti nevystupuje do popredia v situáciách, keď človek musí niečo zvládnuť, ale v kontaktoch s ľuďmi, a je spôsobený okrem iného negatívnym vnímaním seba z raného detstva, nedostatkom pozitívnych skúseností v blízkych vzťahoch s ľuďmi a deficitom základných interpersonálnych zručností, ako je úprimný rozhovor, nadväzovanie blízkych kontaktov, riešenie konfliktov alebo nedorozumení (Kucińska M., 2003, s. 17, 18,

19, 20). V nasledujúcej kapitole sú tieto metódy podrobne opísané a rozoberané v súvislosti s emóciami, ktoré sprevádzajú dospelé deti alkoholikov v ich dospelom živote.

Ak hovoríme o fungovaní v dospelosti, nie je možné na tomto mieste nespomenúť terapiu vykonávanú DDA a jej význam pre zmysel kvality života. Mnohé dospelé deti alkoholikov (DDA) si neuvedomujú, aký vplyv má na nich vyrastanie v rodine, kde rodič alebo rodičia boli závislí. Mnohí z nich bojujú s úzkostnými poruchami alebo depresiou veľmi dlho vo svojom živote. Niektorí hľadajú pomoc, iní zostávajú pasívni a tvrdia, že to tak musí byť. Nepripúšťajú si, že tento stav je dôsledkom výchovy v alkoholologickej rodine. Pokiaľ si to DDA neuvedomuje, neexistuje ani možnosť zmeny (Kucińska M., 2003, s. 43).

Profesionálnou formou terapie sú programy, ktoré učia zodpovednosti za vlastný život, činy, skutky a zároveň korigujú vzorce správania z minulosti. Tieto programy sa veľmi často realizujú skupinovou terapiou, čo potvrdzuje aj literatúra v oblasti fungovania dospelých detí alkoholikov, meditačnými technikami, dotazníkmi na sebiagnostiku (Borodziuk D., 2019, s. 89).

Veľmi často sa DDA rozhoduje aj pre individuálnu terapiu, ktorá kladie veľký dôraz na rozvoj. Možno v ňom rozlíšiť tri fázy:

- I. – uvedomenie si, ako funguje rodina alkoholikov, čo sa deje s deťmi, ktoré v nej vyrastajú, a aký vplyv majú skúsenosti z detstva na život v dospelosti (Kucińska, 2002)
- II. – hĺbková psychoterapeutická práca, jej rozsah je určený individuálnymi potrebami (tamtiež).
- III. – usporiadanie súčasného života. Potom začnú robiť zmeny vo svojom živote na základe odpovedí na otázky: kto som, kým by som chcel byť a aké sú priority v mojom živote (tamtiež).

Okrem uvedených foriem pomoci je potrebné poukázať aj na to, že Štátna agentúra pre riešenie problémov s alkoholom zahŕňa pomoc pre osoby vychovávané v rodinách s problémami s alkoholom vo forme intervencie a poradenstva zameraného na motiváciu k začatiu psychoterapie, a to dlhodobej aj krátkodobej psychoterapie.

Problém skúsenosti s odmietaním a nedostatkom uznania v detstve

Vyššie opísané praktiky, ktoré sa často odohrávajú v rodinách postihnutých alkoholom, ako aj reflexie, ktorými prešli, ukazujú, že podľa Honnethovho konceptu sa v takýchto rodinách

často vyskytuje odmietanie uznania, nedostatok uznania, ako aj postoje pohŕdania, nedostatok rešpektu a nevšímania si individuality a osobitosti druhého človeka. Toto prostredie môže byť poznačené aj fyzickým násilím voči členom rodiny, zlou ekonomickou situáciou, ekonomickým násilím, sebazničujúcim alebo kriminálnym správaním (Kawula S., 2011, s. 14) Tento zoznam je len príkladom, pretože realita rodiny s problémom s alkoholom môže oplývať rôznymi problémami a spoločensky i právne neprijateľným správaním. Existujú aj rodiny, v ktorých sa nevyskytuje komplex problémov v oblasti tých, ktoré charakterizujú rodiny ohrozené patologickým správaním, hlavným problémom je škodlivá konzumácia alkoholu. V takýchto rodinách najčastejšie členovia nikdy neprišli do kontaktu s porušovaním zákona. Často ide o rodiny, v ktorých majú obaja rodičia stále zamestnanie, ktoré si udržiavajú, rodina veľmi často udržiava zdanlivý kontakt s inými, ďalšími členmi rodiny, prípadne s ľuďmi z vonkajšieho prostredia, vysielajúc zdanlivé správy, že je všetko v poriadku. Deti nie sú materiálne zanedbávané. Rodina môže byť aj finančne a materiálne prosperujúca rodina, pričom problém alkoholizmu je starostlivo skrývaný a utajovaný všetkými členmi rodiny vrátane detí, ktoré žijú s pocitom, že nesú dôležité tajomstvo. Takto vytvorený a fungujúci systém vzťahov, bez ohľadu na materiálne zdroje rodiny, predpokladá konanie, ktoré sa úplne líši od správania v rodinách, ktoré nebojujú s bremenom problému alkoholu. Treba tiež poznamenať, že každá rodina nie je nezávislá od posolstiev pochádzajúcich z komunity, v ktorej sa nachádza - žije, ako aj od posolstiev jej generačných rodín, v ktorých boli vychovávaní a vyrastali samotní dospelí členovia rodiny.

Sústredenie sa rodiča alebo rodičov na seba a svoju závislosť, regulácia emócií, ktoré sú s tým spojené, môže viesť k chladu a ľahostajnosti voči deťom. Aj spoluzávislý rodič, ktorý často nedokáže zvládnuť situáciu ako takú, preťažený neustálou záťažou závislosti svojho partnera, ako aj vlastnými emóciami, môže vo svojom správaní voči dieťaťu prejavovať negatívne postoje, popierať jeho hodnotu, nezávislosť, samostatnosť, kontrolu a rozhodovaciu právomoc. Ďalším sprievodným problémom je nedostatok rodičovských zručností. A. Karasowska poukazuje na štyri hlavné oblasti, v ktorých najčastejšie dochádza k poškodzovaniu detí vyrastajúcich v tomto rodinnom systéme. Ide o psychické a fyzické násilie, zanedbávanie a sexuálne zneužívanie (Karasowska A., 2004, s. 3). Honnethov koncept v tomto článku je základom pre pohľad na rodinu postihnutú alkoholizmom. Preto v takomto vzťahu chýba uznanie týranej osoby, pretože nemožno hovoriť o uznaní niekoho inou osobou, ktorá mu ubližuje. Zdá sa však, že tento obraz je často sfalšovaný vo vnímaní detí z alkoholických rodín, ktoré si niekedy idealizujú svojich rodičov, nevidia ujmu prichádzajúcu z ich strany, nenazývajú tieto zážitky ujmu, prijímajú ich a často ich považujú za normálne.

M. Nowak-Dziemianowicz píše o skúsenosti odmietania uznať sexuálne zneužívanie žien ich najbližšími rodinnými príslušníkmi ako trvalú biografickú skúsenosť, traumatu, ktorá je navždy zapísaná v konštrukcii vlastnej identity. Prežitá trauma, často v detstve, sa pre obeť stáva najdôležitejšou skúsenosťou v ich životopise, napriek ich neskoršej životnej histórii. Ich životy sú nejakým spôsobom poznačené týmto traumatizujúcim zážitkom. Násilie a sexuálne zneužívanie ovplyvňuje mnohé aspekty formujúcej sa osobnosti, sebaúctu, ktorá sa stáva veľmi nízkou, vytváranie a prežívanie vzťahov, očakávanie lepšieho života, pocit, že si zaslúži lepší život. Skúsenosť sexuálneho zneužívania stigmatizuje obeť a ovplyvňuje ich existenciu takmer vo všetkých aspektoch. Takíto ľudia prestávajú veriť v možnosť zmeny, v životný úspech. Skúsenosť sa stáva obmedzujúcou pascou, ktorá zakrýva minulú životnú históriu, súčasnú existenciu a budúce udalosti. Tieto ženy si v istom zmysle nesú vo svojej biografickej pamäti všetky traumatické zážitky, strach, hanbu, vinu, spoluzodpovednosť za konanie páchatela, ktorý im ublížil, pretože táto udalosť je zapísaná v ich biografickej pamäti. Nesú so sebou aj trvalý pocit prázdnoty, odmietnutia a osamelosti. Odmietnutie uznania v tomto prípade vedie k pohrdaniu, ktoré vo svojom živote zažili (Nowak-Dziemianowicz M., 2018, s. 298-299).

Hoci je ťažké tvrdiť, že deti z rodín postihnutých užívaním alkoholu sú vždy obeťami zneužívania alebo sexuálneho obťažovania, pretože to nie je pravidlom, autorka sa domnieva, že tieto dve skupiny majú spoločné traumatické zážitky, a to tak z hľadiska fyzickej, ako aj emocionálnej ujmy. Dieťa vyrastá v prostredí, kde je často odkázané samo na seba, preberá rôzne roly, aby si v domácnosti poradilo, snaží sa prežiť osvojením si rôznych techník a postojov správania, je citovo zanedbávané a zaťažované rodinnými tajomstvami, ktoré nosí v sebe a nemôže sa o ne podeliť s ostatnými. Tvári sa, že doma sa nič zlé nedeje, mohlo byť svedkom alebo zažiť fyzické alebo sexuálne násilie zo strany rodičov alebo iných členov rodiny, zažívanie psychického násillia aj emocionálneho zanedbávania a časté zosmiešňovanie zo strany významných osôb vedie k vzniku individuálne prežívanej traumy, ktorá sa zapisuje do biografickej pamäte. Toto slovo, ktoré má silný podtón, tu nie je použité náhodou. Toto často hovoria alebo píšú ľudia z rodín alkoholikov o svojich skúsenostiach. Treba tiež poznamenať, že podobne ako v prípade obetí sexuálneho zneužívania, skúsenosti s násillím a traumatizujúcim správaním zo strany ostatných členov rodiny môžu trvať roky. Nie je možné upozorniť na utrpenie, ktoré prežívajú, pretože je obrovské. Je to utrpenie, ktoré prežívajú počas dospievania, ako aj pri vstupe do dospelosti a neskôr, keď sa stanú dospelými a často už nežijú so svojimi rodičmi alebo blízkymi osobami, ktoré užívajú alkohol. Preto sa v nasledujúcej časti pokúsím charakterizovať vlastnosti ľudí vyrastajúcich v takýchto

rodinách, ich pohľad na seba samých a na vzťahy s ostatnými, keďže skúsenosť s takýmito bolestnými zážitkami v detstve a trauma z dospievania, zakotvená v biografickej skúsenosti, zanecháva stopy na ich neskoršom fungovaní, sebaobrazu a prežívaní sociálnych situácií.

Vplyv nedostatočného uznania v detstve na dospelý život detí z rodín alkoholikov

Na charakterizovanie fungovania dospelých, ktorí prežili detstvo v nepriaznivom rodinnom prostredí, nie je možné použiť jeden univerzálny model. Predpokladám, že každý človek má individuálny, jedinečný súbor vlastností, postojov, ktoré reprezentuje, správania, ktoré sa naučil počas svojho života, prežívania utrpenia a stratégií zvládania. Preto sa nesnažím nižšie uvedené črty a správanie priradiť alebo zovšeobecniť na všetkých ľuďoch, ktorí prežili a prežívajú ťažké detstvo. Chcela by som len, akoby v nadväznosti na literatúru, diskutovať o spôsoboch fungovania, ktoré sa môžu objaviť v dospelom živote. Literatúra totiž poukazuje na určitý súbor osobnostných čŕt a spôsobov fungovania v sociálnom svete, ktoré môžu byť podobné u mnohých ľudí vychovávaných v rodinách s problémami s alkoholom. Vo svojom článku budem vychádzať zo súboru čŕt a spôsobov fungovania Janet Weigel Geringer Woitizovej, hoci tento katalóg nie je najnovší, a teda určite nie je úplný, zdá sa mi, že odráža najdôležitejšie z osvojených stratégií fungovania vo vzťahu k sebe samému a k druhým, alebo aspoň odráža tie, ktoré sa často objavujú v rozprávaniach ľudí vychovávaných v rodinách s problémami s alkoholom, v ich príbehoch o sebe samých a o skúsenostiach druhých a ktoré vyvolávajú utrpenie a úzkosť.

DDA alebo dospelé deti alkoholikov často musia odhadnúť, či je situácia, správanie, postoj, dokonca aj emócia alebo myšlienka normálna alebo nie. Tým, že vyrastali v prostredí, kde sa v záujme prežitia musel prispôbiť situácii, v ktorej často vládol chaos, nedôslednosť, meniace sa nálady a správanie ľudí, na ktorých boli závislí, nie sú schopní rozpoznať, aké postoje a správanie presahujú spoločensky prijateľné normy. Ako deti museli DDA akceptovať všetko správanie svojich opatrovateľov, či už sa vymykalo norme, alebo nie, či im ubližovalo, alebo nie. Majú tiež problém dotiahnuť do konca svoje zámery a ciele, prijať úlohu, rozdeliť si úlohy na menšie časti tak, aby bolo ľahšie úlohu dokončiť. Je to preto, že v detstve im ich opatrovatelia neposkytovali primeranú podporu, nemotivovali ich, nepovzbudzovali ich k činnosti a ďalším pokusom, keď sa im nedarilo. Taktiež nedostali pochvalu za dobre vykonané úlohy, za pokusy o ich splnenie. Ako dospelí si nie sú

istí hodnotou svojich činov, nedokážu posúdiť možnosť splnenia svojich úloh. Rýchlo ich to odradí a často majú prehnané očakávania od svojich činov. Ďalším možným charakteristickým správaním je hovorenie nepravdy, hoci by mohli hovoriť pravdu. Toto správanie sa často opakuje v rodine s problémom s alkoholom, pretože klamstvo im umožnilo prežiť v nepriateľskom prostredí. Najčastejšie formy klamstva, ktoré DDA používajú, sú – popieranie, skrývanie problémov pred inými ľuďmi, často cudzími, s ktorými väčšinou nie sú v kontakte a ospravedlňovanie sa. V uvažovaní o sebe majú sklon posudzovať sa veľmi prísne, až nemilosrdne, pričom iných posudzujú často miernejšie ako seba. Ospravedlňujú správanie iných ľudí, ale im toto ospravedlnenie už chýba, pretože v rodine boli neustále kritizovaní, zažívali slová, v ktorých boli v očiach iných príčinou rodinných problémov, čo v nich vyvolávalo ťažké, negatívne pocity voči sebe. V dôsledku toho sa títo ľudia často nedokážu tešiť z vlastných úspechov, bagatelizujú ich, sústreďujú sa na svoje neúspechy a obviňujú sa z nich. V detstve títo ľudia zvyčajne zažili menej radostných chvíľ v rodinnom prostredí, preto je pre nich ťažké tešiť sa a zabávať sa v dospelom živote, často zostávajú vážni, správajú sa k sebe rovnako a za normálne považujú aj to, že sa nedokážu skutočne uvoľniť. Hlavným problémom, s ktorým sa stretávajú, je zrejme ťažkosť pri nadväzovaní blízkych vzťahov. V detstve nedostali zdravé a pozitívne vzory a predstavy o budovaní medziľudských vzťahov vrátane blízkych vzťahov založených na dôvere a úprimnosti, v dôsledku čoho môžu mať panický strach z odmietnutia, môžu byť náchylnejší k citovým závislostiam v dôsledku nedostatku lásky a dostupnosti blízkych ľudí a citlivejší na kritiku, čo môže vyvolať pocity smútku, beznádeje a bezcennosti. Ich reakcie na zmeny, ktoré sa vyskytujú v prostredí, nad ktorým nemajú priamu kontrolu, sú často prehnané. Vyrastali v prostredí, kde sa vyskytovali problémy s alkoholom, a preto si myslia, že nemôžu dostať podporu od nikiaľ. Sú odkázaní sami na seba a nemajú žiadny vplyv na to, čo sa deje doma.

Keď dospejú, pociťujú silnú potrebu kontrolovať svoje okolie a sú presvedčení, že len tak sa vyhnú citovému zraneniu. Vo svojom sebaobrazu sa títo ľudia vnímajú ako odlišní od ostatných, čo vedie k presvedčeniu, že si nezaslúžia lásku a prijatie od ostatných. To sa často potvrdzuje v partnerských vzťahoch, kde sa DDA hodnotia ako menejcenní a nehodní prijatia a lásky, čo je spojené s prežívaním smútku a depresie. Taktiež zažívajú hanbu pred svojimi rovesníkmi alebo ľuďmi zo svojho okolia. Toto vnímanie je sprevádzané predpokladom, že nikdy nebudú a nie sú obľúbení, pretože sú iní ako ostatní ľudia. Ďalšou charakteristikou je nadmerná zodpovednosť alebo nadmerná nezodpovednosť v správaní. Takéto správanie je dôsledkom úlohy, ktorú dieťa v rodinnom dome zaujímal, voči takémuto postoju bolo dieťa najčastejšie rodinným hrdinom a šašom. V prípade rodín, kde rodičia užívali alkohol, sa ich

deti v dospelosti stávajú mimoriadne lojálnymi, a to aj voči ľuďom, ktorí by od nich túto lojalitu nemali dostať, a to často vďaka tomu, že sa rodina spojila, aby pomohla rodičovi, ktorý pil. Stáva sa tiež, že takéto deti pri vstupe do dospelého života veria, že ich situácia sa nedá zlepšiť, že sú odsúdené na takýto život, na takéto ťažkosti a na takéto vzťahy s inými ľuďmi, a preto často zostávajú vo vzťahoch, ktoré im spôsobujú utrpenie. V rodinnom dome sa museli zdržať impulzívneho správania, pretože prevzali úlohy, ktoré by mali byť vyhradené dospelým, a preto tam nebol priestor na spontánne sebavyjadrenie a impulzívne správanie, ktoré boli pre deti v tomto období života typické. Pokiaľ ide o vzťahy s inými ľuďmi, pretože každý z nás predsa existuje prostredníctvom iných, voči iným a s inými, tí, ktorí v detstve zažili problém s pitím rodiča, rodičov alebo opatrovníkov, sú v dospelosti zameraní na neustále hľadanie potvrdenia a uznania v očiach iných ľudí. Často zosmiešňovaní, ponižovaní, citovo zanedbávaní sa za každú cenu sa snažia napraviť obraz osoby, ktorý sa im celé tie roky vytváral v mysli - obraz slabého, bezmocného, neschopného skutočnej lásky a nezaslúžiaceho si ju, neprijateľného ostatnými. V dôsledku toho sa z nich stávajú perfekcionisti, pretože lásku, prijatie a uznanie v očiach druhých si musia zaslúžiť. Preto podnikajú množstvo akcií na pomoc druhým, zapájajú sa do rôznych akcií, obetujú sa pre druhých. Cieľom všetkých týchto akcií je „kúpiť si“ ich pozornosť, sympatie, možno aj priateľstvo a predovšetkým uznanie. Toto uznanie sa rozhodne ľahšie získava v očiach tých, ktorí to potrebujú, ako v očiach vlastných rodičov, ktorí boli náhodou prísni v schopnosti posúdiť a kritizovať aj to najmenšie gesto či zakopnutie (Borodziuk D., 2019, s. 82-84). Hoci všetky tieto prejavy vlastností, správania a zmýšľania o sebe samom sú obrovskou záťažou, balastom, ktorý si deti z rodín postihnutých problémami s alkoholom nesú počas dospievania a neskôr v dospelosti, práve posledné správanie chcem vo svojej štúdií osobitne ukázať.

Neustála potreba utvrdzovať seba samého, svoje schopnosti, úspechy, zdroje, ktoré títo ľudia určite majú, je spojená s potrebou uznania, a teda s primárnou potrebou, ktorej uspokojenie je nevyhnutné pre náš život, stáva sa bojom o uznanie, pretože nežijeme sami, žijeme voči iným, prostredníctvom iných, medzi inými a s inými, žijeme a existujeme vždy s iným človekom. Ako napísal P. Sztompka, sme akoby vzťahmi z našej minulosti, vzťahmi z prítomnosti, ako aj potenciálnymi vzťahmi, do ktorých vstúpime. Sme akoby inou ľudskou bytosťou a práve naše interakcie s inou ľudskou bytosťou vytvárajú nás samých, dávajú nášmu životu zmysel a význam. A práve o tento význam tu ide. Pri pohľade na situáciu dieťaťa vyrastajúceho v rodine s problémom s alkoholom a na fungovanie tohto rodinného systému nemožno hovoriť o pripisovaní pozitívnych významov životu, vývoju, konaniu členov tejto rodiny, vášňam, snom, nádejam, viere, realizácii plánov a napokon často aj

samotným členom. V dôsledku toho, ako som už spomínal, chýba uznanie zo strany významných osôb. Deficit uznania sa nemusí týkať len detí, ale najčastejšie aj významných osôb samotných, navzájom alebo iných členov rodiny. Avšak tvárou v tvár takejto situácii, a to odmietnutiu uznania zo strany rodiča alebo opatrovníka, ktorého dieťa často vníma ako svoj vlastný svet, najväčšiu hodnotu, osobu, na ktorej je závislé a ktorej musí zveriť svoj život a existenciu, je táto ujma taká bolestná a trvalá, že sa táto skúsenosť takmer natrvalo zapíše do presvedčenia, sebaobrazu a vnímania seba samého, ako aj do ďalších, neskorších vzťahov dieťaťa cez prizmu tejto skúsenosti.

Spomínaný strach, sprievodné situácie možnosti zmeny, ako aj panický strach spojený s možnosťou a možno aj samotnou situáciou odmietnutia, neprijatia, citového opustenia, demaskovania detstva inými ľuďmi, zistenia pravdy o živote týmito ľuďmi a vyrastania v rodinnom dome, kde bol prítomný alkohol, tvoria existenciu v neustálom napätí. Tiež potreba neustáleho hľadania potvrdenia vlastnej hodnoty, hľadania akceptácie okolia, takmer každého človeka, ktorý v ňom funguje, neustály pocit potreby byť obľúbený, akceptovaný, uznávaný, hľadanie potvrdenia priateľstva a lásky v blízkych vzťahoch, keď DDA chce neustále počuť od osoby, s ktorou je vo vzťahu, že je milovaný, rešpektovaný, akceptovaný, ctený, uznávaný, pretože keď to partner/manželka nepovie, znamená to, že nie je. Potreba neustáleho uisťovania o hodnote tejto osoby zo strany partnera a neustály panický strach z nedostatku takéhoto uistenia, a teda z opustenia, spôsobuje, že situácia je v permanentnom emocionálnom napätí sprevádzanom úzkosťou. Vzhľadom na ďalšie vyššie uvedené faktory ide o situáciu, ktorú B. Robinson a J. Rhoden prirovnávajú k situácii vojakov na bojisku. Poukazujú na to, že skúsenosti detí z rodín postihnutých alkoholizmom možno prirovnať k skúsenostiam psychicky zranených vojnových veteránov. U tých druhých sa objavuje posttraumatická stresová porucha (PTSD), keď po návrate domov nie sú schopní normálne fungovať. Aj napätie, ktoré sprevádza deti z rodín alkoholikov, je podobné úrovni napätia a stresu, ktoré pociťujú vojaci na bojisku a presahuje ľudské skúsenosti. Deti z týchto rodín sú nútené prijať skúsenosti, situácie a správanie, na ktoré nie sú pripravené. Chýbajú im aj psychické zdroje, aby sa s nimi vyrovnali. Autori uvádzajú, že príznaky u dospelých detí alkoholikov môžu byť totožné s príznakmi posttraumatickej stresovej poruchy a sprevádzať ich aj v dospelosti (Robinson, Rhoden, 2017).

Vzhľadom na obrovskú ujmu, ktorú utrpeli v detstve, a osamelosť, ktorá ich sprevádza, dochádza aj k odmietaniu uznania zo strany významných osôb, k nedostatku uznania zo strany opatrovateľov, rodičov alebo iných členov rodiny. Ak to porovnáme s metaforou, ktorú vytvorili Robinson a Rhoden, takéto dieťa zostáva opustené v poli svojho individuálneho boja

o prežitie a jeho hodnota je pošliapaná, navyše sa stáva ľahkým terčom nepredvídateľného, zraňujúceho správania rodičov alebo príbuzných. Odmietnutie uznania je v istom zmysle popretím hodnoty dieťaťa, ktoré po tomto uznaní túži, ktoré sa bez tohto uznania, uznania zo strany najdôležitejších ľudí v jeho živote, stáva malým, slabým, nehodnotným, nezaslúžiacim si prijatie, oddanosť a lásku vo vlastných očiach. Nedostatok uznania berie dieťaťu dôstojnosť, oberá ho o privilégium byť dieťaťom, teda o radosť, hru, o možnosť porozumieť svetu vďaka prekladom a vysvetľovaniu zo strany opatrovateľov. Odmietnutie uznania zbavuje dieťa jeho významu, hodnoty, individuality, zbavuje ho možnosti vytvoriť si plnú identitu, stať sa individualitou, stať sa samostatnou ľudskou bytosťou, ľudskou bytosťou plne schopnou prijať a odovzdať seba samého, svoje emócie, pocity, myšlienky a presvedčenie. Napokon, odmietnutie uznania zo strany najbližších berie dieťaťu to najcennejšie - možnosť byť s inou ľudskou bytosťou, a tak naplno prežívať vzťahy spoločenstva, priateľstva a lásky. Prežívať tieto pocity a stavy bez strachu, bez obáv, bez čiernych scenárov, ktoré sa vkrádajú do hlavy zakaždým, keď sa druhá osoba správa inak, je to, čo dieťa postihnuté traumou z detstva potrebuje. Deficit uznania nás tiež oberá o plnosť prežívania rodičovstva, o možnosť byť v skupine bez toho, aby sme sa hanbili za seba, za svoje emócie, aby sme vstupovali do vzťahov, aby sme tieto vzťahy pomenovali, aby sme im dali význam a interpretáciu pre svoj vlastný život, pre svoju osobu. Práve odmietanie uznania pripravuje človeka o plné prežívanie a prežívanie života so všetkými jeho farbami a odtieňmi. Prežívať radostné chvíle, ale aj smútok a podporu druhých v tomto smútku, čerpať dobro a uspokojenie zo vzťahu s druhým človekom, rozlišovať, čo je v tomto vzťahu dobré a čo je pre mňa zlé. Preto som si v tomto článku vybrala kategóriu uznania ako obzvlášť dôležitú a zaujímavú v tomto kontexte, pretože nám umožňuje vidieť, aký dôležitý a rozhodujúci pre vývoj a neskoršie fungovanie detí vyrastajúcich v rodinách s problémami s alkoholom je deficit uznania, ktorý zažívajú v detstve a ktorý následne vedie k neustálemu boju o uznanie zo strany iných ľudí.

Zhrnutie

Tento článok je pokusom zachytiť a opísať situáciu, ktorú zažívajú ľudia vyrastajúci v rodinách s problémami s alkoholom a v ich neskoršom živote vo vzťahu ku koncepcii uznania A. Honnetha - Honnethova koncepcia uznania). Autor je ďaleko od toho, aby tvrdil, že príklady opísané v texte, ako aj opisy správania a vlastností prevzaté z literatúry, sú rovnaké pre všetky deti vyrastajúce v rodinách s problémami s alkoholom, pretože si treba uvedomiť,

že existuje množstvo faktorov, ktoré ich odlišujú. Takéto rodiny majú odlišnú štruktúru, žijú v odlišnom prostredí, zažívajú odlišné príbehy komunity, do ktorej patria, a môžu mať ďalšie problémy, ktoré prebiehajú paralelne so závislosťou, ako napríklad úmrtie člena rodiny, choroba, chudoba, konflikt so zákonom, fyzické zanedbávanie členov rodiny, ktorí potrebujú starostlivosť a iné závislosti, konflikty v samotnej rodine. Aby sme však problém sprostredkovali a aby rezonoval, bolo potrebné odvolať sa na teórie a predpoklady výskumníkov v tejto oblasti. Rozhodla som sa však, že táto téma je natoľko dôležitá, že stojí za to dať jej formu článku, v ktorom sa pokúsim charakterizovať detské zážitky a život neskoršieho DDA vo svetle úvah A. Honnetha o rozpoznávaní v rodinnom prostredí. Honneth sa preto zaoberá zážitkami z detstva, prežitým utrpením, citovým odlúčením, deficitmi, zanedbávaním či psychickým a fyzickým násilím. Cieľom je načrtnúť situáciu a udalosti z obdobia vyrastania v rodinnom dome, ktoré sa často natrvalo vryjú do biografickej pamäti DDA.

Tento článok však nie je úplnou analytickou štúdiou tejto témy. Vyžaduje si podrobný vývoj a môže byť začiatkom ďalšieho výskumu v tejto oblasti. Je to istým spôsobom pokus pozrieť sa na to, ako dospelí vychovaní v rodinách s problémami s alkoholom fungujú a prejavujú svoje správanie vo vzťahu ku kategórii uznania.

Uvedené úvahy, vzťahujúce sa na situáciu takýchto detí a neskôr dospelých, nám umožňujú všimnúť si úlohu deficitu uznania, jeho nedostatku, ktorý je pre rozoberanú tému dôležitý najmä vo svetle koncepcie A. Honnetha. Honneth, ktorý poukazuje na to, že uznanie sa uskutočňuje aj v spoločenskej jednotke, ktorou je rodina. Odmietnutie uznania zo strany rodičov, príbuzných alebo iných významných osôb vedie k formovaniu určitého spôsobu myslenia o sebe a o ľuďoch, s ktorými jedinec komunikuje, cíti, prežíva, ako aj interpretuje prežité životné situácie a udalosti. Nesie to so sebou aj riziko znehodnotenia plánov, snov a cieľov DDA. Neumožňuje plnohodnotné prežívanie života a jeho pozitívnu interpretáciu bez úzkosti. Zbavuje pozitívneho významu vlastnú osobu, konanie, emócie, myšlienky, správanie, ako aj iných ľudí a vzťahy s nimi. Preto je také dôležité, aby ľudia, ktorí v sebe nesú takéto ťažké zážitky a skúsenosti, nezostávali s nimi osamotení a hľadali pomoc a podporu v kruhu svojich blízkych, ako aj počas terapie.

Bibliografia

1. Bobkowicz-Lewartowska L. 2013: *Związki partnerskie dorosłych dzieci alkoholików*. [v:] *Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa nr 3, Uniwersytet Gdański, Gdańsk*.

2. Borodziuk D. 2019: *Życie dorosłych dzieci alkoholików* [w:] *Studia i eseje. Pareja*, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok.
3. Bradshaw J. 1994: *Zrozumieć rodzinę. Rewolucyjna droga odnalezienia samego siebie*. Przeł. H. Szczepańska, Instytut Psychologii Zdrowia i Trzeźwości PTP, Warszawa.
4. Dolata D. 2019: *Biografie Dorosłych Dzieci Alkoholików (DDA) – wsparcie społeczne oczekiwane i otrzymywane. Studium psychopedagogiczne*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań.
5. Gaś Z. 1993: *Rodzina wobec uzależnień*, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa.
6. Gąsior K. 2010: *Dorośli, dzieci alkoholików: kim są i czy potrzebują terapii?* [w:] *Świat Problemów nr 6*, Świat Problemów, Warszawa.
7. Gąsior K. 2012: *Funkcjonowanie psychospołeczne i problemy psychiczne Dorosłych Dzieci Alkoholików*, Wydawnictwo Difin, Warszawa.
8. Kawula S. 2011: *Pedagogika społeczna wobec współczesnych obszarów i rodzin ryzyka* [w:] *Pedagogika rodziny 1/3/4*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Olsztyn.
9. Karasowska A. 2004: *Krzywdzenie dzieci w rodzinie alkoholowej*, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej w Warszawie, Warszawa.
10. Kłodecki A. 1990: *Rodzina z problemem alkoholowym*, Warszawa.
11. Kucińska M. 2003: *DDA, czyli Dorosłe Dzieci Alkoholików*. [w:] P. Żak (red.), *Gdzie się podziało moje dzieciństwo?*, Wydawnictwo Charaktery, Kielce.
12. Lowe G., Foxroft D., Sibley D., 2000: *Picie młodzieży a style życia w rodzinie*, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa.
13. Lubowicka G. 2017: *Sukces, a praca. Uznanie społeczne, a uznanie siebie*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.
14. Margasiński A. 2010: *Współuzależnienie i syndrom DDA w kontekście teorii systemów Bowena* [w:] Gąsior K., Chodkiewicz J. (red.), *Leczenie alkoholików i członków ich rodzin*, Wydawnictwo Jedność, Kielce.
15. Margasiński A. 2011: *Rodzina alkoholowa z uzależnionym w leczeniu*, Wydawnictwo Impuls, Kraków.
16. Mellibruda J., Sobolewska Z. 1997: *Koncepcja i terapia współuzależnienia* [w:] *Alkoholizm i Narkomania t. 10, nr 3*, Termedia Wydawnictwo Medyczne, Warszawa.
17. Michalski R. 2012: *Wolność i uznanie w filozofii prawa Hegla* [w:] *Słupskie Studia Filozoficzne nr 11*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń.
18. Nowak-Dziemianowicz M. 2018: *Koncepcje uznania w perspektywie pedagogiki ogólnej*

jako alternatywa wobec neoliberalnej wizji współczesnego świata [w:] Forum Pedagogiczne 1/2018, Uniwersytet Opolski, Opole.

19. Robinson B, Rhoden J. 2017: *Pomoc psychologiczna dzieciom z rodzin alkoholowych. Praktyczny przewodnik*, Warszawa.
20. Ryś M. 2011: *Kształtowanie się poczucia własnej wartości i relacji z innymi w różnych systemach rodzinnych [w:] Fides et Ratio nr 2(6)*, UKSW, Warszawa.
21. Ryś M. 2011: *Role pełnione w rodzinie z problemem alkoholowym a poczucie własnej wartości i relacje interpersonalne z najbliższymi u Dorosłych Dzieci Alkoholików [w:] Fides et Ratio nr 4(8)*, UKSW, Warszawa.
22. Sztajner A. 1994: *Dziecko w rodzinie z problemem alkoholowym [w:] Problemy Alkoholizmu nr 6*, Polska Liga Trzeźwość, Warszawa.
23. Wegscheider- Cruse S. 2000: *Nowa szansa. Nadzieja dla rodziny alkoholowej*. Instytut Psychologii Zdrowia. Polskie Towarzystwo Psychologiczne, Warszawa.
24. Woydyło, E. 2009: *Poprawka z matury*, Wydawnictwo Literackie, Kraków.

Zdroje z internetu

1. Powierza M.: *Dorośle Dzieci Alkoholików. Strategie radzenia sobie DDA z przeszłością*, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej, Instytut Psychologii, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego: <https://www.stowarzyszeniefidesetratio.pl/PresentationsO/dda2.pdf>

Karolina Walancik

Akademia WSB

Univerzity tretieho veku v Poľsku ako dobrá prax edukačnej / sociálnej aktivity seniorov

Zhrnutie

Článok predstavuje formu spoločensko-vzdelávacej aktivity, ktorou sú Univerzity tretieho veku (UTA). Na príklade univerzít tretieho veku pôsobiacich pri WSB Academy bola charakterizovaná výchovno-vzdelávacia a spoločenská činnosť seniorov. Pozornosť bola venovaná rozmanitosti a bohatej vzdelávacej, kultúrnej a rekreačnej ponuke ako osvedčeným postupom výchovno-vzdelávacej a spoločenskej činnosti seniorov.

Kľúčové slová: aktivita, vzdelávanie, univerzita tretieho veku, seniori, dobrá prax

Abstract

The article presents a form of social educational activity that is the Universities of the Third Age (UTA). On the example of universities of the third age operating at the WSB University, the educational and social activity of seniors was characterized. Attention was paid to the diversity and rich educational, cultural and recreational offer as good practices of educational and social activity of seniors.

Keywords: activity, education, university of the third age, seniors, good practices

Úvod

Mieczysław Malewski sa domnieva, že vzdelávanie „môže znamenať všetky vzdelávacie aktivity a zodpovedajúce kognitívne aktivity orientované na dosiahnutie zámerne prijatých rozvojových cieľov, formulovaných vo vzťahu k jednotlivcom, sociálnym skupinám a celým spoločnostiam. Vzdelávanie teda pozostáva z vyučovacích činností a učebných činností“ (Malewski M. 2010: 46). Podľa Zbigniewa Kwiecińského sú vzdelanie „všetky vplyvy na jednotlivcov a ľudské skupiny, ktoré prispievajú k ich rozvoju takým spôsobom,

aby sa stali v najvyššej miere uvedomelými a tvorivými členmi sociálneho, kultúrneho a národného spoločenstva a boli schopní aktívne sa uvedomenie si vlastnej identity a seba prostredníctvom vykonávania nadosobných úloh [...] vedie druhého človeka k vyšším vývinovým stupňom a jeho vlastnou aktivitou pri dosahovaní plných a špecifických možností pre neho. Je to súhrn činností a procesov vedúcich k rozvoju a stav ich účinkov, čo je dosiahnutá úroveň kompetencie, identity a subjektivity“. (Kwieciński Z. 1991: 81). Vzdelanie podľa Kwiecińskiego ovplyvňuje predovšetkým rozvoj jednotlivca, sociálnej skupiny. Tento vplyv vás robí nezávislými a uvedomujete si, že ste dobrý človek, sociálne a kultúrne kreatívny na vykonávanie nadzvukových úloh, najmä v procese znalostnej ekonomiky. Znalostná ekonomika je ekonomika, v ktorej podniky a iné inštitúcie, ako aj jednotlivci efektívnejšie vytvárajú, asimilujú, prenášajú a využívajú znalosti, čo podporuje rýchly rozvoj hospodárstva a spoločnosti. Najväčšiu úlohu v tomto smere zohrávajú univerzity, pretože sú to miesta, kde sa znalosti vytvárajú a prenášajú. Poslaním každej univerzity je nielen vykonávať vzdelávacie a výskumné aktivity, ale aj prispievať k rastu ekonomického potenciálu regiónu, krajiny a Európy.

Medzi výzvy, ktorým čelí vysokoškolské vzdelávanie v 21. storočí, patrí potreba prispôbiť ponuku vzdelávania meniacim sa potrebám spoločnosti. Koncepcia komunitnej vzdelávacej politiky sprevádzala európsku integráciu od polovice 50. rokov 20. storočia (Trafiątek E. 2007; 41). Zmeny prebiehajúce v modernom svete súvisiace s postupujúcim starnutím spoločnosti, technologickým pokrokom a ekonomickým rozvojom sú mimoriadne dôležité pre aktivizáciu starších ľudí a zabránenie ich marginalizácii. Dôležité je zmeniť stereotyp starého človeka v spoločnosti, ktorý ukazuje ľuďom v tzv. „Tretie storočie“ ako neudržiteľný, pasívny a potrebujúci neustálu pomoc. V tomto smere zohrávajú významnú úlohu v celoživotnom vzdelávaní Univerzity tretieho veku (Malewski M. 2001).

Stojí za zmienku, že celoživotné vzdelávanie súvisí s dospelými (Knowles MS., Holton EF., Swanson RA. 2014: 17-22), súčasťou celoživotného vzdelávania sú všetky kognitívne aktivity vykonávané počas života s cieľom prehĺbovania vedomostí, zručností alebo kvalifikácie (z osobných, sociálnych alebo profesionálnych dôvodov) (Tissot P. 2004: 103).

Celoživotné vzdelávanie predpokladá celoživotné vzdelávanie, ktoré umožňuje, aby bol index životnej spokojnosti relatívne stabilný. V starobe výrazne klesá. (Bowling A. 2005).

Sústavné / trvalé vzdelávanie je moderný model vzdelávania, spočívajúci v neustálom obnovovaní a zdokonaľovaní vedomostí a všeobecnej a odbornej kvalifikácie, trvajúci počas celého života jednotlivca (Pilch T. 2004: 983). Potreba permanentného vzdelávania tak

vzniká v podmienkach súčasnej, neustále sa meniacej sociokultúrnej reality, ktorej sa jednotlivec musí prispôbiť a pochopiť. Synonymá tohto pojmu sú: celoživotné vzdelávanie, kontinuálne vzdelávanie.

V súčasnosti sa permanentné vzdelávanie nestotožňuje len so vzdelávaním dospelých či zvyšovaním kvalifikácie a dopĺňaním vedomostí. Moderné chápanie tohto pojmu sa týka výchovy človeka od detstva do staroby, preto sa vzťahuje aj na výchovu detí, mládeže, dospelých a seniorov. Podstata celoživotného vzdelávania je teda vyjadrená v neustále realizovanom, plánovanom a racionálnom vplyve na rozvoj človeka v každej etape jeho života. Výchova je celoživotný akt, neprerušovaný a integrovaný proces, ktorý nemožno uzavrieť len v jednom období ľudského života (Pilch T. 2004: 985).

Celoživotné vzdelávanie je prospešné nielen pre jednotlivcov, ale aj pre celé spoločnosti a štáty. Zohráva dôležitú úlohu v ich rozvoji. Súčasné spoločnosti, spoliehajúce sa na prístup k vedomostiam a informáciám, považujú za hlavný faktor rozvoja získavanie a asimiláciu vedomostí a informácií, čo je samozrejme možné v procese permanentného vzdelávania. Zapojenie účastníkov do celoživotného vzdelávania je súčasťou procesu rozvoja a sebazvedávania (Kuvass B. 2006: 504-522).

Celoživotné vzdelávanie umožňuje ľuďom efektívne fungovať v okolitom svete a je motorom ďalšieho progresívneho rozvoja. Systematické dopĺňanie kvalifikácií a kompetencií prispieva k vyššej produktivite práce a konkurencieschopnosti ekonomiky štátu a umožňuje flexibilné prispôbovanie sa neustále sa meniacim potrebám trhu práce. Rozvoj celoživotného vzdelávania je preto aj nástrojom boja proti nezamestnanosti, chudobe a sociálnemu vylúčeniu a predovšetkým sociálnej aktivity seniorov.

Genéza univerzít tretieho veku (UTA)

Genéza Univerzity tretieho veku súvisí s kontextom sociálnych problémov, procesom starnutia ľudí a potrebou implementácie procesu celoživotného vzdelávania. Myšlienka tohto vzdelávania siaha až do staroveku, no jeho najväčší rozvoj nastal koncom 20. storočia a začiatkom 21. storočia. Organizácia Spojených národov v roku 1982 vo svojom akčnom pláne pre starších ľudí uvádza, že „(...) štátne inštitúcie, mimovládne organizácie a masmédiá sa majú snažiť zabezpečiť, aby starí ľudia mali prístup k vedomostiam na inej úrovni. (aj k gramotnosti), aby nemuseli žiť so stigmou fyzického či mentálneho postihnutia a neboli zbavení úloh a uznania vo svojom okolí“ (Szwarc H. 2000: 8).

Práve vo Francúzsku, v Toulouse, vznikla v roku 1973 z iniciatívy francúzskeho právnika profesora Pierra Vellasa prvá U3V (Leszczyńska - Rejchert A: 2010: 170). Ďalšie vznikli v iných veľkých mestách. Záštitu nad vznikajúcou U3V veľmi často zahŕňali univerzity. V roku 1975 bolo vo Švajčiarsku založené Zentrum am Oberter. V centre sa vzdelávali obyvatelia bez ohľadu na vek. Celok koordinovala Medzinárodná spoločnosť univerzít tretieho veku – Association International des Universites du Traisiem Age (AIUTA) založená v roku 1975. Spoločnosť uznala Organizácia Spojených národov (OSN) – Ministerstvo sociálnych a humanitárnych záležitostí, Svetová zdravotnícka organizácia, UNESCO a Medzinárodný úrad práce. Cieľom činnosti AIUTA bolo búrať stereotypy charakterizujúce seniorov ako telesne a duševne postihnutých a vytvárať podmienky pre dôstojné starnutie. Tento cieľ bol dosiahnutý začlenením seniorov do systému celoživotného vzdelávania bez obmedzení.

Univerzity tretieho veku vytvárajú nielen vzdelávacie príležitosti, ale poskytujú aj možnosti spoločenského pôsobenia v lokálnom, regionálnom, národnom a medzinárodnom prostredí.

Zakladateľkou prvej univerzity tretieho veku v Poľsku bola profesorka Halina Szwarc. Univerzita bola založená vo Varšave v roku 1975 a funguje dodnes. V nasledujúcom roku bola U3A založená vo Vroclavi, potom v Opole, Štetíne, Poznani, Lodži, Gdansku a vo väčšine veľkých miest s univerzitami. Podľa údajov Centrálného štatistického úradu Poľska fungovalo v roku 2018 640 U3A (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/uni-Uniwersytet-trzeciego-wieku-w-polsce-w-2018-r-10,2.html>), a ako píše Agnieszka Stopińska-Pajak, ich počet neustále rastie (Stopińska-Pajak A. 2009: 21).

Organizačná štruktúra a formy činnosti univerzít tretieho veku

Najcharakteristickejšími modelmi univerzít tretieho veku sú prvý, definovaný ako tradičný – francúzsky – tvoriaci súčasť univerzity, a druhý – súvisiaci s univerzitou voľným spôsobom a fungujúci ako samostatné združenie (Leszczyńska – Rejchert A. : 2010: 171). V súčasnosti sú zriaďovateľmi, okrem univerzít a asociácií, aj inštitúcie a centrá na podporu vzdelávania, kultúry a umenia (knížnice, kultúrne centrá a inštitúcie) a centrá celoživotného vzdelávania. V Poľsku sa po spoločenskej zmene k realizácii vzdelávacieho procesu staršej generácie zapojili samosprávy a ich inštitúcie (napr. centrá sociálnej starostlivosti), ako aj mimovládne subjekty – nadácie a verejnoprospešné organizácie (Szarota Z. 2008: 71-76).

Cieľom U3V je celoživotné vzdelávanie seniorov, vytváranie podmienok na rozširovanie a aktualizáciu vedomostí. Takto vzniká nový, pozitívny obraz človeka po skončení profesionálnej činnosti, plný tvorivej inšpirácie, aktívny a otvorený akýmkoľvek zmenám. U3V je miestom popularizácie vedomostí v rôznych oblastiach vedy. Okrem toho U3V primárne prispieva k rozvoju osobnosti publika. Umožňujú organizovanú realizáciu voľného času. Práve pri činnosti v rámci U3V sa rozvíja spoločenská aktivita. Účasť na spoločenskom živote seniorov sa určite zvyšuje. V priebehu týchto aktivít vznikajú príležitosti na realizáciu a objavovanie nových vášní. Univerzity tretieho veku robia z obdobia staroby obdobie plnohodnotného života a ľudskej aktivity, ktorá ovplyvňuje zmenu postojov k svetu a ľuďom (Dzięgielewska M. 2009: 60).

Univerzity tretieho veku zohrávajú osobitnú úlohu pri stimulácii seniorov k aktivite, čo im následne umožňuje často si udržať psychofyzickú a zdravotnú zdatnosť a umožňuje im samostatnosť, samostatnosť a vynaliezavosť. Jednou z najdôležitejších úloh univerzít tretieho veku je posilňovanie sebaúcty starnúcej generácie, ku ktorému dochádza v dôsledku participácie v elitnej univerzitnej komunite.

Funkcie vykonávané Univerzitou tretieho veku sú:

- vzdelávacie (rozširovanie a aktualizácia vedomostí),
- psychoterapeutické (zvýšenie sebaúcty, formovanie pozitívneho sebaobrazu, zvýšená aktivita a zlepšenie pohody, sprestrenie a obohatenie života),
- integrácia (umožnenie kontaktov s inými prostredníctvom spoločného trávenia času, vzájomnej pomoci, kontaktu s rôznymi vekovými skupinami) (Leszczyńska-Rejchert A: 2010: 172).

To, čo odlišuje U3V, je organizácia a forma vyučovania. Je pestrá a iná. Neexistujú žiadne požiadavky stanovené predpismi alebo príkazmi, ktoré by sa mali dodržiavať. Na univerzitách tretieho veku v Poľsku sú najbežnejšie formy stretávania študentov: prednášky, tutoriály, jazykové kurzy, semináre, workshopy, diskusie a laboratória. Veľká časť vyučovania prebieha v záujmových útvaroch, napr. (zbor, kabaret, malé divadelné formy a pod.). Veľmi obľúbené sú kurzy v umeleckých ateliéroch, napr. Značná časť vyučovania prebieha pod holým nebom a na vernisážach, účasť na kultúrnych podujatiach (divadelné predstavenia, kiná, koncerty).

Hlavnou súčasťou hodín sú cvičenia v oblasti telesnej zdatnosti, rehabilitácie a relaxácie ako napr.: nápravná gymnastika, bazén, aerobik, nordic walking.

Ďalšou formou sú workshopy a školenia, ako memorovanie, rýchlochítanie, ale aj integračné, príležitostné, jubilejné a prázdninové stretnutia. Počas nich prebieha sociálna

integrácia, nácvik sociálnych zručností, akými sú: (interpersonálna komunikácia, asertivita), účasť na kultúrnych podujatiach (divadelné predstavenia, kiná, koncerty). Podľa Mareka Banacha a Józefa Matejka sú seniori garantmi rodinných tradícií a zvykov (Banach M., Matejek J. 2013: 75).

Mimoriadne pestré a atraktívne témy stretnutí sú prispôbené potrebám publika. Témy sa týkajú rôznych oblastí poznania a vedy, spoločenského života, sociálnej a zdravotnej prevencie, technologického pokroku a umenia. architektúra.

Lektormi sú akademickí učitelia a predovšetkým rozpoznateľní „zaujímaví“ ľudia, nadšenci. To umožňuje prezentovať poznatky z predmetu mimoriadne zaujímavým, zaujímavým a atraktívnym spôsobom. Začiatok a koniec akademického roka je oslavou univerzitetnej komunity, miestneho a regionálneho prostredia.

Univerzity tretieho veku na WSB Academy osvedčené postupy

Prvá Univerzita tretieho veku na Obchodnej škole v Dąbrowa Górnicze (od 15. apríla 2018, WSB Academy) začala svoju činnosť v akademickom roku 2008/2009, v novembri 2008.

Jeho cieľom bola intelektuálna a sociálna aktivizácia seniorov v komunite v Dąbrowa Górnicza, Zagłębie Dąbrowskie. Už v nasledujúcom akademickom roku 2009/2010 mala univerzita okolo 140 študentov. Dnes môžeme hovoriť o sieti univerzít tretieho veku na WSB Academy, pretože akadémia ich prevádzkuje 10 (<https://wsb.edu.pl/uczelnia/uni-Uniwersytet-iii-wieku/kontakt>). Prevažnú väčšinu tvoria miestne komunity: mestá, obce Zagłębie Dobrowskie (Bieruń, Bobrowniki, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Ogrodzieniec, Psary, Sławków, Tąpkowice, Wojkowice, Zawiercie).

Univerzity WSB Academy ponúkajú pestrú formu vyučovania. Tradičné prednášky sú spojené s diskusiami, seminármi, tematickými workshopmi, seminármi, pohybovými a kultúrnymi aktivitami. Prednášky sa konajú každé dva týždne v stredu v popoludňajších hodinách.

Počas pandémie COVID-19 sa niektoré hodiny viedli k úlohe, niektoré hybridné a niektoré v malých skupinách s hygienickými požiadavkami.

Atraktívnou formou počas pandémie bolo vedenie vyučovania v televíznom štúdiu Akadémie. Celý čas však prebiehala realizácia výchovno-spoločenského procesu. Oblasti poznania, ktoré boli prezentované v uplynulom období sú: antropológia, astronómia, bezpečnosť,

voľný čas, ekonómia, film, história, IT, kulturológia, literatúra, marketing, medicína, politika, politológia, pedagogika, psychológia, sociológia, cestovný ruch, manažment.

Univerzitnými lektormi sú výskumní a pedagogickí pracovníci, výskumní pracovníci WSB Academy, ale veľmi často sú to lektori z iných univerzít. Pozvaní sú zástupcovia sveta kultúry, politiky a hospodárstva pôsobiaci v celom Poľsku a zahraničí.

Významnou súčasťou vzdelávacieho procesu a predovšetkým spoločenskej činnosti seniorov U3A vo WB Academy je realizácia projektov ako: „Kancelária seniorskej kariéry“, „Proti rekordu – ľudia 50+ a seniori na trhu práce“, „Svet očami vedcov“.

Cieľom projektu Senior Career Office bolo úspešne vrátiť seniorov späť na trh práce. V rámci projektu preto vznikla internetová stránka s pracovnými ponukami a odborným kariérovým poradenstvom pre seniorov. Na zvýšenie kvalifikácie a rozvoj záujmov sa organizovali školenia a kurzy. Senior Job a Volunteer Fairs a konferencia venovaná ľuďom v tzv Strieborný vek. Na WSB Academy bola zriadená Senior Academic Career Office.

Projekt bol spolufinancovaný z programu „Seniori v akcii“. Poľsko-americká nadácia slobody a Spoločnosť pre kreatívne iniciatívy „e“

V projekte „Proti metrikám – ľudia 50+ a seniori na trhu práce“ bol primárnym cieľom senior na trhu práce. Projekt zahŕňal:

- webová stránka pre seniorov s vyhľadávačom práce,
- príručka pre seniorov a zamestnávateľov o možnostiach zamestnania pre ľudí vo veku 50+ a seniorov;
- mapu osobného rozvoja seniorov so zoznamom kurzov, školení, dobrovoľníctva, iniciatív pre seniorov;
- tematické workshopy na zvyšovanie kvalifikácie, rozvíjanie vášní a záujmov, umožňujúce uplatnenie v nových, zaujímavých profesiách, ako sú animátor voľného času, hudobný moderátor, novinár nových médií, fotograf a filmár;
- medzigeneračné a školské mládežnícke dielne;
- medzigeneračná integrácia – zorganizoval sa medzigeneračný deň;
- medzigeneračná integrácia – medzigeneračné workshopy pre seniorov a školskú mládež;
- konzultácie s kariérovým poradcom.

Veľtrh práce pre seniorov s galavečerom „Zamestnávateľ ústretový k seniorom“ (<https://wsb.edu.pl/senior-w-pracy/o-projekcie>).

Projekt bol spolufinancovaný z programu „Spoločenská zodpovednosť vedy“ ministra školstva a vedy.

Ďalším projektom U3A WSB Academy bol projekt „Svet očami vedcov“. Ide o sériu odborných workshopov a prednášok. Projekt „bol spolufinancovaný z programu „Spoločenská zodpovednosť vedy“ ministra školstva a vedy.

Veľmi obľúbené sú medzigeneračné workshopy zamerané na mladých ľudí a seniorov. Medzi organizované patria: kulinárske dielne, stolárske dielne, šijacie dielne. Cieľom workshopu je vybaviť mladú generáciu jedinečnými vedomosťami, ktoré sa vo vzdelávacom systéme neprenášajú a postupne zanikajú. Na druhej strane žijeme v časoch „prefiguratívnej kultúry“, keď sa starší ľudia učia napríklad od detí, ako sa ocitnúť vo svete nových technológií a držať krok so zmenami.

V rámci rozvíjania vlastných záujmov sa organizujú kurzy digitálnej fotografie zahŕňajúce princípy kompozície obrazu, perspektívy, základné chyby amatérskych fotografov, techniky fotenia, workshopy decoupage.

Veľmi zaujímavá je ponuka pohybových aktivít: v oblasti jogy, rehabilitačných a liečebných aktivít, nápravná gymnastika. Každoročná účasť na Športovej olympiáde seniorov a seniorských organizácií vo viacerých disciplínach podmieňuje aktivitu a sociálnu integráciu seniorskej komunity.

Študenti Univerzity tretieho veku môžu bezplatne využívať telocvičňu a posilňovňu a poradiť sa so športovým inštruktorom. Okrem toho majú prístup do krytej plavárne, kde prebieha výučba plávania a záchrana pod dohľadom profesionálnych inštruktorov a plavčikov.

Seniori, ktorí sa zúčastňujú na hodinách v sále sport, dostávajú individuálne vypracované cvičebné programy, ktoré im umožňujú zlepšiť si zdravie a pohodu. Pre študentov Univerzity tretieho veku je zavedený program hodín jogy, pilatesu a liečebných masáží.

Organizované historické cesty, výlety, napríklad Vlak za štúdiom, Medzigeneračný vianočný koncert, Medzigeneračný deň – SENIORALIA 2021, predstavujú pestrú ponuku súčasnej U3A pre jej poslucháčov.

Záver

Výhodou celoživotného vzdelávania poskytovaného U3V je jeho všestrannosť, organizačná a programová flexibilita. Presne to ilustruje pandémia COVID-19, ktorá trvá už 2 roky. Aktivity môžu byť organizované pre rôzne skupiny, v rôznom čase, bez ohľadu na vzdialenosť. Programová ponuka je odpoveďou na potreby divákov. Ak sa teda študenti chcú zúčastniť

prednášok, workshopy z inej provincie môžu, pretože neexistujú formálne prekážky, a naša ponuka vybraného odboru, ktorý ešte nie je zaradený v programovej ponuke, sú takéto prednášky, workshopy. V sociálnej integrácii je však prvoradé byť tradičnou formou prítomný v prebiehajúcich vzdelávacích projektoch a tie by sa mali realizovať a realizovať.

S využitím infraštruktúry WSB Academy prebieha výučba v televíznom štúdiu akadémie, posluchárňach, posluchárňach, multimediálnych školiacich miestnostiach, počítačových laboratóriách, v telocvični, v posilňovni a v bazéne. Využitie moderných, interaktívnych vyučovacích metód na Univerzite tretieho veku pri realizácii vzdelávacieho procesu ju robí atraktívnou a univerzálnou.

Širokým spektrom participácie študentov U3V WSB Academy na kultúrnych, športových a odborných aktivitách sa podporuje ich socializačný proces. Študenti sa na týchto aktivitách často zúčastňujú so sprievodnými osobami (koncerty vážnej hudby, jazzové koncerty, divadelné predstavenia, kabaretné predstavenia, filmové projekcie, vedecké konferencie, semináre, vedecké festivaly, otvorené prednášky).

Úloha Univerzity tretieho veku teda rozhodne prispieva k spoločenskej aktivite seniorov. U3V je jednou z mnohých typov inštitúcií pri realizácii procesu celoživotného vzdelávania a spoločenskej aktivity, no zdá sa byť kľúčová, univerzálna, univerzálna a svojimi účastníkmi schválená. Dnes internacionalizovaná, založená na obrovských skúsenostiach, vzájomnej výmene osvedčených postupov, plní nielen vzdelávaciu a integračnú úlohu, ale predovšetkým spoločenskú.

Bibliografia

1. Banach M., Matejek J. 2013. *Seniorzy są gwarantem rodzinnych tradycji i zwyczajów świątecznych* [w:] M. Banach M, J. Matejek, *Senior w rodzinie i instytucji społecznej*, Kraków, IRIS STUDIO.
2. Bowling A. 2005. *Ageing Well. Quality of life in old age*, London.
3. Dzięgielewska M. 2009. *Edukacja jako sposób przygotowania do starości*, [w:] *Edukacja wobec starości – tradycja i współczesność*, A. Stopińska-Pająk (red.), „Chowanna”, Tom 2 (33), Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
4. Kwieciński Z. 1991. *Edukacja jako wartość odzyskiwana wspólnie (Głos w dyskusji o uspołecznieniu szkoły)*, „Edukacja”, nr 1.
5. Knowles M.S., Holton E. F., Swanson R. A. 2014. *The adult learner: The definitive classic in adult education and human resource development*, Routledge.

6. Kuvass B. 2006. *Performance appraisal satisfaction and employee outcomes: mediating and moderating roles of work motivation*, The Interotionale Journal of Human Resource Management, 17 (3).
7. Leszczyńska-Rejchert A. 2006. *Człowiek starszy i jego wspomaganie-w stronę pedagogiki starości*, Olsztyn : Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego w Olsztynie.
8. Malewski M. 2001. *Modele pracy edukacyjnej z ludźmi dorosłymi*, [w:] Przybylska E. (red.), *Andragogiczne wątki, poszukiwania, fascynacje*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
9. Malewski M. (2010), *Od nauczania do uczenia się. O paradygmatycznej zmianie w andragogice*, Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
10. Tissot P. 2004. *Terminolog of vocational training policy. A multilingual glossary for an enlarged Europe*, Office for official Publications of the European Communities, Luxembourg.
11. Trafiałek E. 2007. *Edukacja jako forma przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu w polityce oświatowej Unii Europejskiej*, [w:] Fabiś A. (red.), *Wyzwania współczesnej edukacji dorosłych. Edukacja Dorosłych wobec zjawiska marginalizacji*, Mysłówice : Wydawnictwo GWSP.
12. Pilch T. 2004. (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku T. 4.*, Warszawa: Wydawnictwo: Żak.
13. Stopińska-Pająk A. 2009. *Szkoła starości – być, aby się uczyć*, [w:] *Edukacja wobec starości - tradycja i współczesność*, (red.), „Chowanna”, Tom 2 (33), Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
14. Szarota Z. 2008. *Przestrzeń edukacyjna Uniwersytetu Trzeciego Wieku*, „E-mentor”, nr 3.
15. Szwarc H. 2000. *Dwadzieścia pięć lat Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Warszawie. Księga Jubileuszowa wydana z okazji 25- lecia Uniwersytetu Trzeciego Wieku*, H. Szwarc (red.), Warszawa.

Neografia:

1. (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/uniwersytety-trzeciego-wieku-w-polsce-w-2018-r,10,2.html>) [dostęp: 20.01.2020].
2. (<https://wsb.edu.pl/uczelnia/uniwersytet-iii-wieku/kontakt>) [dostęp: 10.01.2020].
3. (<https://wsb.edu.pl/senior-w-pracy/o-projekcie>). [dostęp: 10.01.2020].

mgr. inž. **Michał Wnuk**

Akademia WSB

Dobrovolné hasičské zbory v systéme civilnej ochrany v čase pandémie. Návrhy zákonov o dobrovoľných hasičských službách v období pandémie COVID-19

Volunteer fire department in the civil protection system in the time of a pandemic. Draft laws on the volunteer fire department during the COVID-19 pandemic

Abstrakt

Predložená práca poukazuje na obrovský prínos štátnej hasičskej služby aj dobrovoľnej hasičskej služby k fungovaniu sociálnych skupín a jednotlivcov počas pandémie, ktorá sa v Poľsku začala v marci 2020. Aktivity hasičov z nich urobila jednu z najzraniteľnejších profesijných skupín.

Práca tiež ukazuje, ako fenomén pandémie ovplyvnil zmeny v zákonoch týkajúcich sa oboch skupín hasičov a prinútil rozhodovacie orgány uvedomiť si veľmi vážnu úlohu, ktorú táto profesijná skupina zohráva pri výkone svojich povinností hasičov a často aj pri charitatívnej činnosti počas pandémie. Hasiči často zabúdali na starostlivosť a ochranu vlastného zdravia počas zásahov. Je všeobecne známe, že stačí nosiť masku a po akcii si vyčistiť uniformu, čo hasičom neustále pripomínali.

Vážení hasiči, od vášho zdravia a kondície závisí mnoho životov, preto je prevás tak dôležité, aby ste sa o seba riadne starali. Aby vaša služba v hasičskom zbore trvala čo najdlhšie, vykonávajte preventívne prehliadky a prijmite všetky možné opatrenia počas zásadu. Vaše zdravie môže ovplyvniť životy a zdravie ostatných.

– Justyna Błacha, hasička (PK. 2021:1)

Kľúčové slová: národný hasičský zbor, dobrovoľný hasičský zbor, spolupráca, pandémia, pomoc, zákonné zmeny, hodnosť hasičov a dobrovoľných hasičov.

Abstract

The presented work shows the enormous contribution of both the State Fire Service and the Volunteer Fire Brigade to the functioning of social groups and individuals during the pandemic, the beginning of which in Poland dates back to March 2020. Due to the actions of firefighters, they were one of the professional groups most exposed to the disease.

The work also shows how the pandemic phenomenon influenced the changes in the laws relating to both firefighting groups and made decision-makers aware of the extremely important role that this professional group plays both in the performance of firefighting duties, and often even charity activities in the pandemic period. During the action, firefighters often forgot to care for and protect their own health. And it is known that it is enough to put on a mask, it is enough to clean the uniform after the action, which the firefighters were constantly reminded of.

[...] Dear firefighters, the lives of many people depend on your health and fitness, so it is so important that you take care of inadequately. In order for your service in the guard to last as long as possible, perform preventive examinations and use all possible safeguards during the action. Your health can affect the lives and health of others. – Justyna Błacha, rescuer. [...]

Keywords: State Fire Department, Volunteer Fire Department, Collaboratin, Pandemic, Help, Statutory changes, Rank of SFD and VFD, Dacorations

Úvod

Piata vlna pandémie koronavírusu je už za nami a povinnosti štátnych orgánov boli v tomto období zjavne preťažené, svedčia o tom aj správy štátneho hasičského zboru. V samotnom Lublinskom vojvodstve bola situácia v roku 2021 nasledovná a ako vyzerá práca hasičov v samotnom Lubline, uvádza Mestské veliteľstvo štátnej hasičskej služby, čo naznačuje, že práca hasičov v súčasnosti pokrýva oveľa širšie územie, ako bolo špecifikované ešte pred niekoľkými rokmi. Kurier Lubelski informuje o aktivitách hasičov v súvislosti s bojom proti koronavírusu. Prácu hasičov určite neľahčuje 543 hlásení, ktoré boli kvalifikované ako nepravdivé, a to všetko na základe údajov zozbieraných novinármi spomínaného Kuriera Lubelského: ...účasť na činnostiach súvisiacich s epidémiou koronavírusu (vrátane prepravy osôb na očkovacie miesta, účasť na preprave kyslíka do nemocníc, preprava zdravotníckeho personálu) - 440, Celkovo lublinskí hasiči v minulom roku zasahovali 6401-krát. To je o niečo menej ako v roku 2020, keď sa uskutočnilo 6449 rôznych intervencií. (PW, 2022)

Medzitým už bol v Sejm v plnom rozsahu prijatý zákon o dobrovoľnej hasičskej službe spolu s akčným plánom pre uniformované služby na roky 2022-2025, a to bez jediného

hlasu proti, čo je dobrým znamením pre politické vzťahy a prijatie spoločných opatrení na boj proti Sars-Cov-2.

Kapitola 1

Zásadný význam pre situáciu národného hasičského zboru aj dobrovoľného hasičského zboru, ktorý mierne zmenil zaťaženie existujúcich povinností hasičov, bol zákon prijatý vo štvrtok 2. decembra 2021 po dlhých diskusiách a konzultáciách so zástupcami prevádzkovateľov prenosových sústav v jednotlivých obciach. Priebeh legislatívneho procesu, týkajúceho sa dobrovoľného hasičského zboru, mal v posledných rokoch pomerne búrlivý priebeh, keď hasiči hlásili nadbytok povinností a potrebu znížiť zásahy na nevyhnutné minimum, pričom sledovali preťaženie hasičov DHZ.

Medzi zástupcami boli: hlavný veliteľ Štátnej hasičskej služby, brigádny generál Andrzej Bartkowiak, zástupca brigádneho generála Adam Konieczny a brigádny generál Krzysztof Hejduk, ktorí sa zaslúžili o tento jedinečný úspech. Diskusia o tomto akte prebiehala mnoho mesiacov vopred. Treba spomenúť, že mu predchádzali mnohé dokumenty a zákony, ktoré predchádzali dojednania z 2. decembra 2021. Tieto úvodné dokumenty možno považovať za hasenie požiaru na pôde unikajúceho spod nôh. Prijatím zákona o DHZ sa „hasí oheň“, hoci pôda je stále nestabilná, vzhľadom na ťažké odhady, ako dlho bude pandémia pokračovať v žatve, ľudskom utrpení a tragédii, vrátane postpandémických tragédií. Po vyhlásení pandémie a zavedení epidemiologickej situácie v krajine (marec 2020) ešte do doby schválenia zákona o DHZ, posledných dvoch rokoch boli následne prijaté dokumenty, ktoré boli predmetom prísnej legislatívy, a každý, kto má záujem, má neobmedzený prístup k dokumentom, ktoré predstavujú zmeny, ktoré boli vykonané.

Stojí za to sa zamerať na zákon, ktorý spojil a vyriešil situáciu v krajine, pokiaľ ide o uniformované služby, najmä v období epidemiologickej núdze. Medzi ciele zákona o dobrovoľnej hasičskej službe, ktorý bol prijatý v decembri 2021, patria predovšetkým:

- príspevok pre hasičov DHZ, ktorí sa najmenej 25 rokov (v prípade mužov) a 20 rokov (v prípade žien) aktívne zúčastňovali na záchranných operáciách alebo záchranných akciách;
- preukaz dobrovoľného hasiča;
- posilní sa právna ochrana hasičov;

- zvlášť zaslúžili a vynikajúci členovia DHZ budú môcť byť vyznamenaní vyznamenaním – Krížom svätého Floriána, ktorý udeľuje prezident Poľska;
- hasiči DHZ, vrátane členov hasičskej mládeže, ktorí si vzorne plnia svoje povinnosti, budú môcť získať aj osobitné vyznamenanie ministra vnútra a správy vo forme odznaku svätého Floriána „Za zásluhy pre miestnu komunitu“;
- boli upravené otázky odškodnenia hasičov záchranárov DHZ a ich rodín. Týka sa to situácií poškodenia zdravia/smrti hasiča záchranára DHZ alebo vzniku škody na majetku v súvislosti s účasťou na záchranných prácach. (HV ŠHZ, 2021 (KG PSP, 2021)

Kapitola 2

Návrh zákona o dobrovoľných hasičských zboroch predložil minister vnútra a verejnej správy Sejmu 5. 7. 2021. Tento zákon sa stal doplnkom, pre vypracovaný v ten istý deň: „*Program modernizácie polície, pohraničnej stráže, štátneho hasičského zboru a štátnej ochrannej služby na roky 2022-2025*“. Niektoré ustanovenia Programu nadobudnú účinnosť 1. apríla 2022 a ostatné 1. januára 2023. Uvedený Program podpísal prezident Poľskej republiky a je zameraný na zlepšenie fungovania uniformovaných zložiek v takej špecifickej a nepredvídateľnej situácii, ktorej museli uniformovaní príslušníci čeliť, čo ich nútilo prijať aj konkrétne záväzky uvedené v zozname povinností uniformovaných zložiek:

- stavebné investície
- nákupy zariadení a výbavy pre jednotky:
 - dopravné,
 - infromatických a pre spoje
- nákup osobných a ochranných prostriedkov pre príslušníkov služieb
- posilnenie útvaru o ďalšie dôstojnícke miesta
- posilnenie motivačného systému odmeňovania dôstojníkov prostredníctvom zvýšenia násobku základnej sumy, ktorá tvorí priemerný služobný plat dôstojníkov, ako aj diverzifikácie štruktúry a výšky služobných príjmov dôstojníkov
- zvýšenie odmeňovania zamestnancov organizačných jednotiek (Zákon...Zbierka zákonov 2021, položka 2490 v znení neskorších predpisov)

Celková suma vyčlenená na modernizáciu všetkých služieb na obdobie 4 rokov predstavuje značnú sumu 10 030 757 000 PLN, ktorá je vyčlenená zo štátneho rozpočtu, a preto podlieha prísnej kontrole, aby sa zabránilo akýmkoľvek podvodom:

Program realizujú hlavní velitelia polície, pohraničnej stráže a Štátneho hasičského zboru, ako aj im podriadené a nimi riadené alebo kontrolované organizačné zložky a velitelia štátnej ochrannej služby. (Zákon...Zbierka zákonov 2021, položka 2448 v znení neskorších predpisov).

Je potrebné pripomenúť, že jednotkou podriadenou Štátnemu hasičskému zboru je Dobrovoľný hasičský zbor, ktorý zastupujú organizované združenia, takže opatrenia tohto programu majú jednoznačný vplyv na fungovanie a stav jednotiek v jednotlivých oblastiach činnosti hasičov. Preto je potrebné zdôrazniť, že uvedená suma bola rozdelená a v jednotlivých rokoch bola vyčlenená na činnosť Štátneho hasičského zboru:

- 2022: 333 237 tis. zľ.
- 2023: 412 307 tis. zľ.
- 2024: 75 751 tis. zľ.
- 2025: 53 776 tis. zľ.

Čo dalo celkovú sumu nepredstaviteľne vysokú, takmer 2 miliardy zľ, pretože táto čiastka bola vo výške 1 947 886 tisíc zľ (Zákon...Zbierka zákonov 2021, položka 2448 v znení neskorších predpisov).

Uvedené sumy a opatrenia prijaté počas realizácií návrhu zákona majú neoceniteľný vplyv na činnosť dobrovoľného hasičského zboru, ktorého ďalšie aktivity sú stanovené v uvedenom zákone o Dobrovoľnom hasičskom zbore. Jeho obsah bol zaradený do Zbierky zákonov z 31. decembra 2021, položka 2490, ako súčasť zákona zo 17. decembra 2021. Zároveň boli stanovené tieto sumy:

Článok 56.1 Maximálny limit výdavkov štátneho rozpočtu určených na plnenie úloh podľa tohto zákona je:

- 2022 – 104 830 000 zľ.
- 2023 – 215 330 000 zľ.
- 2024 – 182 680 000 zľ.
- 2025 – 207 500 000 zľ.
- 2026 – 234 340 000 zľ.
- 2027 – 264 690 000 zľ.
- 2028 – 297 000 000 zľ.
- 2029 – 332 420 000 zľ.;
- 2030 – 371 660 000 zľ.
- 2031 – 420 740 000 zľ.

(Zákon. Z. z. 2021 pol. 2448 v znení neskorších predpisov)

Kapitola 3

Zákon o DHZ nadobudol účinnosť 1. januára 2022, čo je bezprecedentná situácia, keďže hasiči mali len niekoľko dní na oboznámenie sa so zákonom a jeho implementáciu. Avšak skutočnosť, že diskusie prebiehali v rámci sociálneho dialógu, ktorého sa zúčastnili aj zástupcovia DHZ, pozitívne ovplyvnila prijatie zákona zamestnancami Hasičského záchranného zboru a čas na oboznámenie sa so všetkými oblasťami, vrátane opatrení v legislatívnom procese v štádiu návrhu bol dostatočne dlhý a bol aj predmetom diskusií, takže tu ťažko hovoriť o prekvapení, ktoré by mohlo stretnúť hasičov.

Pri výklade jednotlivých bodov zákona o DHZ možno z prijatých a schválených ustanovení vyvodit tieto závery:

- tento zákon je aktualizáciou zákona z roku 1991;
- jeho obsah jasne naznačuje potrebu úpravy jednotlivých obsahov;
- túto potrebu ešte viac posilnila pandémia koronavírusu;
- obdobie pandémie ovplyvnilo celý sektor obrany a bezpečnosti;
- v súvislosti s uvedeným boli presne a precízne definované podmienky, ktoré musí jednotka spĺňať, aby sa mohla nazývať dobrovoľným hasičským zborom.

Obsah definície bol vyložený tak, aby bol v súlade s právnymi predpismi a zároveň zrozumiteľný pre všetkých rozhodujúcich činiteľov, najmä tých, ktorí majú vplyv na plnenie povinností dobrovoľných hasičských zborov:

Čl. 1.1. Dobrovoľné hasičské zbory sú jednotky požiarnej ochrany, ktoré sú združeniami v zmysle zákona zo 7. apríla 1989. - Zákon o združeníach (Zbierka zákonov z roku 2020, položka 2261).

1. Dobrovoľné hasičské zbory sú uniformované jednotky požiarnej ochrany vybavené špecializovanou technikou, určené na zdoľávanie požiarov, živelných pohrôm alebo iných lokálnych ohrození vrátane jednotiek vykonávajúcich špecializované záchranné činnosti.
2. Dobrovoľné hasičské zbory sú zložené z členov dobrovoľných hasičských zborov, ďalej len „hasiči DHZ“.
3. Dobrovoľné hasičské zbory plnia voči miestnemu spoločenstvu úlohu služobníka, pričom svoje úlohy vykonávajú s rešpektom k dôstojnosti a právam občanov (Zákon... Zbierka zákonov 2021, položka 2490 v znení neskorších predpisov).

Definuje tiež, čo sú to záchranné akcie a záchranné činnosti, objasňuje tieto dva pojmy a presne vymedzuje rozsah ich práv a povinností.

S cieľom oboznámiť čitateľa aspoň s najdôležitejšími zásadami práce bol vybraný úryvok z uvedeného dokumentu:

Čl. 3 Medzi úlohy dobrovoľných hasičských zborov patrí vykonávanie činností na ochranu života, zdravia, majetku alebo životného prostredia prostredníctvom činnosti, ako sú:

1. vykonávanie záchranných činností, účasť na záchranných činnostiach a záchranných akciách, ako aj účasť na akciách vykonávaných inými službami, inšpekciami a strážami;
2. účasť na záchranných akciách a akciách v zahraničí na základe medzinárodných dohôd;
3. účasť na varovaní a upozorňovaní obyvateľstva na hrozby;
4. účasť na civilnej ochrane;
5. poskytovanie kvalifikovanej prvej pomoci;
6. organizovanie cvičení a účasť na školeniach, cvičeniach a športových a hasičských súťažiach organizovaných štátnym hasičským zborom, obcou alebo inými oprávnenými subjektmi;
7. zabezpečenie chráneného územia príslušného hasičského a záchranného útvaru štátneho hasičského zboru uvedeného v záchrannom pláne okresu (obce);
8. presadzovať zásady a osvedčené postupy v oblasti požiarnej ochrany budov, iných zariadení a priestorov;
9. organizovať podniky na podporu športu a telesnej kultúry
10. organizovať vzdelávacie a kultúrne podujatia podporujúce vedomosti a zručnosti v oblasti požiarnej ochrany;
11. šírenie a podpora spolupráce medzi miestnymi sociálnymi a hospodárskymi partnermi v oblasti požiarnej ochrany;
12. propagovať zásady prvej pomoci;
13. podpora obce pri realizácii pomoci miestnej komunite;
14. integrácia miestnej komunity;
15. účasť na medzinárodnej spolupráci obce. (Zákon...Zbierka zákonov 2021, položka 2448 v znení neskorších predpisov).

Objem zmien, ktoré sa v tomto diele zavádzajú, sa môže zdať rozsiahly, ale jeho závažnosť a význam pre ďalšie fungovanie dobrovoľných hasičských zborov si vyžaduje, aby pisateľ citoval dokument v plnom znení. Ďalšou zmenou, ktorá sa zaviedla, je dodatočný peňažný príspevok pre hasičov, ktorý im a ich rodinám poskytuje primerané prostriedky na živobytie a zároveň sa ocenia význam zamestnancov dobrovoľných hasičských zborov. Dobrovoľní hasiči bojujú s následkami pandémie už viac ako dva roky a vďaka tomuto zákonu sa lepšie vymedzia a spresnia oblasti ich pôsobenia, čo im umožní konať v širšom rozsahu.

Kapitola 4

Bohužiaľ, ani to nebolo bez chýb a omylov. Aby autor mohol uviesť niekoľko z nich, vybral podľa vlastného presvedčenia tie, ktoré sa mu zdali byť najdôležitejšie.

- jedna z vynechaných tém sa týka nezahrnutia skupiny zamestnávateľov do zákona
- táto významná chyba viedla k nejasnej situácii hasičov zamestnaných v priemyselných podnikoch a na iných miestach, ktorí majú pracovnú zmluvu, v znení tohto zákona úplne vylúčenú,
- bolo rozhodnuté o predložení pozmeňujúceho návrhu, ktorý bol zapracovaný do zákona, čo viedlo k vyjasneniu situácie uvedenej skupiny hasičov, čím sa zabezpečila ich zamestnanosť a financovanie.

Podpísaním zákona o OSP sa vytvorila platforma pre komunikáciu medzi hasičmi a národnými obrannými silami. Jej zásady boli zapísané v zákone, z ktorého úryvok stručne citujeme:

Dňa 16. februára 2022 sa na veliteľstve HV ŠHZ počas stretnutia zástupcov ŠHZ so zástupcom generálneho veliteľa ozbrojených síl generálmajorom Cezarym Wiśniewskim diskutovalo o oblastiach spolupráce medzi SZ RP a SZ RP.

Zasadnutie sa okrem iného zaoberalo otázkami:

- protipožiarna ochrana vojenských výcvikových priestorov počas cyklických
- cvičení ako Dragon, Defender atď. a záchranné úlohy počas týchto manévrov
- účasť síl a prostriedkov (SIS) vojenského systému na medziregionálnych cvičeniach organizovaných hlavným veliteľom ŠHZ
- zabezpečenie určených miest na vzlety a pristátia lietadiel poľských ozbrojených síl (aj núdzové pristátia v odôvodnených situáciách)
- odborný výcvik vojakov v oblasti lanových techník, technickej záchrany, zdravotníckej záchrany, CBRN atď.

Počas diskusie boli vznesené tieto hlavné otázky:

- zjednotenie inštruktorskej a záchrannárskej úrovne s využitím lanového a zdravotníckeho prístupu
- povinnosť prepravy špecializovaných záchranných tímov na miesto udalosti, preprava špecializovaných záchranných tímov (SGR) na miesto udalosti
- hasenie požiarov, najmä na vojenských cvičiskách a na miestach ťažko prístupných pre hasičské vozidlá (napr. veterné turbíny), s použitím vrtuľníkov poľských ozbrojených síl a závesných vodných cisterien typu „Bambi-Bucket“ patriacich poľskej štátnej hasičskej službe

- záchranné operácie počas povodní s použitím vrtuľníkov poľských ozbrojených síl a „Big-Bagov“ zavesených pod vrtuľníkmi a zhadzovaných pomocou automatických hákov patriacich štátnej hasičskej službe (KG PSP, 2022)“.

Na stretnutí na najvyššej úrovni sa upravili vzťahy medzi OSP a hlavným veliteľom OHZ a hlavným veliteľom RHZ. Hlavnou úlohou stretnutia bola aktualizácia existujúcej dohody o spolupráci.

Kapitola 5

Predtým, ako všetky tieto zmeny v období 2021/2022 mohli vstúpiť do platnosti, hasiči už dva roky preukazovali pozoruhodné odhodlanie v oblasti záchranej zdravotnej služby a podpory iných služieb pri ich činnosti. Jednou z preukázateľne empatických aktivít hasičského zboru bola podpora operácií v prvých dňoch pandémie vo Varšave – Żoliborz a v okolitej varšavskej štvrti Bielany.

Epidémia v hasičskej službe zmenila oveľa viac. V prvom rade hasiči museli upraviť svoj systém služieb, aby minimalizovali riziko nakazenia blízkych po návrate domov. Hasiči zabezpečili zdravotníkov, ktorí odobrali výtery kadetom v hasičskej škole, kde boli nakazené desiatky študentov. Záchranári pomohli tiež občanom volajúcim na tiesňovú linku, ktorí si sami nedokázali otvoriť dvere alebo dostať sa do domov. Boli tiež zodpovední za stany postavené pred nemocnicami, kde sa s ľuďmi, ktorí išli na lekársky zákrok, robil predbežný rozhovor (kvôli infekcii). Hasiči sa okrem iného postarali o to, aby v stanoch bola elektrina a kúrenie. Namiesto k požiarom smetných košov boli až 2-3 krát denne privolaní k... rozbitým teplomerom. (KS, 2022)

Hasiči sa od začiatku úzko zapájali do záchranných akcií s plným vedomím, že pobytom s nakazenými ľuďmi sa vystavujú aj nákaze, ktorú si, žiaľ, môžu privodiť dotykom a blízkym kontaktom aj s nositeľmi vírusu, vystavovali nebezpečeniu nielen seba, ale aj členov svojej rodiny, ku ktorej sa po zvyčajne náročnej a dlhotrvajúcej zmene vrátili. Ako príklad by autor rád uviedol pasáž týkajúcu sa len jednej z hasičských skupín pôsobiacich v Poznani:

K1. decembru nastúpilo do dočasnej nemocnice MTP 25 hasičov. Ako informovalo Vojvodské veliteľstvo štátnej hasičskej služby v Poznani, ide o príslušníkov štátnej hasičskej služby z Veľkopoľského vojvodstva, ktorí sú zároveň kvalifikovaní ako zdravotnícki záchranári. Teraz sa k tejto skupine pridajú ďalší ľudia. Bude to 12 dôstojníkov. Hasiči boli delegovaní z veliteľstiev v Jarocine, Konine, Kościane, Lešne, Obornikoch, Ostrowe Wielkopolskom, Ostrzeszowe, Pleszewe, Poznani a Wrześni. (KW PSP v Katoviciach, 2022)

Podobné hrdinské činy podnikajú aj hasiči v oblasti Sliezska:

Sliezske hasiči naďalej podporujú operáciu COVID-19 pravidelným dodávaním kyslíka zdravotníckym zariadeniam, ktoré určil vojvodský koordinátor pre riadenie zdrojov potrebných na poskytovanie kyslíkovej terapie v nemocniciach. Od začiatku februára hasiči prepravili do zdravotníckych zariadení vo vojvodstve už takmer 300 fliaš s medicínovým kyslíkom zo základní, ktoré sa nachádzajú v KM PSP v Čenstochovej, KM PSP v Mysłowiciach a JRG v Knurówe. Ide o zásobu kyslíka pripravenú pre potreby nemocníc a lekárskeho záchraného tímu. V podmienkach obrovských potrieb má zásadný význam pre záchranu nakazených osôb. (KW PSP v Katowiciach, 2022)

Kapitola 6

V oznámení ZDZH PR zo 14. marca 2020 sa jednoznačne zdôrazňuje, že len štátne hasičské zbory sú podľa zákona povinné byť činné v kritických situáciách, ktoré ohrozujú život a zdravie sociálnej skupiny, pretože to vyplýva, ako už bolo uvedené, z pôsobnosti platného zákona. Na druhej strane činnosť dobrovoľných hasičských zborov, ktoré sa v žiadnom prípade nemusia aktívne zúčastňovať na takýchto akciách, má úplne iný význam a ich pomoc vyplýva len z dobrej vôle a empatie voči rodinám, ktoré prišli o svojich blízkych v dôsledku pandémie koronavírusu. Zároveň počas pomoci pociťujú uspokojenie z pomoci a predstavujú si, aké následky by mohli postihnúť ich rodiny v situácii infekcie, ktorá má zvyčajne mimoriadne ťažko liečiteľné príznaky a niekedy zahŕňa značné komplikácie po nakazení týmto vírusom.

V súvislosti s otázkami, informáciami týkajúcimi sa osobných ochranných prostriedkov pre hasičov chrániacimi pred vírusom, a najmä proti COVID-19, by sme vás chceli informovať:

1. Dobrovoľné hasičské zbory sa nezúčastňujú na aktivitách súvisiacich s COVID-19. Zákon o prevencii a kontrole infekcií a prenosných ochorení u ľudí nepredpokladá účasť DHZ. V článku 43 ods. 7 sa uvádza, že Štátny hasičský zbor spolupracuje so subjektmi uvedenými v článku 42. plniacimi úlohy v oblasti ochrany verejného zdravia pred infekciami a infekčnými chorobami.
 - Nariadenie o zavedení epidemickej situácie nezavádza žiadne povinnosti pre dobrovoľné hasičské zbory (v tomto ohľade neexistuje žiadny právny základ).
 - V zákone o osobitných riešeniach týkajúcich sa prevencie, boja proti COVID-19 (2. marca 2020) neboli pre prevádzkovateľov prenosových sústav zavedené žiadne

nové povinnosti. Iba v článku 34 ods. 1 sa zavádza možnosť prerozdelenia zdrojov od prevádzkovateľov prenosových sústav na účely boja proti COVID-19. V roku 2020 sa môžu prostriedky účelovej rezervy plánované v zákone o štátnom rozpočte na pôsobenie proti živelným pohromám a na odstraňovanie ich následkov, vrátane 40 mil. Sk na spolufinancovanie nákupu záchranných a hasičských vozidiel pre jednotky dobrovoľných hasičských zborov, vyčleniť aj na financovanie úloh súvisiacich s pôsobením proti COVID-19“ (ZOSP RP, 2021).

Štátna hasičská služba je hradená zo štátnych prostriedkov a dobrovoľné hasičské zbory sú financované najmä z finančných zdrojov obce, ktoré nie sú príliš vysoké, preto činnosť dobrovoľných hasičských zborov niekedy pripomína charitu, ale je v súlade s étosom služby a vlastnej vôle pomáhať, pretože čím väčšia motivácia, tým širšia činnosť. Vynára sa však otázka, keďže dobrovoľné hasičské zbory pracujú takmer zadarmo a výška ich odmeny závisí od bohatstva obcí, či môžeme hovoriť o dobre organizovanom systéme motivácie? V súvislosti s tým bol prijatý zákon, podľa ktorého každý hasič zostane na rovnakej úrovni ako jeho kolegovia zo štátnej hasičskej služby a boli mu priznané výhody, ktoré sa nelíšia od tých, ktoré boli dlhodobo priznané hasičom v štátnej službe. Na zdôraznenie významu osobitných zásluh v práci dobrovoľných hasičských zborov bolo zriadené aj vyznamenanie za osobitné zásluhy v práci pre DHZ alebo za hrdinské činy. Za zmienku stojí aj to, že podľa čl. 16 zákona zo 17. decembra 2021 o dobrovoľných hasičských zboroch má hasič záchranár v dobrovoľnom hasičskom zbore nárok na záchranársky príspevok (každoročne valorizovaný) za odpracované roky v dobrovoľnom hasičskom zbore vo výške 200 PLN (KV ŠHZ v Katoviciach, 2022), ktorý môže mať reálny vplyv na motiváciu hasičov a podporiť dlhodobú službu a bol zavedený na vlnu zmien v DHZ súvisiacich s epidémiou COVID-19.

Špeciálnou témou je záchrana ľudí a majetku počas pandémie. Pri záchrane osôb, ktorých správanie poukazuje na ochorenie alebo zachránená osoba sama uvádza, že môže byť zdrojom nákazy, by takáto osoba v žiadnom prípade nemala zostať bez pomoci, ale je povinnosťou záchrancu informovať buď okresnú hygienickú stanicu, alebo ak to nie je možné, odovzdať takúto informáciu vedúcemu PSP a postupovať podľa všeobecných pokynov stanovených Úradom verejného zdravotníctva.

V čo najväčšej možnej miere by sa mali prijať opatrenia na minimalizáciu rizika pre záchranárov. V prípade stavu núdze – katastrofy, nehody, požiaru – keď by boli ohrozené životy mnohých ľudí, by sa malo bezpodmienečne pristúpiť k záchrannej akcii bez toho, aby sa brali do úvahy riziká a nebezpečenstvá spojené s možnosťou ochorenia (ZOSP RP, 2021).

Práca hasiča je v tejto situácii mimoriadne náročná a stresujúca, pretože na jednej strane je tu rodina, ktorá sa za žiadnych okolností nechce nechať nakaziť a na druhej strane je tu sľub zachrániť každého človeka bez ohľadu na pohlavie, farbu pleti alebo majetok. Je to určité dilema, ktorá sa zužuje na dve základné otázky, na jednej strane na lásku a ochranu, ktorú poskytujete svojim blízkym a na druhej strane na pomoc tým, ktorí bez pomoci tretej osoby neznesú teplotu vody, najmä tým, ktorí nemajú možnosť a každodenný kontakt s väčšími vodnými plochami.

Vzhľadom na tieto dilemy a pochybnosti, ktoré môžu vzniknúť v radoch štátnej hasičskej služby aj dobrovoľnej hasičskej služby, hlavný veliteľ štátnej hasičskej služby pán Waldemar Pawlak, predseda predstavenstva Zväzu dobrovoľných hasičských zborov, už 13. marca 2020 vydal memorandum, ktoré sa vzťahuje na oba druhy hasičskej služby a ktorého obsah znie nasledovne: *V súvislosti so situáciou, ktorá vznikla v dôsledku vyhlásenej pandémie COVID-19, prikladám usmernenia pre ochranu a rozsah činností, ktoré majú vykonávať jednotky dobrovoľných hasičských zborov zaradené do národného záchranného a hasičského systému. Uvedené usmernenia sú rovnaké ako usmernenia platné v štátnej hasičskej službe. Všetky ďalšie informácie v tejto súvislosti sú uvedené na webovej stránke www.straz.gov.pk v časti koronavírus* (Hlavný hasičský dôstojník, 2021).

Keďže bol vydaný jednotný usmerňovací dokument, všetky jednotky hasičského zboru, štátne aj dobrovoľné, sú povinné sa ním riadiť. Aby sme poukázali na dôležitosť tohto dokumentu, autor by rád citoval tento úryvok, ktorý hovorí o záchranných činnostiach hasičského zboru: *Usmernenia pre jednotky dobrovoľných hasičských zborov zahrnuté v KSRG. V súvislosti so situáciou, ktorá vznikla v dôsledku vyhlásenej pandémie COVID-19, prikladám usmernenia pre ochranu a rozsah činností, ktoré majú vykonávať jednotky dobrovoľných hasičských zborov zaradené do národného záchranného a hasičského systému.*

Uvedené usmernenia sú rovnaké ako usmernenia platné v štátnej hasičskej službe. Všetky ďalšie informácie v tejto súvislosti sú uvedené na webovej stránke www.straz.gov.pk v časti coronavirus. (Hlavný hasičský dôstojník, 2021)

Keďže bol vydaný jednotný usmerňovací dokument, všetky jednotky hasičského zboru, štátne aj dobrovoľné, sú povinné sa ním riadiť. Aby sme poukázali na dôležitosť tohto dokumentu, autor by rád citoval tento úryvok, ktorý hovorí o záchranných činnostiach hasičského zboru:

Usmernenia pre jednotky dobrovoľných hasičských zborov zahrnuté v KSRG. Pokyny pre jednotky dobrovoľných hasičských zborov v NHZS.

ZÁCHRANNÉ OPERÁCIE

1. Ochrana bezpečnosti.

Ochrana členov DHZ počas operácií, ktoré nesúvisia s hrozbou koronavírusu COVID-19, ale v súvislosti s priamym kontaktom záchranárov so zranenými osobami - počas zdravotníckych záchranných akcií:

- špeciálne oblečenie – sadá;
- osobné ochranné prostriedky;
- nitrilové rukavice;
- jednorazové masky (tzv. chirurgické masky);
- ochranné okuliare (na opakované použitie);
- dezinfekčné prostriedky;
- vrecia na zdravotnícky odpad (červené).

2. Pravidlá správania

Akcie sa vykonávajú v súlade s platnou taktikou záchrany, pričom sa zohľadňujú možnosti danej jednotky DHZ. Pri každom kontakte so zranenou osobou je nevyhnutné používať osobné ochranné prostriedky.

POMOCNÉ ČINNOSTI

1. Ochrane zabezpečenia

- Bezpečnosť pri vykonávaní požiadaviek súvisiacich s karanténou osôb potenciálne ohrozených koronavírusom COVID-19:
 - špeciálne oblečenie – sadá;
 - osobné ochranné prostriedky;
 - nitrilové rukavice;
 - jednorazové masky (tzv. chirurgické masky);
 - ochranné okuliare (na opakované použitie);
 - dezinfekčné prostriedky;
 - vrecia na odpad (červené) (Hlavný hasičský dôstojník, 2020).

Zhrnutie

Ako vyplýva z uvedených dokumentov, resp. ich fragmentov, situácia štátneho hasičského zboru i dobrovoľného hasičského zboru nie je zaujímavá, upozorňuje na nebezpečenstvo pre

samotných záchranárov, ako aj pre ich rodiny, z ktorých všetci žijú v nádeji, že imunita hlavy rodiny je dostatočne vysoká, aby vydržala nielen kontakt so samotným chorým. Nie je to však jednoznačná záležitosť, pretože hlava rodiny, ktorej stav je z času na čas kontrolovaný práve tým, že vykonáva takúto a nie inú prácu, môže byť oveľa odolnejšia ako jej manželka alebo deti. Prakticky neexistuje jasná odpoveď na otázku, čo sa musí stať, aby sme mohli ukončiť epidémiu, ktorá v súčasnosti zúri. Samozrejme, s dobrým výsledkom.

Bibliografia

1. *Oznámenie ZDHU-PR Koronavírus, 13.03.2021*, https://www.zosprp.opole.pl/osp-w-zwalczaniu-koronawirusa/Wytyczne_dla_OSP_w_zwiazku_z_COVID-191, (20.02.2022).
2. *Oznámenie ZDHU-PR Koronavírus, 13.03.2021*, https://www.zosprp.opole.pl/osp-w-zwalczaniu-koronawirusa/Wytyczne_dla_OSP_w_zwiazku_z_COVID-191, (20.02.2022).
3. PK, 2021, *Profilaktyka Zdrowia Strażaków, Droga Ratownika*, s. 1.
4. PW, *Kurier Lubelski*, 17.01.2022, <https://kurierlubelski.pl/lubelscy-strazacy-podsumowali-2021-rok-na-terenie-lublina-i-powiatu-lubelskiego-interweniowali-lacznie-64-tys-razy/ar/c1-16001247>, (20.02.2022).
5. *Rokovania o spolupráci medzi poľskými ozbrojenými silami a štátnym hasičským zborom, KG PSP* <https://www.gov.pl/web/kgpsp/rozmowy-o-wspolpracy-sil-zbrojnych-rp-i-panstwowej-strazy-pozarnej>, 16.02.2022, (20.02.2022).
6. *Rokovania o spolupráci medzi poľskými ozbrojenými silami a štátnym hasičským zborom, KG PSP*, 16.02.2022 <https://www.gov.pl/web/kgpsp/rozmowy-o-wspolpracy-sil-zbrojnych-rp-i-panstwowej-strazy-pozarnej>, (20.02.2022).
7. *Sejm prijal zákon o dobrovoľných hasičských zboroch a zákon o vytvorení „Program modernizácie...“*, KG PSP, 02.12.2021 <https://www.gov.pl/web/kgpsp/sejm-uchwalil-ustawe-o-ochotniczych-strazach-pozarnych>, (20.02.2022).
8. *Sprawodajstwo bezpłatnych novin okresu Bielany mesta Varšava Nasze Bielany, opracované, unavené, ohrozené*, KS, 8.06.2020, <https://www.naszebielany.pl/wydarzenia/1279-przepracowani-zmeczzeni-zagrozeni>, (20.02.2022).
9. *Sliezski hasiči dodávajú kyslík poskytovateľom zdravotnej starostlivosti*, KW PSP w Katowicach, 8.02.2022, <https://www.gov.pl/web/kwpsp-katowice/slascy-strazacy-dostarczaja-tlen-do-podmiotow-ochrony-zdrowia>, (20.02.2022).
10. *Sliezski hasiči dodávajú kyslík poskytovateľom zdravotnej starostlivosti*, KW PSP w Katowicach, 8.02.2022, <https://www.gov.pl/web/kwpsp-katowice/slascy-strazacy-dostarczaja-tlen-do-podmiotow-ochrony-zdrowia>, (20.02.2022).

11. Príspevok za odpracované roky v DHZ (tzv. dôchodkový príplatok), KW PSP w Katowicach, <https://www.gov.pl/web/mswia/swiadczenie-ratownicze-z-tytulu-wyslugi-lat-w-osp-tzw-dodatek-do-emerytury2> (20.02.2022).
12. Zákon zo 17. decembra 2021 o vytvorení „Programu modernizácie polície, pohraničnej stráže, štátnej požiarnej služby a služby ochrany železníc na roky 2022-2025“, Zbierka zákonov Poľskej republiky, čl. 3, položka 2448, s. 2, Varšava.
13. Zákon zo 17. decembra 2021 o vytvorení „Programu modernizácie polície, pohraničnej stráže, štátnej požiarnej služby a služby ochrany železníc na roky 2022-2025“, Zbierka zákonov Poľskej republiky, diel 1, čl. 1, položka 2448, s. 1-2, Varšava.
14. Zákon zo 17. decembra 2021 o vytvorení „Programu modernizácie polície, pohraničnej stráže, štátnej požiarnej služby a služby ochrany železníc na roky 2022-2025“, Zbierka zákonov Poľskej republiky, diel 1, čl. 3, položka 2448, s. 2, Varšava.
15. Zákon zo 17. decembra 2021 o vytvorení „Programu modernizácie polície, pohraničnej stráže, štátnej požiarnej služby a služby ochrany železníc na roky 2022-2025“, Zbierka zákonov Poľskej republiky, diel 4, čl.3, položka 2448, s. 18 Varšava.
16. Zákon zo 17. decembra 2021 o vytvorení „Programu modernizácie polície, pohraničnej stráže, štátnej požiarnej služby a služby ochrany železníc na roky 2022-2025“, Zbierka zákonov Poľskej republiky, diel 1, čl. 1, položka 2448, s. 1-2, Varšava.
17. Zákon zo 17. decembra 2021 o vytvorení „Programu modernizácie polície, pohraničnej stráže, štátnej požiarnej služby a služby ochrany železníc na roky 2022-2025“, Zbierka zákonov Poľskej republiky, diel 6, čl. 56, položka 2448, s.16, Varšava.
18. 18 Zákon zo 17. decembra 2021 o dobrovoľných hasičských zboroch, Zbierka zákonov Poľskej republiky, článok 3 položka 2490, Varšava.
19. Usmernenia hlavného veliteľa štátneho hasičského zboru, CKR-II-0754/5-5/20, Varšava, 13.03.2020.
20. usmernenia hlavného veliteľa štátneho hasičského zboru, CKR-II-0754/5-5/20, Varšava, 13.03.2020.

PL-SK

Interreg

Polska-Słowacja

UNIA EUROPEJSKA

Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

Projekt s názvom „SOCALLY – Odborné vzdelávanie sociálnych pracovníkov a pracovníkov sociálnej pomoci na poľskou-slovenskom pohraničí v mimoriadnych situáciách vrátane pandémie COVID-19” spolufinancovaný Európskou úniou z programu Európskeho fondu regionálneho rozvoja Interreg V-A Poľsko-Slovensko 2014-2020 a zo štátneho rozpočtu.

Akademia WSB
WSB University

MESTO
ČADCA

9 788366 794696

Wydawnictwo Naukowe Akademii WSB

41-300 Dąbrowa Górnicza | ul. Cieplaka 1c | www.wsb.edu.pl

